Europa Varietas Intézet
Institut Europa Varietas - Europa Varietas Institute

CHARLES DE GAULLE EURÓPA-POLITIKÁJA

Az európai integráció konföderatív alternatívája

Dr. Türke András István Ph.D

Europa Varietas Könyvek

CHARLES DE GAULLE EURÓPA-POLITIKÁJA

Dr. Türke András István Ph.D

CHARLES DE GAULLE EURÓPA-POLITIKÁJA

© 2013 Europa Varietas Alapítvány és Intézet

ISBN 978-963-89235-2-3

© Türke András István

A könyv tartalmát a magyar és a nemzetközi szerzői jogok védik.
Tilos részben vagy egészben felhasználni, idegen nyelvre lefordítani a kiadó engedélye nélkül.
A kötet megjelenését az Europa Varietas Alapítvány tette lehetővé. Nyomtatott verzió rendelése :
info@europavarietas.org

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés ...9

I. Az európai integráció Charles de Gaulle hatalomra jutásáig, a IV. Köztársaság Európa-politikája ...13

II. A tábornok kezdeti elképzelései az európai együttműködésről, az Európa Tanács kritikája ...21

III. Konföderáció föderáció helyett ...31

IV. De Gaulle fenntartásai a NATO-val szemben ...43

V. A Fouchet Bizottság és a Fouchet-tervek (1961-62) ...53

VI. Az ősi rivális - Charles de Gaulle fenntartásai az angolokkal szemben ...85

VII. A mezőgazdaság kérdése ...103

VIII. De Gaulle és a Páneurópa Mozgalom ...113

IX. Konklúzió ...117

X. Epilógus - A de Gaulle-i Európa elemei a Brüsszeli Konvent tervében (?) ...121

Irodalomjegyzék ... 125

A könyvben megfogalmazott vélemények nem feltétlenül esnek egybe az Europa Varietas Intézet véleményével és csak az szerzőt kötelezik.

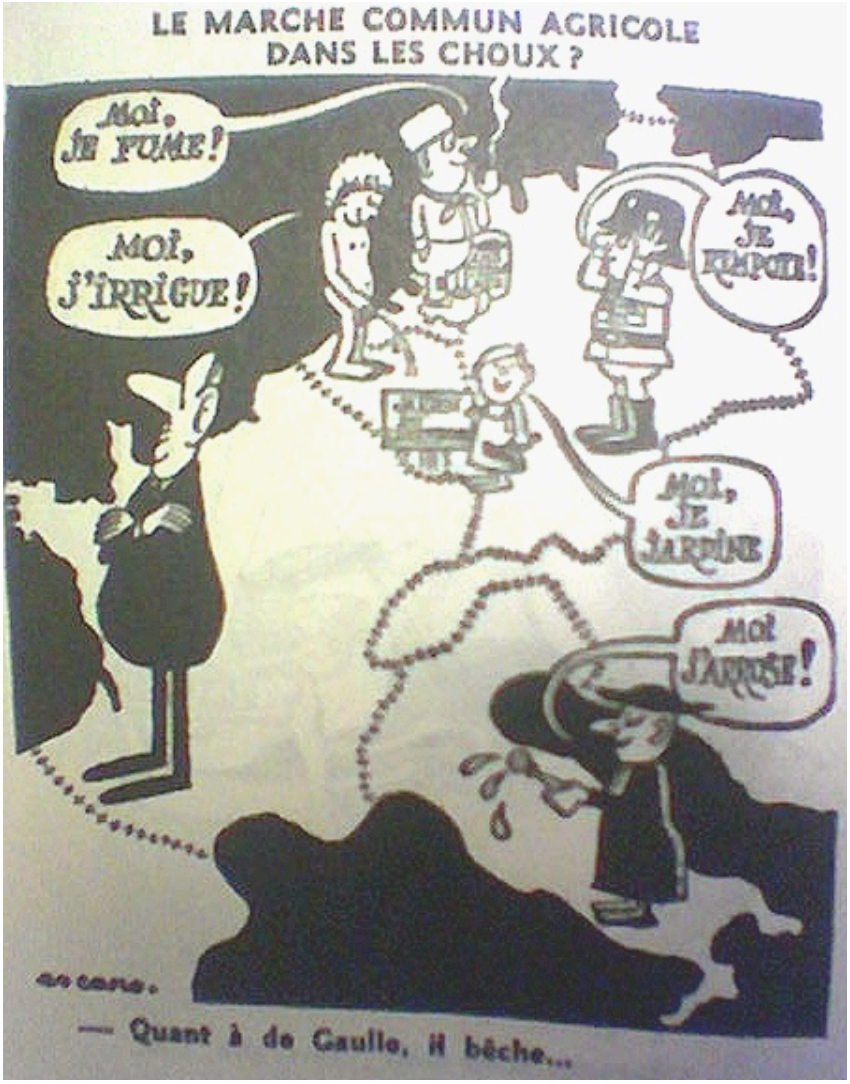

Gondban a Közös Mezőgazdasági Piac - Ami de Gaulle-t illeti, ő « ás »... (Többszörös szójáték : A francia chou *szó* « káposztát » *és* « kedveskémet » *is jelent, míg a* dans les choux *kifejezés jelentése :* « gondban lenni ». *A* bêcher *szó egyik jelentése az, hogy « ásni » a másik, hogy* « lenézően viselkedni »*)*

„Il devraient donner à la plante air et lumière, mais sans définir trop méticuleusement à quelle vitesse elle devrait pousser.”

E. Heath 1962.04.10. WEU

„J'ai toujours dit, j'ai toujours cru, qu'il fallait faire l'Europe, qu'il fallait la faire progressivement dans son économie, dans sa culture, plus tard dans sa défense et même un jour dans sa politique.”

Charles de Gaulle, 1949

Bevezetés

Egyre elterjedtebb az a nézet az európai integrációt kutató történészek között, hogy lényegében válságról válságra való araszolásról beszélhetünk. Sőt, a 2010-es évekre magának az Európai Uniónak a létjogosultságát is egyre többen kérdőjelezik meg. Ilyen válságos időszakokban rendre szükségszerűvé válik a gyökerekhez való visszafordulás, és annak a kérdésnek a feltevése, vajon hol futott az integráció vakvágányra? Természetesen korai lenne még az Európai Uniót temetni, az integrációnak igen is van létjogosultsága.
A jelenlegi, pusztán gazdasági érdekek menti és az európai polgárok akaratával szembe menő integrációs vonal, melyhez olyan uniós vezetők, vagy hangadó politikusok járulnak hozzá, melyek legfőbb erénye a szürkeség, vagy a hozzá nem értés és koncepciótlanság - nos, ez a vonal mindenképpen felülvizsgálatra szorul.
E felülvizsgálat egyik kulcseleme lehet Charles de Gaulle tábornok elképzeléseinek felelevenítése, s az ebben rejlő máig érvényes egyes alapelemek megfontolása, esetleges átvétele, vagy a XXI. századi körülményekhez való adaptálása.

A legújabb kori Franciaország létrehozása, az V. Köztársaság szilárd megalapozása méltán köthető Charles de Gaulle nevéhez, aki hatalomra kerülésekor egy erősen zilált, világpolitikai értelemben európai partnerországaihoz képest is eljelentéktelenedő, folyamatos politikai válságok sujtotta ország irányítását vette át.
A tábornok már a második világháború előestéjén szembekerült a hagyományos politikai felfogásokkal, amikor a Maginot-vonal helyett a mobilis francia védelem mellett érvelt. A háború után, 1958-ban tanulva a III. és IV. Köztársaság kudarcának okaiból, döntő szerepet vállalt az V. Köztársaság erős államfői hatalmat létrehozó alkotmányának kidolgozásában. Államfővé választása után így meghatározó befolyást tudott gyakorolni országa külpolitikájára, így a francia Európai-politikára is. Többek között ezzel kapcsolatos nézeteit fejti ki „A reménység emlékiratai" (*Mémoires d'espoir*) c. művében, aminek 1 része „Az Újrakezdés" (*Le Renouveau*) az 1958 – 1962 közti időszakot öleli fel. Sajnos a kézirat a második részének „Az erőfeszítés" (*L'Effort*), a tábornok 1970-es haláláig csak az első két fejezete készült el, az 1962-69 közti események de Gaulle-i mozgatórugóit csak beszédeiből és a vele készült interjúkból próbálhatjuk meg rekonstruálni.

De Gaulle Európa-politikáját akkor érthetjük meg igazán, ha minden lépését Franciaország szemszögéből mérlegeljünk. Az legújabbkori Franciaország létrehozójának minden lépését ugyanis a *raison d'État*, azaz az állam legfőbb érdeke hatotta át. Ennyiben tehát a Richelieu-féle irányvonal örökösének tekinthető. De Gaulle ugyanis vérbeli reálpolitikus volt. A filozófiai-utópisztikus egységgondolatokat kergető gondolkodók ideái távol álltnak tőle, hiszen mint jelentős felelősséget hordozó gyakorlati politikus sohasem téveszthette szem elől a

realitás talaját. De Gaulle szemszögéből tehát azt érthetjük meg, hogy immár a gyakorlati feltételei is adottak az európai egység megteremtésének, hiszen az állam (és nemcsak a francia állam) érdekei is ezt diktálják. A megvalósítás kérdésében viszont élesen szembehelyezkedett a filozófiai, illetve a filozófiai-alapokról induló institucionalista[1], és az USA mintát követő Európai Egyesült Államokat szorgalmazó föderalista vonallal.

Jelen könyv nem annyira az elemző szakirodalom, valamint a korszak nagyobb feldolgozásai[2] és publicisztikája alapján – melynek egy-egy sarkított kritikai gócpontjára az illusztrációként felhasznált karikatúrák is rávilágítanak – hanem visszanyúlva az elsődleges forrásokig próbálja megrajzolni a tábornok politikai céljaiban szereplő Európa képét. Az elemzés legfőbb kiindulópontjai tehát a tábornok Memoárjai és az Alain Peyrefitte által publikált, a kormányüléseken illetve egyéb eszmecseréken de Gaulle által elhangzottak többé-kevésbé szó szerinti gyűjteménye.
Munkánk legfőképpen az 1958-65 közötti időszakra koncentrál (sajnos a Memoárok még korábban, 1962-ben már véget érnek) némi kitekintéssel a második világháború és a V. Köztársaság kezdete, valamint a második angol csatlakozási kérelem időszakára.

A IV. Köztársaság időszakára rövid kitekintést nyújtó II. fejezet után főleg a III.-IV. fejezetben rajzolódnak ki a tábornok által követett politika indítékai, háttere és mozgatórugói. A továbbiakban (V-IX. Fejezet) a politikai eszmék gyakorlatban való alkalmazását vizsgáljuk a következő elemekre fókuszálva: NATO és az Amerikai Egyesült Államok (VI. Fejezet), a Fouchet-tervek (VII. Fejezet), azaz a de Gaulle-i elképzelések konkrét, szerződéses formába öntésére való kísérlet, az angol csatlakozás kérdése (VIII. Fejezet) és a Közös Mezőgazdasági Piac kiépítése (IX. Fejezet).

A könyv hipotézise szerint a francia tábornok-államfő által követett politika töretlen és logikus, ámbár új, működőképesebb keretek között való folytatása az ’50-es években a megvalósulás fázisába lépő európai integrációnak. A tábornok által megteremteni kívánt keretek reális – megkockáztatjuk – az egyetlen reális alternatívát alkották (volna, ha a Fouchet-terv el nem bukik) a politikai unió megteremtésére, melynek kihatásai azonban szinte rögtön a Fouchet-terv bukása

---

[1] Institucionalizmus alatt jelen tanulmányban a közös intézmények elsődlegességét, azok szupranacionális karakterét hangsúlyozó irányt kell érteni.
[2] Az európai integráció főbb vonatkozásainak bemutatására ld. például BENKES Mihály, *Szuperhatalmak kora.* Bp., Korona, 1999. pp. 97-98 és 162-168., illetve a GAZDAG Ferenc által írt összefoglalót a KENDE Tamás (szerk.), *Európai közjog és politika.* Bp., Osiris, 2000. c. könyv bevezetőjében.

után megfigyelhetőek (néha az ellenfelek nézeteinek revideálásával: Spaak-terv), és fokozatosan a megvalósulás fázisába kerültek a ’70-es évektől, természetesen más ütemezéssel és az adott kor körülményeihez, más területeken elért fejlődéseihez történő adaptációval.

A de Gaulle-i eszmerendszer mélységekbe hatoló, precíz elemzése után hipotézisünk, hogy gyakorlatilag a Fouchet-tervekben számos olyan elem megtalálható, ami a későbbi Európai Unió működésének alapját alkotta, alkotja napjainkig (legfőképpen az Európai Tanács intézménye, kezdeményező szerepe). Számos elem a Brüsszeli Alkotmányozó Konvent vitáiban is visszaköszönt - és lett újra elnapolva, vagy a szőnyeg alá söpörve - melyre a tanulmány végén található epilógus hivatott felhívni a figyelmet.
A IX. Fejezetben pedig a de Gaulle-al gyökeresen ellentétes elveket (föderáció) valló Coudenhove-Kalergi Memoárjait idézzük fel, melyek, a „barrikád túlsó feléről” igazolják a tábornok feltevéseinek, törekvéseinek helyt- és időtállóságát, mint az egyedüli, a korban valóban lehetséges alternatívát, amely – többek között – nem zárta le a későbbi fokozatosan föderalizálódó közösségi együttműködés útját.

I. Az európai integráció Charles de Gaulle hatalomra jutásáig, a IV. Köztársaság Európa-politikája

Mielőtt belekezdenénk a de Gaulle-i gondolatok tárgyalásába, vessünk egy pillantást az Európai Gazdasági Közösség (EGK) helyzetére de Gaulle hatalomra kerülésének pillanatában. Milyen helyzetet „örökölt" az új francia államelnök az európai ügyek területén?
A II. világháború után az európai integráció két legbefolyásosabb csoportja a funkcionalista, illetve föderalista elveket vallott. A Marshall-terv lebonyolítását végző OEEC – Európai Gazdasági Együttműködés Szervezete (1948) és az Európa Tanács (1949) létrejötténél lényegében a funkcionalisták céljai érvényesültek. A német rendezés ügyében a – franciákat negatívan érintő – angolszász megoldás, Németország gyors gazdasági talpraállítása került előtérbe.

Az európai integráció védelmi vonala (*Bevin-terv 1948. jan.. 22.*) a kényszerítő nemzetközi helyzet hatására hamar amerikai befolyás alá került (*Észak-atlanti Szerződés aláírása, 1949. április 4.*[3]) A gazdasági-politikai integráció az 1946-os kezdeti nagy fellendülés után hamar „takaréklángra" állt be. Az erővonalak a két fő elméleti irány, a funkcionalista (a nemzetállami sértetlenség és közös jogrendszer hívei, főleg angolok és skandinávok) és a föderalista (az Európai Egyesült Államokat és egy európai alkotmányt szorgalmazók, főleg olaszok, franciák, hollandok, belgák) vonal mögött felsorakozó táborok között megmerevedni látszottak.

Ami a tábornok elképzeléseit illeti, már a második világháború végéhez közeledve a szorosabb európai együttműködés megvalósítását szorgalmazta. 1944 október 25-ei sajtótájékoztatójában hangsúlyozta, hogy Franciaország, Belgium, Hollandia és Nagy-Britannia külkapcsolatait illetően szorosabban együtt kéne hogy működjön a biztonságpolitika és a kereskedelempolitika területén. 1948 március 27-én az RPF

[3] E dátum - a gyakori magyar pontatlan megjelöléssel ellentétben - nem a NATO, hanem az Észak-atlanti Szerződés aláírásának dátuma. E szerződés alapja a kollektív védelem. Ennek szervezeti kerete, a tulajdonképpeni NATO (Észak-atlanti Szerződés Szervezete) csak 1953-54-re épült ki. A francia politikai gondolkodásban a Szerződés és a Szervezet - az angolszász felfogással ellentétben - élesen elkülönül. Míg a kollektív védelem elvét és a szerződés által rájuk rótt kötelezettséget soha egy pillanatig sem vitatták, a szerződésre « felhúzott » szervezeti felépítményt, azaz de facto egy amerikai parancsnokság alá, amerikai standardok alapján létrehozandó közös hadsereg létrehozásának szükségességét-kizárólagosságát kisebb-nagyobb mértékben a francia politika mindig is vitatta. Ennek megértése elengedhetelenül fontos ahhoz, hogy értelmezni tudjuk Franciaország és a NATO sajátos viszonyát.

elnökeként ismét a nyugat-európai államok csoportosulásának szükségességét fejtegette a védelmi- és a külpolitika területén.

A gazdaság területén pedig néhány hónappal később első ízben vázolta fel a Közös Mezőgazdasági Piac tervét. Hangsúlyozta ugyanakkor azt is, hogy a vámunió ezeknek csupán egyik, a legkönnyebben megvalósítható elemét jelentené. 1949 február 12-én – tehát több mint 1 évvel a Schuman/Monnet terv előtt - Lille-ben már azt fejtegette, hogy a kialakítandó új szervezetbe Németországot is be kellne vonni, mely országot azonban föderatív alapkon kell újjászervezni.[4]

A tervek megvalósításának beindítására 1949 szeptember 25-én egy Közgyűlés összehívását szorgalmazta, melynek feladata az együttműködés alapjainak kidolgozása lett volna, és – első ízben jelenik meg a következő alapelv is – a végeredményt európa összes nápeinek referenduma kell, hogy ratifikálja, ideértve a németeket is.[5]

A IV. Köztársaság Franciaországa tehát az integráció körüli vitákban Olaszországgal és a BENELUX államokkal állt azonos oldalon, és a szupranacionalizmus mellett kardoskodott. A francia belpolitikát ekkor a parlament alkotmányból adódó túlzott ereje jellemezte, míg a kormányok sűrű egymásutánban követték egymást. Szerencsére a IV. Köztársaság két meghatározó pártja, a kereszténydemokrata MRP – Népi Köztársasági Mozgalom (*Mouvement Républicaine Populaire*) és a szocialista SFIO - Munkásinternacionálé Francia Szekciója (*Section Française de l'Internationale Ouvrière*) egyaránt elkötelezett volt az integráció mellett. A korszak külpolitikájában az MRP meghatározó szerepet játszott, a váltakozó koalíciós kormányokban következetesen ragaszkodott a külügyi tárcához. A párt a korszak 27 kormányából 23-ban vett részt, 3 miniszterelnököt és 7 miniszterelnök-helyettest adott.[6]

Kezdetben a Georges Bidault-féle hagyományos nagyhatalmi *(„gloire")* francia külpolitika érvényesült a minél kisebb gyarmati önállóság és a hagyományos németellenesség jegyében. Ám 1947-ben Franciaország is csatlakozott a Marshall-tervhez, továbbá a francia területek is csatlakoztak a Bizóniához, mindez pedig a Bidault-politika bukását jelentette.[7]

---

[4] GOZARD, Gilles, *De Gaulle face a l'Europe*. Paris, PLON, 1996. p. 22.
[5] GOZARD, 1996. pp. 22-23.
[6] GAZDAG Ferenc: A Mouvement Républicaine Populaire (1944-1958). In: GERGELY Jenő (szerk.), *A kereszténydemokrácia Nyugat-Európában.* Bp., Kossuth, 1980. p. 203.
[7] GAZDAG, 1980. pp. 186-187.

Az új külügyminiszter, Robert Schuman új külpolitikai irányelvet hirdetett meg: *„Küzdenünk kell Európa újjáépítéséért, és kutatnunk kell... azon eszközök után, amelyek Németországot kibékítik az európai civilizációval.”*[8]

Mindazonáltal a germanofóbia továbbra is fennmaradt. A két ország gazdaságának összehangolására 1950. május 9-én Robert Schuman külügyminiszter előterjesztette a Montánunió javaslatát[9].
Ez a történelmi jelentőségű terv volt az egyik *„azon eszközök”* sorában, amely külpolitikai szempontból végső soron francia kontrollt jelentett a német nehézipar fejlődése felett, és e kulcsiparágat közös, szupranacionális szerv irányítása alá helyezve, lehetetlenné tett egy esetleges német háborús fegyverkezést. Mindez a jelenlegi EU Bizottság ősének, a de Gaulle által sokat támadott Montánunió Főhatóságának[10] felállítását jelentette.

A tábornok tehát támadta az ESZAK-ot, mégpedig azért, mert szerinte az integráció megvalósítását „hátulról kezdték” és újból (először) a politikai unió megalkotását javasolta. Ennek legitimációját népszavazással kell biztosítani. Szerinte ugyanis az ESZAK és az EVK is az európai integráció „délibábjai” (*faux-semblants*) melyek úgymond a nép kizárásával megtett, elhibázott lépések. 1951 december 21-ei sajtótájékoztatóján ismét kihangsúlyozta, hogy az integrációt egy közös konföderáció megteremtésével kell kezdeni, mely alapelemeivé a gazdaság, a védelem és a kultúra területeit kell megtenni.[11]

Véleményünk szerint a Schuman terv megvalósításhoz kétségtelenül szükséges német-francia bizalmi lépések megtételét elsődlegesen inkább a francia félelmek számlájára írhatjuk. *„Franciaországban létezik egy félreismerhetetlen bizalmatlanság a német keleti politikával szemben és megvan az a félelem is, hogy Németország egy nap egy keleti szövetség javára meg tudná lazítani nyugati kapcsolatait. Németország számára egy szoros nyugati kapcsolat megteremtése a fegyverkezés területén Franciaországban hatékony eszköznek látszik arra nézve, hogy egy ilyen végkifejletet megelőzzön, illetve veszélyességét csökkentse.”*[12] – írta Konrad Adenauer, német kancellár, az ’50-es évek francia politikájára vonatkozólag.

---

[8] Journal Officiel 1948. jún. 16. 3570. old. Idézi: GAZDAG, 1980. pp. 186-187.
[9] A könyvben idézett dokumentumok fellelhetők : TÜRKE András István (szerk.) *De Dunkerque à Amsterdam - Les textes fondamentaux de la politique étrangère et de sécurité en Europe (1947-1997)*, Europa Varietas Institute és Association Objectif Europe III - Sorbonne Nouvelle Paris III, 2008. (francia és angol változat) http://varietas.visuart.eu/dedunkerqueaamsterdam
[10] majd a Római Szerződéstől: Bizottságának
[11] GOZARD,1996. p. 25.
[12] Notwendigkeit zum Zusammenschluss Europas, In: Konrad ADENAUER, *Erinnerungen*, 1955-1959. Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 1967. pp. 252-275.

Franciaország tehát a Schuman-tervvel próbált fogást találni Németországon az egyre liberálisabbá váló amerikai Németország - politikát ellensúlyozandó. Lényeges kiemelni azonban, hogy azzal, hogy a többi európai állam számára lehetővé tette a csatlakozás lehetőségét, az európai integráció új dimenzióit nyitotta meg.

Az Egyesült Államokban – Jean Monnet[13] emlékiratai szerint – általános félreértés övezte a tervet, egyfajta kartellt véltek benne felfedezni.
A föderalizmus másik előretörési kísérlete, az 1950-es koreai válság hatására, védelmi vonalon, már kevésbé volt szerencsés. Az Egyesült Államoktól független, de a NATO-val szorosan együttműködő közös (nyugat-)európai védelmi politika

---

[13] *Jean Monnet* (1888-1979) Francia közgazdász és államférfi; a franciaországi Cognac régióban született. A háborús évek alatt elért kiemelkedő eredményeinek köszönhetően, Clemenceau és Balfour a 31 éves Jean Monnet-t *nevezte ki az 1919-ben létrejött Népszövetség titkárává.* Nemzetközi pénzügyi szakértőként számos közép- és kelet-európai ország gazdasági helyreállításában vett részt: dolgozott a lengyel zloty és a román lej stabilizálásának ügyében. 1938-ban a francia Edouard Daladier kormány megbízásából az Egyesült Államokban tárgyalt harci repülőgépek vásárlása ügyében, majd 1939 decemberében Londonba ment, hogy a francia és angol kormány megbízásából a két ország termelési kapacitását közös szintre emelő szervezetet elnökölje. Franciaország 1940-es júniusi veresége után azt javasolta de Gaulle-nak és Churchillnek, hogy valósítsák meg Franciaország és az Egyesült Királyság teljes körű unióját. Ez a fúzió képessé tenné a két országot a nácizmussal szembeni fellépésre. De Pétain tábornok kollaboráns kormánya mindezt meghiúsította. 1940 augusztusában az Egyesült Államokba ment, és itt a háború gazdasági vonatkozásaiban Roosevelt elnök egyik legfőbb tanácsadója lett. 1943-ban Algériában a Szabad Franciaország (la France Libre) kormányának tagja. A háború után de Gaulle tábornok kérésére bekapcsolódott a francia gazdaságot modernizáló és újraélesztő gazdasági terv kidolgozásába.1950-ben a nemzetközi feszültség növekedésének hatására az „Európát megteremteni, egyenlő a békét megteremteni" gondolata jegyében megérete, hogy elérkezett a pillanat az első lépések megtételére az európai államok uniója felé. Yvelines-i házában munkatársaival kidolgozta az Európai Közösség tervét.1950. május 9-én Adenauer kancellár beleegyezésével a francia kormány nevében Robert Schuman előterjeszti a Monnet által készített deklarációt, a francia-német szén- és acéltermelés összehangolására, és az egésznek egy közös „Felsőbb Szerv" irányítása alá helyezésére téve javaslatot. Mindez pedig a többi európai ország előtt is nyitva állna. 1952 és 1955 között az Európai Szén- és Acélközösség (ESZAK) végrehajtó bizottságának elnöke. 1955-ben, a CED (Európai Védelmi Közösség) bukása után az európai együttműködés felélénkítésére megalapította az „Akcióbizottság az Európai Egyesült Államokért." Fáradhatatlan munkája révén ez az európai pártokat és szakszervezeteket magába tömörítő bizottság az európai uniót elősegítő számos kezdeményezés kiindulópontjává vált: a Közös Piac, az Európai Monetáris Unió, az Európai Tanács létrehozásának, a Közösséghez való angol csatlakozásnak, az Európai Parlament népszavazás útján történő megválasztásának. Houjarray-i házába visszavonulva utolsó erejét Memoárjai megírásának szentelte. 1979-ben 91 éves korában halt meg, a Panthéonban temették el. Leghíresebb, igen gyakran idézett mondata, ha úgy tetszik jelmondata, a következő volt: *"A népeket és nem az államokat egyesítjük."* (Forrás: JÁNOSI Rita – TÜRKE András István, *Plurimus unum - Gondolatok Európa egységéről szöveggyűjtemény,* Bp. Europa Varietas Alapítvány - Európai Bizottság Magyarországi Képviselete, 2008. pp. 475-477. írta: Türke András)

létrehozását, az MRP politikájában a Schuman-terv által létrehozott gazdasági integráció mintája ösztönözte.
Így született meg az Európai hadsereg felállítását szorgalmazó *Pleven-terv (1950. október 24.),* amely a megfelelő politikai előkészítés híján és a belpolitikai fordulat miatt (a keresztény demokraták kisebbségbe kerültek) kudarcra ítéltetett. A terv legfőbb problémaköre a nem NATO-tag Németország erőinek bevonása a védelmi együttműködésbe, mely – úgymond – élvezi a szövetség nyújtotta védelmet, de anyagilag nem járul hozzá ahhoz. A francia megoldás természetesen – a Schuman-terv nyomdokain haladva – újabb (francia) kontrollt jelentett volna a németek felett. Pleven továbbá a föderációt előkészítendő szupranacionális intézmény (európai védelmi miniszter ill. minisztérium) felállítására tett javaslatot, ez főleg angol részről tűnt elfogadhatatlannak.
Az EVK-t (Európai Védelmi Közösség) végül a megváltozott parlamenti erőviszonyok megváltozása miatt először éppen a kezdeményező Franciaországban szavazták le, 1954 augusztus 31-én, melyhez a tábornok rögtön gratulált is. A kérdést végül is az 1954-ben létrehozott Nyugat-európai Unió kísérelte meg megoldani.

Az 1950-es években a francia Európa-politika kétségbevonhatatlan aktivitása ellenére a belpolitikai instabilitás miatt Franciaország a nyugat-európai államok szemében igen bizonytalan partnernek számított az európai integrációt illetően. Konrad Adenauer emlékirataiban említi, hogy ekkor még csak Olaszországra tudott e téren támaszkodni a német külpolitika :

„A leggyengébb láncszemnek Franciaország bizonyult, ahol hiányzott egy erős személyiség. Franciaországban fennállt a forradalom veszélye. Taviani[14] *azon az álláspontón volt, hogy az európai egyesítés politikájának nem kéne megfeneklenie a francia belpolitikai nehézségeken, és hogy a többi államnak valamiképpen lépéseket kéne tenni abba az irányba, hogy Franciaországot némiképpen nyomás alá helyezze. Talán még össze tudná szedni magát Franciaország, ha ráijesztenének, hogy az integráció az ő részvétele nélkül is végbemegy. (...) Franciaország előtt azonban mindig nyitva kell hagyni azt a lehetőséget, hogy bármikor csatlakozhat és együttműködhet velünk."*[15]- írta.

Változás csak 1956-ban következett be, ekkor francia részről egy memorandumban a francia-német tengely létrehozására is tettek javaslatot, de ezeket Németország óvatosan azzal hárította el, hogy e bilaterális együttműködés zavarokat okozna a már működő multilaterális munkacsoportokban és grémiumokban.

---

[14] olasz védelmi miniszter
[15] ADENAUER, 1967. pp. 252-275.

Ekkorra már azonban gazdasági téren is kicsúszott a kezdeményezés a franciák kezéből. 1955-ben, a messinai konferenciától a kezdeményezést a BENELUX - államok vették át a belga Paul Henri Spaak vezetésével. A gazdasági integráció fokozására 1957-ben aláírták a Római Szerződést (RSZ). A szerződéssel a Montánunió mellé felsorakozott az EURATOM és az Európai Gazdasági Közösség is.

Noha a szerződés megfogalmazói kínosan ügyeltek arra, hogy egyik létrehozandó intézményt se lehessen szupranacionálisnak minősíteni, és maga a szupranacionalitás fogalma - mely az ESZAK szerződésben egy árva alkalommal szerepel - a RSZ-ből teljesen eltűnt.

A korábban némileg szupranacionális szinezetű Főhatóság megnevezése Bizottság lett, és gyakorlatilag alárendelődött a Miniszterek Tanácsának, mely a valódi végrehajtó szervvé vált. Az ESZAK Bírósága mindhárom szerv bíróságává vált, az ESZAK Közös Közgyűlése mindhárom szerv Közgyűlésévé vált és az immár 3 Bizottság felett gyakorolt ellenőrzést. A föderalizmus felé hajló változás volt, hogy az RSZ előirányozta a fokozatos áttérést az egyszerű vagy minősített többségű döntéshozásra az egyhangúság elve helyett. Az már más kérdés, hogy az egyhangúság elve vált általánossá a későbbiekben.[16]

Mindezen pozitív, és nem mindenben a föderalizmus felé vezető változások ellenére de Gaulle, aki már a Schuman - tervet sem nézte jó szemmel, a Római Szerződést (alább részletezendő okok miatt) teljes francia kudarcnak állította be: *„Ez egy olyan gépezet, melynek mindenünket odaadjuk és nem kapunk vissza semmit.”*[17] A három szerződést a következő kritikával illette: A Montánunió lényegében csak arra volt jó, hogy függetlenül a francia-német közeledéstől Németországot rávegye arra, hogy szénnel és vassal lássa el Olaszországot, és az ezáltal hatékony nehéziparra tehessen szert.

Az EURATOM pedig beleszólást biztosított a nukleáris fejlesztések terén igencsak lemaradt többi európai államnak a francia nukleáris programokba.[18] A tábornok szavai szerint nem tudta, hogy az EURATOM vagy az EGK veszélyesebb-e. Kétségtelen tény, hogy e szervek megszüntetése is megfordult a fejében. A Közös Piacról kissé árnyaltabb véleményt alkotott: *A vámunió akár még hasznot is hajthat nekünk, ha létrehozzuk a Közös Mezőgazdasági Piacot.*[19] És 1962-ben már teljesen elégedett vele, mert kitűnő eredményt hozott és rákényszerítette Franciaországot a

---

[16] GOZARD, 1996., pp. 34-36.

[17] *„C’est une machin ou nous donnons tout et ne recevons rien.”* PEYREFITTE, Alain, *C’était de Gaulle I.-II.* Paris, Fayard, 1994-95. pp. 66-70.

[18] Charles DE GAULLE: *Mémoires d’espoir.* Paris, Plon 1970. pp. 192-193.

[19] PEYREFITTE, 1994-95. pp. 66-70.

modernizációra.[20] (Kétségei ellenére de Gaulle, hatalomra kerülése után, mégis szilárdan kiállt a RSZ végrehajtása mellett.)

Az Európa-politikában elvesztett kezdeményező szerepet visszaszerezni és a német - francia kapcsolatok terén döntő áttörést elérni, tehát de Gaulle hatalomra kerüléséig nem sikerült.

[20] PEYREFITTE, 1994-95. p. 109.

II. A tábornok kezdeti elképzelései az európai együttműködésről, az Európa Tanács kritikája

Az Európa Tanács kritikája

Mielőtt a de Gaulle-i korszak (1958-69) Európa-politikájának tárgyalásába belekezdenénk, néhány gondolat erejéig érdemes nyomon követni a tábornoknak a IV. Köztársaság idején, az 1949-ben felállított Európa Tanács (ET) kritikájában megfogalmazott európai rendezésről vallott elképzeléseit. Ezek az elképzelések lényegében nem változtak, és törésmentesen kapcsolódnak a köztársasági elnökké választás utáni politikában követett irányelvekhez, ezért értelmezésüket is alább kerül sor.

Az Európa Tanács létrehozását de Gaulle is felfokozott várakozással figyelte. 1949 nyarán, azonban már a teljes kiábrándultság hangján beszél róla: *„…a gazdasági és stratégiai terveket illetően, azaz ahol a legfontosabb az egyesítés, az Európa Tanács csak egy fikció.”*[21] *„…az Európa Tanács tanulmányi csoportként talán érdekes lehet, de ennek nincs cselekvőértéke, és úgy van megalkotva, hogy ne is lehessen… Először is a szerveknek és főleg a Közgyűlésnek nincs európai mandátuma. Minek a nevében beszélhet a Közgyűlés? Milyen Európa nevében? …”*[22] *„Hogyan is hihetnénk abban, hogy ez az intézmény, amely nem rendelkezik (…) végrehajtó hatalommal, valódi felelősséggel, képes lesz magalkotni a kontinens uniójának kolosszeális művét?”*[23]

Az ET szemére veti továbbá, hogy struccpolitikát folytat a német kérdést illetően és éppen a legfőbb szerepét nem tölti be, azaz nem megfelelő egyeztetési fórum: AZ ET egyik országa anélkül kezdte meg nemzeti valutájának leértékelését, hogy erről az ET-t értesítette volna. Mindez – de Gaulle szavai szerint – katasztrofális következményekkel járt a többi államra nézve.[24]

Mi lenne tehát a megoldás az ET keretein belül? Először egy széles népi mozgalmat kellene indítani az európai együttműködés nevében. Egy (Nyugat-)Európa minden országára kiterjedő népszavazásnak kell döntenie az európai mandátumok (*mandat européen*) sorsáról. Az Európai Tanácsban 3 fajta döntési mód érvényesül, amit úgy

---

[21] communiqué du Conseil de direction du RPF rédigé par Ch. De Gaulle, 7. août 1949.) /in: *de Boissieu,* Gérer la construction européenne des autres/
[22] Conférence de presse tenue au Palais d’Orsay, 14. novembre 1949.
[23] Discours prononcé a Bordeaux, 25. septembre 1949.
[24] Conférence de presse tenue au Palais d’Orsay, 14. novembre 1949.

tűnik a tábornok nem kifogásol: Az ügyrendi kérdésekben ***egyszerű többség***gel míg a többi ügyben ***2/3-os többség***gel döntenek. Míg a legfontosabb kérdésekben az ***egyhangú döntéshozat***ali mód érvényesül. A Szakminiszterek Biztottságának viszont nincs több felhatalmazása, mint egy nagyköveti konferenciának és a Közgyűlésnek (*Assemblée consultative*) sincs döntéshozatali jogköre, ez pedig erősen kifogásolható de Gaulle szerint.[25]

Az egység először egy konföderáció formájában valósulna meg. Az intézményeket illetően az egyszerűségre helyezi a fő hangsúlyt, létre kell hozni a kormányfők periodikusan ülésező organikus tanácsát, aminek hatásköre a politika, a gazdaság, a kultúra és a hadügy kérdéseire terjedne ki. A tanácskozói jogkörrel rendelkező Közgyűlés (*Assemblée délibérative*) tagjait az európai népek választanák.[26]

A franciaországi alapok

1958-ban a IV. Köztársaság bukásával tehát a franciák ismét de Gaulle tábornokra bízták sorsukat. A de Gaulle-i politika új alapokra helyezte Franciaországot mind a belpolitika, mind a külpolitika terén. Ahhoz, hogy megérthessük de Gaulle külpolitikájának újdonságát, néhány mondat erejéig vissza kell térnünk a háború utáni Franciaország helyzetéhez. Franciaország gyakorlatilag elvesztette nagyhatalmi pozícióját, a szövetségesek rendre kihagyták tárgyalásaikból. (Ebből ered a franciák ún. Jalta-komplexusa.) A francia külpolitika előtt 3 lehetséges út állt:

1, A *„klasszikus út”* szerint a nagyhatalmi helyzet legfőbb biztosítékának a gyarmatok feletti hatalomra épített politika tűnt. A háború után a IV. Köztársaság ezen az úton indult el, ami súlyos kudarchoz vezetett, mivel a gyarmati függetlenedési törekvések ekkorra mindenütt elérték csúcspontjukat.

2, A második utat az *„angol megoldás”* jelentette, ami abban állt volna, hogy Franciaország – Nagy-Britanniához hasonlóan – egyre szorosabbra fűzi kapcsolatát az Egyesült Államokkal. A franciák eltávolodása szövetségeseiktől a háború után viszont egyre nagyobb mértéket öltött, hogy aztán de Gaulle működésében érje el csúcspontját. Továbbá Franciaország az angolszász hatalmak szövetségéhez csapódva legjobb esetben is csak a „harmadhegedűs” szerepét játszhatta volna el.

3, Franciaország végül is a harmadik lehetőséget, az „*európai utat*” választotta, és ebben de Gaulle alapozó szerepe kétségkívül döntő jelentőségű volt. A tábornok

---

[25] Communiqué du Conseil de direction du RPF rédigé par Ch. De Gaulle, 7. août 1949.) / in: *de Boissieu,* Gérer …/
[26] Conférence de presse tenue a l’hotel Continental, 12. novembre 1953.

felismerte, hogy Franciaország csak akkor képes újra megtalálni a megfelelő helyét a nemzetközi porondon, ha újradefiniálja magát önmagával és a külvilággal szemben. Mindez a belpolitika, de főleg a külpolitika terén radikális változásokat jelentett.

Az „európai út" jellegzetesen abból a történelmi tényből indul ki, hogy 1648, a vesztfáliai béke után a kontinens legdominánsabb állama Franciaország lett. A kiindulási alap pillérei között tehát jelentős helyet foglal el az egykori dominancia visszaszerzése. Ezt a dominanciát elsősorban nem is maguk az európai államok, hanem az USA látszik veszélyeztetni. De Gaulle azonban nem volt Amerika-ellenes, ahogy sokan tévesen hiszik róla. Ő csupán az állam érdekét (*raison d'État)* helyezte mindenek elé, jó reálpolitikushoz méltóan.

A de Gaulle-féle európai út: nem együtt, de egymás mellett

A Nobel-békedíjas Henry A. Kissinger, a Harvard egykori professzora, a valamikori amerikai nemzetbiztonsági tanácsadó és külügyminiszter erről így ír: *„De Gaulle elvileg nem volt Amerika-ellenes. Minden olyan esetben hajlandó volt együttműködni, amikor úgy vélte, hogy a francia és az amerikai érdekek valóban egybeesnek. Így például a kubai rakétaválság idején az amerikai tisztségviselőket*

meglepte de Gaulle teljes körű támogatása – a legönzetlenebb támogatás, melyet valaha is élveztek egy szövetséges állam vezetője részéről."[27]

Kissinger véleményét Richard Coudenhove - Kalergi[28] is megerősíti: *„Az ő számára is nyilvánvaló volt az Atlanti Szövetség szükségessége. Visszautasította azonban azt a lehetőséget, hogy az amerikai „központi nap" körül az európai népek bolygóként keringjenek. Az ő célja az Amerikai Egyesült Államok és az egyenjogú európai államok szövetsége közti együttműködés. Ez a kihívás jelentette számára*

---

[27] Henry KISSINGER, *Diplomácia*. Panem-Grafo, Bp. 1998, p. 599. Az USA jellemző módon reagált a krízis lezajlása után: Ismét bilaterális tárgyalásokat kezdeményezett a SZU-val az európai kérdést illetően is. A tábornok persze mindezt nem nézte jó szemmel. Alain Peyrefitte megjegyzése szerint „A kubai krízis megmutatta az amerika-ellenesség határait, de erősítette is azt." *Peyrefitte,* II. p. 24

[28] „Richard Graf Coudenhove-Kalergi *(1894-1972) Tokióban született japán anyától és az Osztrák-Magyar Monarchia szolgálatában álló apától, akinek csehországi birtokain nevelkedett, majd a Monarchia szétesése után csehszlovák állampolgár lett. Kozmopolita indíttatása Innét származik. 1922-ben kihirdette első Európával kapcsolatos manifesztumát „Páneurópa - egy javaslat" címmel, amelyben a kontinentális Európa összefogását szorgalmazta, Portugáliától Lengyelországig, mivel ez „politikailag, gazdaságilag és kulturálisan is alapvető fontosságú." 1923-ban megalapította Bécsben a Páneurópa Uniót, amely az egységgondolatot mind a mai napig fenntartja. A szervezet célja az Európai Egyesült Államok létrehozása, mivel a kontinens tagoltsága anarchiát szülhet, amely kulturális, politikai és gazdasági katasztrófához vezethet. Orgánumuk az 1924-ben a gróf által alapított Páneurópa című folyóirat. Az egységre a külső offenzívák elhárítása miatt is szükség volt, Európának tehát rendeznie kellett sorait, hogy eredményesen nézzen szembe az Egyesült Államok, a Szovjetunió és Nagy- Britannia által alkotott tömbökkel, mert a gróf szerint Európa csak úgy őrizheti meg függetlenségét, hogy nemzeti identitásának egy részét feladva létrehozza az Európai Egyesült Államokat. De miért nem tartozhat ebbe bele Nagy-Britannia? Coudenhove-Kalergi szerint ez csak akkor történhet meg, ha a domíniumok elfordulnának a szigetországtól. Coudenhove-Kalergi mozgalmának tagjai közé a két világháború között nemcsak tudósok és művészek tartoztak, mint pl. Albert Einstein, Sigmund Freud, Ortega y Gasset, vagy Thomas Mann, hanem politikusok is, közülük is Gustav Stresemann német, és Aristide Briand francia külügyminisztert kell leginkább kiemelni. Azonban az 1929-es világválság, és különösen Hitler hatalomra jutása szertefoszlatta az egységes Európáról szőtt álmait. A második világháború után az Egyesült Államokban dolgozott, mint egyetemi tanár, de már 1946-tól ismételten az Európa–ügy szolgálatában állt. Az Európai Parlamentális Gyűlés terve még az emigrációban született, s ennek részmegoldásaként kell tekinteni az Európa Tanács megalakulását. A „Hatok Európájára", azaz az Európai Közösségre is igen nagy hatással volt a gróf. Már csak azért is, mivel Konrad Adenauer, Charles de Gaulle, Robert Schuman, Alcide de Gaspari és Paul Henri Spaak, az Európai Közösség szülőatyjai, mind-mind tagjai voltak a Páneurópai Uniónak. Abban a tudatban, hogy életművének befejezéséhez közeledett, egyre inkább visszavonult a napi politikától és fokozatosan átadta helyét harcostársának és barátjának, majdani utódjának, Habsburg Ottónak. 1972-ben halt meg. Művei: Totális állam, totális ember (1937); Europa erwacht! (1934); Paneuropa, Revolution durch Technik, Los vom Materialismus, Held oder Heiliger, Ethik und Hiperethik, Praktischer Idealismus, Krise der Weltanschauung, Gebote des Lebens, Stalin & CO, Judenhass, Judenhass und Antisemitismus"* (Forrás: JÁNOSI – TÜRKE, 2008. pp. 281-283. írta: Záhonyi Krisztina)

valószínűleg a legsúlyosabb érvet az európai egyesülés mellett. A többi európai államférfi aligha kockáztatta meg, hogy a hatalmas USA-t kritizálja, így de Gaulle lett az „európai ellenállás" szóvivője az Amerikához fűződő atlanti hegemónia-törekvésekkel szemben. Ebben csak de Gaulle számos ellensége látott ebben egyfajta Amerika- ill. atlantizmus-ellenes beállítottságot, ami azzal fenyeget hogy, Európa meggyengüléséhez és izolálódásához vezet. (…)"[29]

Kibékülés Németországgal, Adenauer a de Gaulle-i Európa politika pillére

De Gaulle számára az is nyilvánvaló volt, hogy a hegemónia visszaszerzése, csak az adott francia erőforrásokra építve, nem kivitelezhető. A francia államférfi zsenialitása az erre talált megoldásban mutatkozik meg. Már korábban is történtek jelentős lépések, főleg az institucionalizmust célul kitűző föderalisták részéről, és főleg a gazdasági téren meginduló integráció terén. Kezdeti eredményeiket a tábornok nem győzte kisebbíteni és bírálni - igaz az áttörés politikai téren végül is az ő nevéhez köthető.

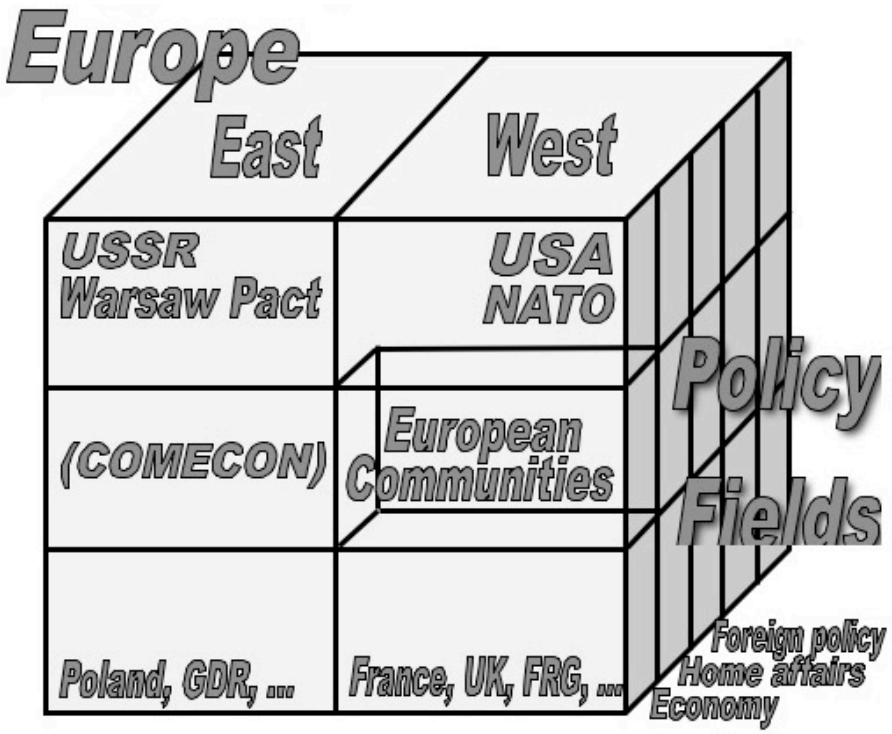

[29] Richard COUDENHOVE-KALERGI, *Ein Leben für Europa – Meine Lebenserinnerungen.* Kiepenheuer & Witsch, Köln – Berlin, 1966. p. 338

Félretéve évszázados külpolitikai előítéleteket, de mégis az eredeti *raison d'État* gondolatból kiindulva, francia részről ő tette meg a döntő lépést az egykori engesztelhetetlen ellenséggel, Németországgal való kibékülés felé. Azzal a Konrad Adenauerrel, akinek lépéseit – állítása szerint – immár 30 éve érdeklődéssel és megértéssel figyeli. Ugyanakkor ez az Adenauer nagy lelkesedéssel fogadta a már a Schuman tervet is (a tábornok kevésbé). 1953 november 12-ei sajtótájékoztatóján a tábornok négyszer is említette a német kancellárt, elismerően szólva arról, hogy Németországot levezette a Bismarck, II. Vilmos és Hitler által követett útról. Mindazonáltal 2 kérdést is intézett ekkor a tábornokhoz: Vajon ha az európai egység létrejön, mit gondol Adenauer, szembefordul-e az oroszokkal, szükségesenek gondolja-e fokozatos kiszorításukat Európából. A másik kérdés pedig arra irányult, hogy amerikai befolyás alatt vajon hitelesen lehet-e az európai egységet építeni.[30]

Azután, hogy a tábornok 1958-ban visszatért a hatalomba, azonnal felvette a kapcsolatot a német kancellárral és a legszívélyesebb kapcsolat alakult ki közöttük. A tábornok barátjának nevezi, és „Európa nagy emberének" titulálja, valamint többször is kihangsúlyozza: *„Gyakorlatilag semmi de semmi nem jöhetett volna létre Németország és Franciaország között, és semmi olyan nagy dolog sem, melyet mi kezdtünk együtt megvalósítani, ha Ön nem lenne itt."* Illetve *„…a Gondviselés akarta így, hogy a kancellár itt és most legyen a német kormány feje."* Vajon mi rejtőzhet a kenetteljes nyilatkozatok mögött? Tették és teszik fel a mai napig is többen a kérdést.[31]

Pierre Mendes-France szerint: *„Azt gondolta, hogy a hatalmon lévő Adenauer segítségére tud lenni saját politikai játszmájában."* Alfred Grosser szerint a két úriember között egyfajta *„gentlemen's agreement"* alakult ki, mely se leírva, se megszerkesztve nem volt, tehát csupán egymás politikájának kölcsönös támogatásán alapult. Francois Mauriac az érzelmi szálakra, az igaz barátságra helyezte a hangsúlyt.[32]
Miután a Fouchet-tervek zátonyra futottak, de De Gaulle és Adenauer nem adták fel ezirányú terveiket és 1963. január 30-án, az Élysée szerződés aláírásával az ősi ellenségek kibékültek, de Gaulle és Adenauer az európai integrációt nagyban elősegítető barátsági szerződést írt alá.

---

[30] „Il *y a trente ans, que je suis avec interet et considération les actes et les propos de Konrad Adenauer"* /1950.03. 16./ idézi: JOUVE, EDMOND, *Le général de Gaulle et la construction de l'Europe (1940-1966) I.* Paris, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence R. Pichon et R. Durand-Auzias, 1967. p. 229.
[31] JOUVE, 1967. p. 231.
[32] JOUVE, 1967. p. 233.

A szerződést a francia államfő egy helyen sommásan így értékelte: *„Ketten létre fogjuk hozni azt, amit a hollandok és belgák megakadályoztak, hogy hatan létrehozzuk."*[33] És ha a németekkel sem érnek célhoz? A válasz meglepő: *„…akkor Oroszország felé fogunk fordulni."* [34]

Adenauer szerint ez a szerződés jelentette pályája megkoronázását. Mégsem került bele minden maradéktalanul, amit a francia fél szeretett volna. Pompidou állítása szerint a mezőgazdaság kérdése azért maradt ki a szövegből, mert Adenauer nem akart olyan rendelkezésekbe beleegyezni, amik esetleg ellenkeznek Brüsszel álláspontjával.[35] Utóbbit az amerikai szenátus 1963. június 19-ei sem bátorította: *„Európának választania kell az atlanti közösség és az autark Európa között."* [36]

A kancellárváltás – Adenauert Ludwig Erhardt követte – a német-francia viszony romlásához vezettek: *„A németek elárulták a francia-német alapszerződés szellemét. És elárulták Európát."*[37] – hangzik a tábornok keserű vádja.

Az állam érdeke a megváltozott geopolitikai helyzetben, a hatalmi tömbök kialakulása korában azt követelte meg, hogy az új, veszélyesebb vetélytárs ellen akár a régi ellenséggel is szövetkezzünk. Ez a fajta felfogás pedig az angol eredetű *balance of power*nak felel meg.

A de Gaulle - Adenauer szövetség, a „német-francia összeborulás" kérdésében viszont nem szabad túlzottan idealistának lenni. A kibékülés szigorú politikai érdekek mentén jött létre. Franciaország ezáltal tudott kitörni a politikai gettóból, míg Németország is hathatós európai szövetségesre tett szert. Az európai egység katalizátorát tehát - mint az egyesülési folyamatokban a történelem folyamán annyiszor - most is a kedvezőtlen külpolitikai helyzet adta.

Tény viszont az is, hogy a két államférfi egymás iránti megbecsülése és szimpátiája megteremtette a bizalom és a nyíltság légkörét a bizalmatlan taktikázások helyett, és ezáltal biztos mederbe terelte az együttműködés folyamatát. A közös szálakat a két művelt politikus, ha történelmi téren kevésbé is, kulturális téren mindenképpen fellelte a két nép között. De Gaulle Adenauer iránti megbecsülését jelzi, hogy még bizalmas társaságban is – néhány gunyorosabb megjegyzést leszámítva – mindig tisztelettel beszélt róla. Például: *„Adenauer nagy öregnek (vieillard prodige) számít. Vannak csodagyerekek, de „csodaöregek" is."*[38]

A két fél közti együttműködés pedig már a kezdetekben sem tűnt könnyűnek. De Gaulle Franciaországának például csak kára származott volna abból, ha jobban beleártja magát a német egység kérdésébe, amit Adenauer érthető okok miatt

---

[33] PEYREFITTE, 1994-95., II p. 219.
[34] PEYREFITTE, 1994-95., II p. 260.
[35] PEYREFITTE, 1994-95., II. pp. 219-225.
[36] PEYREFITTE, 1994-95., II. p. 237.
[37] PEYREFITTE, II., p. 270.
[38] PEYREFITTE, p. 312.

sürgetett.[39] A kancellár pedig szintén nyíltan megmondta, hogy csak az együttműködés fenntartása miatt támogatja a francia álláspontot a mezőgazdaság és az angol csatlakozás ügyében, mert ezekből Németországnak valójában csak kára származik.[40] A két államférfi előrelátásának tudható be, hogy e jelentős súlyú problémákat is háttérbe tudták szorítani a nagyobb cél érdekében.

De Gaulle viszonya az európai egység korabeli megalapozóival

Ha az Adenauer[41] és de Gaulle közti viszony a „tartós szívélyességgel" jellemezhető, ez korántsem mondható el a belga miniszterelnök Paul Henri Spaak és de Gaulle között kialakított viszonyról. Amikor is a Fouchet-terveket ellenző Spaak revideálta nézeteit, a tábornok nem csekély gunyorossággal válaszolt neki 1962

---

[39] Ld. az 1958. szeptember 14-15 között Colombery-les-deux-Églises-ben és az azt követő de Gaulle - Adenauer találkozókon elhangzottakat. (DE GAULLE, 1970., op. cit. pp. 188-189.)

[40] DE GAULLE, 1970. op. cit. pp. 188-189.

[41] *Konrad Adenauer* (1876-1967) Német államférfi; 1869-ben született Kölnben katolikus kispolgári családból. Jogi tanulmányainak befejezése után ügyvéd, majd köztisztségviselő lett. 1906-ban Köln városi tanácsosa, 1917-ben polgármestere. Demokrataként, és keresztény vallásánál fogva ellenezte a nácik megerősödését. Mint generációjának legtöbb politikusa, Adenauer már az első világháború után abban bízott, hogy tartós béke csak Európa egyesítése útján hozható létre. A Harmadik Birodalom fennállása alatt szerzett tapasztalatai - 1933-ban a nácik megfosztották állásától, Köln város polgármesteri székétől - csak megerősítették ebben a hitében. Miután 1945-ben az amerikaiak visszahelyezték, majd az angolok újra eltávolították polgármesteri tisztségéből, 1946 és 49 között az angol megszállási zóna elöljárója lett. 1949-ben átvette a Kereszténydemokrata Unió (CDU) vezetését, amelynek alapításában maga is részvett. 1949-ben a Német Szövetségi Köztársaság első kancellárjává választották.1963-ban a parlament ismét abszolút többséggel választotta meg, 1963. október 10-ig állt az új állam élén. Az ő személye határozta meg leginkább a második világháború utáni Németország arculatát. A belpolitikában főleg gazdasági miniszterének, Ludwig Erhardtnak, a szociálpiacgazdaság kiépítésére tett törekvéseit támogatta. Ő ugyanis főleg a külpolitikára helyezte a hangsúlyt, 1951-55 között a külügyminiszteri posztot is betöltötte. A hidegháborús helyzetből adódóan törekedett az Egyesült Államokkal való együttműködésre, és legfőbb céljának azt tartotta, hogy Németországot bevezesse a nyugati államok szövetségébe. Röpke hat év alatt, 1949 és 1955 között sikerült megvalósítania nagyszabású külpolitikai céljait, az Európa Tanács létrehozását 1951-ben, az ESZAK létrehozását 1952-ben, és Németország belépését a NATO-ba (1955-ben). 1955-ben felvette a diplomáciai kapcsolatot a Szovjetunióval az utolsó német hadifoglyok szabadon- bocsátásáról szóló megállapodás fejében. A Franciaországgal való kibékülés az adenaueri külpolitika igen fontos részét jelentette. Barátsága de Gaulle francia államfővel történelmi fordulópontot jelentett. 1963-ban visszavonult és Röhndorfban halt meg 1967-ben. Legfontosabb művei: Emlékezések I-IV. (Errinerungen, 1965-68); Beszédek /1917-1967/ (Reden, 1975 kiadta: H. P. Schwarz) (Forrás: JÁNOSI - TÜRKE, 2008. pp. 456-457. *(*írta: Türke András)

augusztusában: *„Biztos voltam benne, hogy valamikor a jövőben ön is erre a végkövetkeztetésre fog jutni: a jószándék és az értelem rá fogják Önt vezetni."* [42]

A szerény, csendes stílusú, 1886-ban Luxemburgban született Robert Schumannak a hatalomba visszatérő tábornok soha nem emlegette fel sérelemként azt, hogy végül is ő írta alá az Atlanti Paktumot, a Ruhr vidék Nemzetközi Hatóságát létrehozó, valamint az ESZAK és a halvaszületett EVK szerződéseket, melyek tartalmával a tábornok egyik esetben sem értett egyet, és Schuman ezekért az RPF folyamatos céltáblájává vált. Sőt, Metzben meglátogatva kifejezte diszkréten tiszteletét is: *„ Ön volt az, aki elkezdte, mi folytatjuk, még ha más vágányokon is."* Schuman halálakor is tisztelgő táviratot küldött, fontosnak tartotta azoban távollétével demonstrálni, amit a sajtó – főleg a *Canard Enchainé* – élesen kritizált.[43]

A tábornok legyakrabban talán az amerikai kötődéseiről ismert Jean Monnet-val konfrontálódott az általunk vizsgált körből, akinek személyét néha igen vehemensen támadta.[44] Talán azért is , mert míg előbbi a döntések embere, addig utóbbi a tettek embere volt. (Jouve)
1943 június 3-ától pedig Jean Monnet a Szabad Franciaország születő ideiglenes kormányában a „június 18-a embere"[45] mellett foglalt helyet, és ugyanitt november 19-étől a *„megbízott biztos"* címet kapta. De Gaulle állítólag egyszer így fakadt ki: *„Monetarizálva ön saját magát démonizája előttem"* (lefordíthatatlan szójáték: *„En vous „monétisant" vous vous démonétisez à mes yeux."*) utalva Jean Monnet monetáris felfogására, érdemeire.
Kicsit később, 1953 november 12-ei sajtótájékoztatójában az 1950-es Schuman tervet Charles de Gaulle igencsak elmarasztalta, *„sugalmazónak"* (inspirateur) degradálva le ellenfelét. Jean Monnet, a Főhatóság elnöke nem késett a visszavágással: *„Köszönöm de Gaulle tábornoknak a címet, amit rámruházott, és büszke vagyok rá, jóllehet semmi esetre sem gondolom, hogy kizárólag én tarthatok erre igényt."* A vádaskodások ezután sem szüneteltek: *„Jean Monnet úr mindenféle kontroll nélkül rendelkezik az ESZAK büdzséjének rendelkezésére bocsátott*

---

[42] JOUVE, 1967. p. 234.
[43] JOUVE, 1967. p. 235.
[44] (pl. *„… quelques malades comme Jean Monnet" Peyrefitte,*. II 219) Erre a következtetésre a de Gaulle korszak több kormányában miniszteri tisztséget betöltő, az Académie Française tagjává választott Alain Peyrefitte *C'était de Gaulle I.-II.* (Fayard, 1994) c. könyvének átolvasása után jutottam. Ez a könyv számos, a tábornokkal történő bizalmas beszélgetést ill. zárt kormányüléseken elhangzottakat közöl. A szerző előszava szerint „ki nem állhatja" a Memoárokat, a valóság torzítása miatt. Véleményem szerint azonban Peyrefitte könyve inkább kiegészíti, mint cáfolja de Gaulle visszaemlékezéseit.
[45] L'homme de 18 juin: Ch. De Gaulle egyik közkeletű elnevezése, utalva 1940 június 18-ai londoni rádófelhívására.

összegeivel, többek között olyan tételekre költve, mint az „intellektuális propaganda.” Illetve *„a szupranacionális elnök, aki az európai protektorátust irányítja.”*
Jean Monnet mindazonáltal igennel szavazott a de Gaulle által beterjesztett alkotmány-módosításra 1958 szeptember 28-án. Ekkor következett az „enyhülés időszaka” melynek során meghívást kapott egy bankettre, melyen a szónokok nyilvános elismerésüket fejezték ki a Shuman tervvel kapcsolatban. Az estély végén de Gaulle poharát emelte a „sugallmazóra.”

Non au fascisme non à de Gaulle

Manifestation du 28 mai 1958 pour la défense de la République
Au premier rang, Pierre Mendès-France, Edouard Daladier et François Mitterrand

A békülési időszak azonban nem tarott túl hosszú ideig. 1965-ben Jean Monnet beszállt a De Gaulle ellenes választási kampányba, François Mitterrand mellett kampányolva. A mellé a Mitterrand mellé, aki Eduard Daladier, Pierre Mendès-France (és mások) vezetésével élére állt olyan, a tábornok ellenes tüntetéseknek, melyek hatalmas transzparenseken a *« Nem a fasizmusra - Nem De Gaulle-ra »* és egyéb jelszavak alatt meneteltek [46], vagy nyomtattak plakátokat. Ennek a körnek olyan « mértékadó » lapokkal egyetemben, mint a Le Monde nem esett nehezére azt a De Gaulle-t szűk 10 évvel a felszabadulás után pusztán a belpolitikai viták hevében már konzekvensen fasisztának bélyegezni, aki világ életében a nácizmus ellen harcolt és akinek Franciaország a méltóságának megmentését köszönhette a fasiszta Németország elleni küzdelemben...

Monnet pedig kijelentette, hogy 1958-as és 1962-es állásfoglalását revideálva ezentúl nem fog de Gaulle-ra szavazni, mert az üres székek politikája veszélyes és nacionalista pályára tereli az országot. Mindez pedig elkerülhetetlenül a nacionalizmus reneszánszát vonja maga után más országokban és különösképpen Németországban.[47]

---

[46] ld. pl. az 1958 május 28-ai tüntetést.
[47] JOUVE, 1967. pp. 237-241.

III. Konföderáció föderáció helyett

A Bizottság (EGK) / Főhatóság (ESZAK) és a Közgyűlés kritikája

A tábornok a föderalisták által elgondolt rendszert a következő alapon bírálta:[48] Ennek a rendszernek a két pillére az *„areioszpagosz”*, azaz a Bizottság, ami úgymond a végrehajtó hatalommal rendelkezik, és a törvényhozó hatalom letéteményese, a Parlament. Csakhogy tudni kell, hogy is működne ez a két intézmény: Míg *a döntések előkészítését* – ami a mai (nemzet)állami parlamentek bizottságaiban folyik – *a Bizottság végezné*, addig a döntésekről szóló *vita a Parlamentre maradna*.

Amit tehát a nemzeti parlamentek tagjai kétféle minőségükben, azaz bizottsági tagként és parlamenti képviselőként végeznek, azt itt két külön intézmény, tehát nem ugyanazok a személyek végeznék. De Gaulle szerint ez adja az elképzelés abszurditását, hiszen ez a két tevékenység szervesen összefügg egymással. Ráadásul ebből állna a közösségi politika, de mint írja *„…ha a politikának számolnia is kell a parlamenti vitákkal és a döntéselőkészítések folyamatával, ő maga nem a parlamenti vitákat és a döntéselőkészítések folyamatát jelenti. A politika ugyanis egy cselekvési forma, azaz az elfogadott határozatoknak, a megtett lépéseknek, a felelősségvállalás kockázatának az együttese, és mindehhez kell a nép támogatása. A kormányok egyedül így vállalhatják a felelősséget a népek előtt.”* [49]

Máig sem jöhetett létre „valódi” európai parlament éppen ezért, mert jogkörének egy részét a Bizottság, a Tanács (és bizonyos értelemben a nemzeti parlementek (is) maguknak vindikálják.
De Gaulle szerint a megoldást a konföderatív alapokon szerveződő Európa jelentené. Azaz az államok függetlensége megmaradna, csupán a nemzetközi jog talaján álló kontraktuális politikai/gazdasági, stb. kapcsolatokat építenének ki egymással. Az együttműködés tárgyalásos úton, a legfelsőbb vezetők szintjén dőlne el. Ezzel egy valódi „Európai Tanács” létrehozására tett javaslatot, ami az együttműködés legfelsőbb szerve lenne. Ugyanakkor - mint az a konföderáció belső logikájából következik - ez az intézmény nem állna a nemzeti intézmények felett.

Tulajdonképpen mit ért a francia államfő a konföderáció alapelve alatt? 1953-ban e téren még egzaktabban fogalmazott: *„… a konföderáció egy olyan közös szervezetet jelent, amire a különböző államok területük, szellemük és karakterük elvesztése*

---

[48] 1964 júl. 23. sajtótájékoztató (DE GAULLE, *Mémoires d’espoir. Plon, 1999.* p. 885.)
[49] *Ibidem idem.*

nélkül stratégiai gazdasági és kulturális téren ***szuverenitásuk egy részéről lemondanak****…"*[50]
Később finomodott ez az álláspont, a szuverentiás-kérdést lehetőleg kerülve: *„Konföderálni annyit tesz, mint közössé tenni bizonyos kompetenciákat, de minden más hatáskör önálló marad."*[51]

1949-ben a konföderáció közös területeiként a következőkkel számolt:
- szárazföldi, folyami és légvédelem,
- a nemzeti termelések összeegyeztetése,
- külkereskedelem,
- közös pénz,
- a tengeren túli területek némely erőforrásának felhasználása,
- kulturális és tudományos fejlődés.[52]

A konföderáció alapvető működése fejlődőképes, továbbfejleszthető: *„Nem zárom ki, hogy később a konföderáció közös diplomáciához, biztonságpolitikához, védelmi politikához fog vezetni… de mindezt csak a legitim kormányok koncentrációjával lehet megvalósítani, és nem hazátlan technokraták útján."*[53]
A francia államfő reálpolitikusi mivolta a konföderáció gondolatán keresztül is kitűnik. Fentebb már említettük, milyen gyakran titulálták angol-, illetve Amerika-ellenesnek, csupán mert a *raison d'État*-t érvényesítő politikája jórészt az angolok és amerikaiak ellen irányult.

Az angolokkal szembeni fenntartásokról később még lesz szó. Itt csupán annyit célszerű előre bocsátani, hogy ő valójában egy éles válaszút elé próbálta őket állítani: Megéri-e igen fontos kötődésekről lemondaniuk az unióért cserébe. Az, hogy a de Gaulle-i koncepció tulajdonképpen nem zárná ki az angolokat a közösségből, és hogy a francia elképzelésű konföderatív uniós együttműködés gyakorlatilag közelebb állna az angolokhoz, mint a BENELUX-féle föderatív elképzelés a szupranacionális intézményeken alapuló unióról, azt a következő idézet is bizonyítja: *"Egyedül ez a terv* (ti. a konföderációt kiépítő Fouchet-terv) *teszi lehetővé egy napon az olyan országok, mint Nagy-Britannia és Spanyolország csatlakozását, akik, mint a mi országunk, nem tudná elfogadni szuverenitása elvesztését."* [54]

---

[50] Conférence de presse, tenue a l'hotel Continental, 25 février 1953.
[51] *„… mettre en commun certaines compétences, tout en restant indépendant pour tout le reste"* PEYREFITTE, 1994-95. pp. 60-65
[52] communiqué du Conseil de direction du RPF rédigé par Ch. De Gaulle, 7. août 1949.
[53] PEYREFITTE, 1994-95. pp. 66-70.
[54] 1965. szept. 9. sajtótájékoztató (DE GAULLE, 1999. p. 931.)

Mindezt Kalergi véleménye is alátámasztja: *„Csak a szuverén államok leendő szövetsége, mint amiről a Fouchet-terv szólt, hagyta nyitva Anglia számára az ajtót egy későbbi belépés esetére."*[55]

A fentiekből pedig az következik, hogy mint a konföderáció-alapú *Tanács-irányvonal* képviselője, élesen szembehelyezkedett a föderáció-alapú *Bizottsági-irányvonallal*. Utóbbi ugyanis az intézményekben jelen lévő technokraták uralmát jelentené, ami ráadásul a föderációból eredő szupranacionalizmus, azaz nemzetek felettiség logikáját követve a nemzetállami kormányok, illetve parlamentek fölé helyezett szövetségi végrehajtó szervként funkcionálna.

Ez pedig 2 veszélyt rejt magában:
1, Megkérdőjelezhető a technokraták legitimitása. Végül is „a levegőben lógnak," valódi közvetlen szuverenitás nélkül, a nép nem választotta meg őket. Akkor pedig hogyan gyakorolhatnának felsőbb hatalmat a nemzetállamok demokratikus úton választott parlamentjei felett?
2, A technokratizmus, mint politikaelméleti probléma magának a politikának a létét kezdi ki, elvetve a politikai módszerek alkalmazását a döntéshozatali mechanizmusok terén. Pusztán szakmai alapon dönteni egy politikai realitások által megosztott kontinens ügyeiben nem szerencsés dolog. De Gaulle kajánul szemlélte az ilyen alapokon működni akaró Bizottság kezdeti vergődéseit. Ahol csak tehette, mindig kiemelte, hogy mihelyt „komolyra fordult a dolog" azaz konkrét politikai érdekek merültek fel, a Bizottság tehetetlennek bizonyult.

További ellenérvként azt említette, hogy a nemzetállami intézményekkel szemben előretörő Bizottság tulajdonképpen úgy szeretné készen kapni a hatalmat, hogy a döntési felelősséget elhárítaná magától – a kormányokra illetve a parlamentekre. A Közös Piac kiépítésével kapcsolatban nyilatkozott így 1963-ban: *„… ebben a kiterjedt vállalkozásban minden elfogadott határozatot a parlamentek hoztak meg, mert máshol nincs meg ehhez a kellő tekintély és felelősség. De azt is meg kell mondanom, hogy az ügyek előkészítése és megvilágítása terén a Brüsszeli bizottság* (Commission de Bruxelles) *nagyon objektíven és nagyon helytállóan dolgozott."*[56] (A tábornok tudott tehát elismerően is nyilatkozni a Bizottság munkájáról!) *„Mert jól tudjuk, hogy a Bizottság tagjai, nemrég a kormányok közötti megegyezés eredményeképpen lettek kinevezve, de ezentúl egyáltalán nem felelősek nekik, és ugyanígy, mandátumuk lejárta után, a Hatok egyhangú döntéssel választják ki utódaikat, ami elmozdíthatatlanná teszi őket."*[57]

---

[55] COUDENHOVE-KALERGI, 1966. p. 345.
[56] 1963. jan. 14. sajtótájékoztató (DE GAULLE , 1999. p. 838.)
[57] 1965. szept. 9. sajtótájékoztató (DE GAULLE, 1999, p. 933.)

Az integráció folyamatában is elismerte *„természetesen igaz, hogy felállíthatunk több-kevesebb extra- vagy szupranacionális szervet. Ezeknek a szervekenek megvan a technikai értékük, de politikai tekintéllyel és hatóerővel nem szabad őket felruházni.”*[58]

Mert mi köze van a hétköznapi francia állampolgárnak ahhoz a bizottsági többséghez, ami a francia kormány által delegált – adott esetben kisebbségben maradt – francia képviselők ellenében, Franciaország kárára fogad el döntéseket? – merülhetett fel a kérdés a tábornokban, utalva a komoly demokratikus deficitre. A nép valahol a rendszer legalján „kullog,” mint a szuverenitás letéteményese. A szuverenitás ugyanis folyamatosan gyengül felfelé: Leegyszerűsítve, a szuverenitással felruházott parlament szuverenitása egy részét a neki felelős parlamentre ruházza át, amely azt szintén egy neki nem felelős intézménynek „adja tovább.” És mindez nemcsak a francia nép alkotmányával áll éles ellentétben: a veszély csak még tovább hatványozódna egy atlanti közösségbe való beintegrálódáskor e logika alapján.

A Bizottsággal kapcsolatban a francia elnöknek az a félmondata is elgondolkodtató, hogy előbbinek csupán a demokratikusság látszata miatt van szüksége a parlamentre.[59] A föderatív rendszer parlamentje szintén „nemzeti kötődések nélküli lenne.”[60] Ismerve az európai parlamentben máig jelentkező demokratikus deficitet,[61] érthető, hogy mely szerv(ek)nek nem áll(t) érdekében egy valódi parlament létrehozása. Mindez a föderatív-konföderatív nézőpontból szemlélve a konföderációt szorgalmazó de Gaulle-nak sem lehetett érdekében. A mai Bizottság és a Parlament közti viszonyon nem sokat változtat az a tény sem, hogy gyakorlatilag a Parlament ellenőrző funkciót tölt be a Bizottság felett.

Nagyon találó de Gaulle-nak Walter Hallsteinről – az akkori bizottsági elnökről[62] – festett portréja is. Mi fűződik egyébként ennek a német politikusnak a nevéhez? A *Hallstein-doktrína*, ami annyit jelentett, hogy az NSZK minden olyan országgal megszüntette a diplomáciai kapcsolatot (a Szovjetuniót kivéve), ami elismerte a „rivális” német államot, az NDK-t. Eme lépés igencsak a nemzetállami gondolkodás talaján fogant.
Mármost, ha figyelembe vesszük azt, hogy a politikus, a magát technokratának hirdető Bizottság elnöke lett, ez már eleve kritikát fogalmaz meg a Bizottság

---

[58] MASCLET, Jean-Claude, *L'Union politique de l'Europe*. Paris, P.U.F., 1973., p. 41.
[59] DE GAULLE, 1970. . p. 195.
[60] DE GAULLE, 1999. p. 885.
[61] A parlament fontos döntéselőkészítő, csak éppen tényleges döntéshozó jogköre nincs, ráadásul a döntések előkészítéséhez a Tanács és a Bizottság is rendelkezik kiterjedt technokrata hálózattal.
[62] Walter Hallstein az Európai Gazdasági Közösség Bizottságának elnökségét 2 ízben 1958. jan. – 1962 jan. és 1962 jan. – 1967 júl. között töltötte be.

irányában. Éppen ő mondta bemutatkozó beszédében a 3 közösség parlamentje előtt: *„Ne felejtsük el, hogy az, amit a Római Szerződés első helyen közössé tett, az nem csak államaink „gazdasági tevékenysége", azaz ipari jellegű határozataink és tevékenységünk, munkásaink, bankáraink, tárgyalófeleink, és fogyasztóink együttese. Ami közössé vált, az a tagállamok* ***gazdaságpolitikája****. Másként fogalmazva nem a polgárok azok, akik engedményeket tettek a Közösség számára, elvesztve – már ha ez egyáltalán lehetséges – szabadságuk egy részét, amit megőriztek volna, ha a közösség nem jött volna létre. A kormányok azok, akik megtették ezeket az engedményeket. A gazdasági tevékenység fúziója nem más, csak egy következmény, és ezért csupán másodlagos."*[63]

Mint ahogy de Gaulle erősen sugallja, a Bizottság valójában (legalábbis az ő idejében már) nem más, csak egy új hadszíntér a politika számára, a technokratizmus köntösében. Miért is akar annyira agresszíven hatalmat – politikai hatalmat – megkapni a szupranacionalitás révén az európai nemzetállamok felett? Mindez a másik oldalról nézve érthetőnek tűnik, a döntés-végrehajtáshoz hatalom, politikai hatalom szükséges.
A technokrata intézmény politikai hatalma azonban antagonizmusnak tűnik. Ez nem valósulhat meg a Bizottság átpolitizálódása nélkül, ami meg is történt, és napjainkban erősen kérdéses lehet a biztosok technikai hozzáértése amikor pl. némelyek - mint Margot Wallström - a érettségivel is alig rendelkeznek. (Romano Prodi, az 1999-2004-es Bizottság elnöke is gyakorló politikus, Olaszország miniszterelnöke volt, mint ahogy utódja J. Manuel Barroso Portugália miniszterelnöke.[64]) Mindez pedig ellentétben áll a technokrata intézményiséget felvázoló eredeti funkcionalista irányvonallal.

Magát Hallsteint éppen az „átmenet" egyik jellemző figurájának tekinthetjük, akiről de Gaulle nagyon frappánsan állapította meg: *„…ha Walter Hallstein a maga módján echte európai, ez csak azért van, mert mindenekelőtt ambíciózusan hazája mellett álló német."*[65] A tábornok Hallstein 1965. jún. 12-ei beszédére reagálva kijelentette, hogy az a szupranacionális kormány elnökének tekinti magát, és fő célja az NSZK föderatív struktúrájának európai szintre való felemelése. A Közgyűlést a Bundestag, a Miniszterek tanácsát a Bundestrat mintájára akarja átformálni.[66]

---

[63] Forrás: European Comission – Forward Studies Unit: Extrait de discours officiels sur l'origine et le sens actuel de la construction européenne /internetes kiadvány/
[64] 1967-ig összesen csak 5 egykori miniszter volt a biztosok között, a 70-es 80-as években fokozatosan változott ez az arány, majd Jacques Delors második bizottságában (1990) már egyetlen nem politikus sem volt. KENDE, 2000. p. 200.
[65] DE GAULLE, 1970. p. 195.
[66] PEYREFITTE, II. p. 286

A tábornok megfontolásra érdemes kritikája, hogy az európai politika nem valami magasztos események színtere, hanem csupán a nemzetállami problémák megoldásának új dimenziója. Ezt tükrözi Adenauerről és Spaakról adott jellemzése is: Míg előbbi szerinte úgy akarta elkerülni (sic!) Németország egyesítését, hogy az NSZK-t a nyugati tömbbe akarja integrálni, addig utóbbi a belgiumi centrifugális erőket akarta úgy összefogni, hogy becipeli őket az „európai bunkerba." Kettejüknek tehát az európai integráció kényelmes megoldást jelent a belga és a német kérdés megoldására. És a bizalmas körben elhangzott csípős megjegyzés: *„Ők azért akarják Európát, hogy az megoldja kicsinyes ügyeiket. Én pedig azért akarom Európát, hogy európai legyen, azaz nem amerikai."*[67]

Összegezve tehát az egyedüli hiteles, politikai hatalommal felruházott és felelősséggel bíró szerv az integráció szempontjából – a francia elnök szerint – a kormányközi kollégium, a Miniszterek Tanácsa lehet. Az európai együttműködés tehát a felelős kormányok együttműködésén alapul és velük összhangban működnek a nekik alárendelt speciális, technokrata szervek a közös területeken. Mindez magával vonja egy Közgyűlés felállítását is, mely a nemzeti parlamentek delegáltjaiból állna, és ezt egy európai népszavazás erősítené meg.[68]
A tábornok által felvázolt metódus azonban nélkülözi annak magyarázatát, hogy valójában mi lenne a Közgyűlés szerepe, ha már a döntések a kormányközi együttműködés szintjén születnek meg. És bizonyos demokratikus deficitet is eredményezne – ami az állandóan hangoztatott népek európájával szemben áll – hogy t.i. a Közgyűlést nem az európai népek választanák közvetlenül.

Európa és európai együttműködés

A francia politikusnál a föderatív út elvetésében az is szerepet játszhatott, hogy a föderalisták mindenáron az amerikai példát akarták követni az Európai Egyesült Államok létrehozásával. Nem győzte hangsúlyozni, mennyire eltérő a két kontinens történelme, a kiindulási helyzet, a szokások, a hagyományok és a kultúra természete.
Természetesen Európában is meg lehet találni a népek közötti közös pontokat. Fontos az is, hogy de Gaulle nem azt írta: az európai népek egy nemzetet alkotnak, hanem ezt: *az európai népek egy közösséget alkotnak,*[69] tehát nem tagadja az európai identitás létezését. Míg előbbi esetben - az USA példájánál - , a föderációval

---

[67] PEYREFITTE, pp. 60-65. 1960. január. 17.
[68] MASCLET, 1973. p. 42 (idézet de Gaulle-tól, melynek forrása nincs feltüntetve)
[69] DE GAULLE, 1970. p. 181.

egyidőben jött létre a nemzetté alakulás, addig Európában az egyesülési folyamat jóval később indulhatott el. Ezért nem jöhet létre egy Európai Egyesült Államok.[70]

A de Gaulle-i gondolatok a *népek szisztematikus egymáshoz való közelítésé*ről korunkban is megfontolásra érdemesek, amikor is nagy csatározások zajlanak, például egyrészt a nemzeti jelleg megőrzése mellett, másrészt a közös (második) nyelv bevezetésének köszönhetően várható asszimilációs olvasztótégely ellen. Az ***európai Európa*** hangsúlyozásával is egyet lehet érteni, hiszen még így is nap mint nap érzékelhető Európában az angolszász túlerő : Egyesek álságos módon költségcsökkentésre appellálva megszüntetnék a hivatalos dokumentumok lefordítását vagy a tolmácsolást az EU összes hivatalos nyelvére, egyértelműen az angol nyelvet favorizálva. (Számos magyar politikus is támogatja ezeket az ötleteket.)
De Gaulle szerint *Az európai Európa azt jelenti, hogy „önmaga által és önmagáért létezik, azaz a világ közepén önálló politikát folytat,”*[71] vagyis nem az USA világpolitikai ambícióinak megvalósításában egy mellékszereplő.

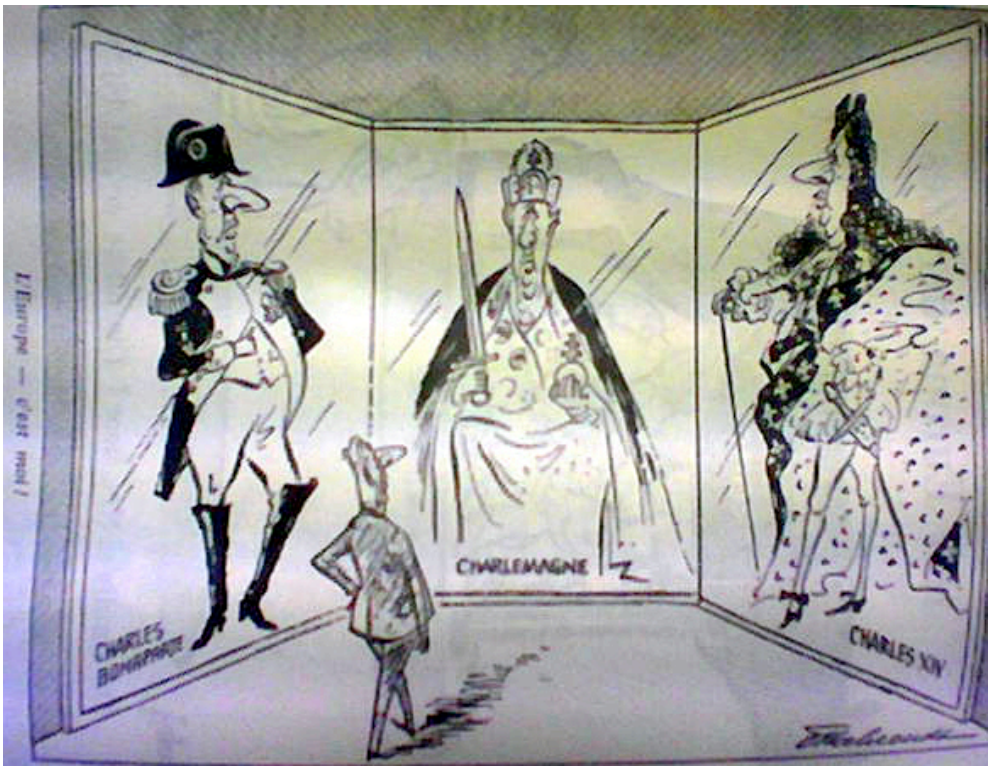

Európa – én vagyok!

[70] A svájci példa – az állam hosszabb konföderatív szervezetben való létezés után alakult át föderalista jellegűvé, 1848-ban – az Európai Unió számára tanulmányozást érdemlő példa lehetne.
[71] 1964. júl. 23. sajtótájékoztató (DE GAULLE, 1999. p. 885.)

Mielőtt elhamarkodottan levonnánk a következtetést, hogy mindez igaz, de a II. világháború pusztításai utáni sokkból még fel nem éledt Európa mit is kezdhetett volna egyedül, illetve hogyan is tudna ellenállni a SZU nyomásának, az önálló Európa hangoztatása csak nagyravágyó hőzöngés, a tábornok azon megjegyzését vegyük szemügyre, miszerint ha az amerikai protektorátus és a SZU-gyarmat között kellene választani, akkor az előbbi a célszerű, mert ez ad több előnyt. De ez az állapot nem tarthat örökké, azért kell egyesülni, hogy ezt az alternatívát elkerüljék.[72]

A de Gaulle-i retorika egyik gyakori eleme a „rejtélyes jelentésű" az ***Atlanti-óceántól az Urálig tartó Európa*** fogalma.[73] Átböngészve a *Mémoires d'espoir*-t és a sajtótájékoztatók szövegeit e gondolat bővebb kifejtésével nem igen találkozunk. Pompidou szerint mindezt az amerikai, Európát kettészakító megoldás ellen hangoztatta. Még ennél is fontosabb az az észrevétel, hogy az Urálig tartó Európa magának a SZU-nak a létét kérdőjelezi meg.[74]

A de Gaulle-i konföderáció érdekessége, jellegzetessége azonban, hogy pilléreit nem az államok, hanem a népek alkotják.[75] Mi a különbség? A gondolat lényege tettenérhető például az Élysée szerződésben is : nem elég ha a politikusok döntenek az együttműködésről, a népeket kell egymáshoz közelíteni. Bár az említett szerződés e szempontból leglényegesebb elemének, a kulturális egymásrahatásnak, diákcseréknek (*échanges culturelles*) az eredményessége vitatható, mégis itt érhető tetten e politikai filozófia. A másik színtér a minél nagyobb állampolgári részvétel (ld. a tábornok által propagált népszavazások) a közös, ill. az európai szintű ügyekben. A nemzetállam erősítése egyik oldalról és az európai integrációjé a másikról a gaullista attitűd paradoxona. Napjaink európai politikusai teljes mellszélességgel kommunikálják a több demokrácia szlogent, miközben ha tehetnék legszivesebben eltörölnék a népszavazás intézményét, ld. a 2005-ös francia és az azt követő holland, majd az ír népszavazások kudarcait.

Az európai politikai unió de Gaulle szerint

Hogyan is épülne fel és működne de Gaulle elképzelései szerint egy európai unió? A politikus nem szélsőségesen intézményellenes, nem kérdőjelezi meg azok létét és fontosságát, csupán túlzott hatáskörüket ellenzi. Tehát a francia koncepcióban a közös intézmények is helyet kapnak, mint szükséges elemek – a megfelelő szinten. Tulajdonképpen a hallsteini felfogás ellenkezőjét szerette volna megvalósítani, azaz

---

[72] PEYREFITTE, pp. 60-65
[73] Erről anekdota is született: Bohem érdeklődésére Pompidou azt válaszolja, hogy mindez azért született, mert így tanulta az iskolában, mikor gyerek volt. PEYREFITTE, II. p. 25.
[74] PEYREFITTE, II. p. 25
[75] MASCLET, 1973. p. 40.

például gazdasági téren a közös intézmények ne gazdaságpolitikával, hanem ennek hátterével, a közössé tett „gazdasági tevékenységgel" foglalkozzanak.[76] (Vö. a fentebbi Hallstein idézettel.)

A „nagypolitikát" – beleértve a szakpolitikákat – a legfelsőbb szinten a szakminiszterek, nagykövetek, és az állam-, illetve kormányfők *tanácsa* vitassa meg, rendszeres időközönként. Ennek a Tanácsnak az alapja azonban legfeljebb csak körvonalaiban feleltethető meg a Montánunió Jean Monnet-i Bizottságának ellensúlyozására létrehozott, szakmai szintű, valójában csupán másodrangú Tanácsnak. A de Gaulle-féle Tanács egy formálódó konföderáció potens végrehajtó szerve a konföderáció adta politikai keretek között. Tehát itt is egy (viszonylag) erős végrehajtó intézmény létrehozását tartotta fontosnak a „bizottsági anarchia" felszámolására, akárcsak nemzetállami keretek között a IV. Köztársaság válságára hozott alternatívát.

A karizmatikus politizálás híveként talán feltételezhető, hogy elemezte az egy személyben kicsúcsosodó európai végrehajtó hatalom lehetőségét is. Mindezt azonban a történelmi múlt, a föderalizmus-ellenesség talaján vethette el. Szerinte ugyanis a római császároktól kezdve Nagy Károlyon és Napoléonon keresztül egészen Hitlerrel bezárólag ezek a politikusok mind-mind a nagy „föderátorok" (*fédérateurs*) közé sorolhatóak.[77] Ezzel tehát a Tanács direktórikus jellegével szembeni, konkrét elnökkel, azaz vezetővel rendelkező Bizottság ellenzésének újabb okához jutunk.

A fentiekhez egy időnként ülésező „parlament" (*Assemblée* - közgyűlés) kapcsolódna. A de Gaulle-i koncepció tehát egy nemzetállami alapokból kiinduló direktoriális alkotmányt jelentett volna Európa számára, ami Európában egyedül az 1848 utáni svájci alkotmánnyal állítható valamennyire párhuzamba, azzal a különbséggel, hogy az egy föderáció, ez pedig egy konföderáció alkotmánya. A demokratikus berendezkedés harmadik hatalmi ága, az igazságszolgáltatás, itt is – akárcsak a francia V. Köztársaság alkotmányában, ahol több vonatkozásban a végrehajtó hatalom alá rendelődik – háttérbe szorult, már ha egyáltalán felmerült közösségi szintű megléte.

Az egész berendezkedést pedig – talán már természetes, hogy az V. Köztársaság alkotmányának életbeléptetése mintájára – egy grandiózus népszavazás szentesítené. Érdemes elgondolkodni azon, hogy a kezdeti időszakban az integráció

---

[76] vö. a fentebbi Hallstein idézettel
[77] DE GAULLE, 1970. p. 181.

fontos állomásainál mennyire fordultak a közvetlen demokrácia eme eszközéhez.[78] A későbbiekben pedig rendre nem várt eredményeket is hoztak a referendumok.[79] Talán más lenne ma is a helyzet, ha kezdetektől fogva közvetlenebbül bevonták volna a polgárokat az integrációs folyamatba, és nem csak a még manapság is valódi szereppel aligha rendelkező, már de Gaulle által is látszat-parlamentnek titulált Európai Parlament megválasztásában vehetnének részt, egyébként egyre csökkenő számban. Ő ugyanis rendszeresen igénybe vette a népszavazás eszközét a „közhangulat lázmérőjeként" alkalmazva. (Igaz, ezt rendszeresen alkalmazni technikailag a 300 milliós EU-ban talán csak az internetes korszak térhódításával lehet majd.)

Európa pillérei

Hogyan vélekedik de Gaulle az európaiságról és az európai politizálásról? Amikor 1965-ben egy televíziós interjúban nekiszegezték a kérdést, hogy ő most tulajdonképpen európai-e vagy nem, találóan ezt válaszolta: *„Attól a pillanattól kezdve vagyok európai, amióta francia vagyok."*
Az európaiság tehát nem egy filozófiai abszurditást, egyfajta „fékezett habzású kozmopolitizmust", hanem egyrészt geopolitikai realitást („*Minthogy adott dolog az, hogy Európában vagyunk - ... - ennek természetes következménye, hogy európai vagyok."*) másrészt a közös múlt és jövő egyfajta sorközösségén alapuló szolidaritást jelent. *(...abszolút természetes, hogy* (ti. amióta megszüntették a háborúra okot adó tényezőket) *ezek között a nyugati* (ti. nyugat-európai) *országok között kiépüljön a szolidaritás. Ez jelenti Európát, és ennek a szolidaritásnak szervezett formát kell öltenie!"*[80])

De Gaulle, a nemzetállam elkötelezett híve nem véletlenül nem beszél sohasem európai nemzetről, hiszen fogalmai szerint „jó európai" az, aki „jó francia," „jó német" (stb.) és nem az, aki „szimplán csak" európai.
Ennek alapján a tábornok felfogásából arra következtethetünk, hogy az európai politikát nem a nemzeti szintű európai politika – ami szerinte abszurditás lenne, mint ahogy az államok fölött lebegő Európa is az – hanem az európai szintre emelt nemzeti érdekek képviselete jelenti. Ez pedig nyilvánvalóan úgy, és csak addig lehetséges, amíg a nemzeti érdekek egybevágnak, kialakítva a közösségi érdeket. Ez a minimális, de hatékony integráció logikája. Ugyanakkor a gondolatmenetből

---

[78] Bóka Éva írja, hogy az integrációt a politikai elit sajátította ki (BÓKA Éva, *Az európai egységgondolat története.* /Kézirat/ (A könyv megjelent a Napvilág Kiadónál 2002-ben)
[79] Például a norvég népszavazás a csatlakozási tárgyalások közben 1972-ben elutasította a csatlakozást. Egy ír népszavazás utasította el teljesen váratlanul a keleti bővítést. (stb.)
[80] M. Michel Droit interjúja 1965. dec. 14. (DE GAULLE, 1999. p. 965.)

levezethető a politikai *spill-ower*[81] effektus, nem zárva ki az integráció fokozatos mélyítését.

Köztudott, hogy az EU három alappillérét a lisszaboni szerződés előtt a következők jelentették :
1, az európai közösségek
2, a közös kül- és biztonságpolitika,
3, a bel- és igazságügyek.

A de Gaulle-féle európai konföderáció pilléreit – ennek megfelelően – talán a következőképpen lehetne felállítani:
1, az államok
2, a kettős (nemzeti + európai) identitás és az ennek megfelelő „kettős politikák"
3, a nemzetek közti szolidaritás és közös kulturális alapok.
(Utóbbi kettőről ugyan tételesen, mint pillér nem ír, de a fentebb írtak logikája alapján ide sorolható.)

Mindezek kapcsán érdemes egy rövid pillantást vetni azokra az *Eurobarometre*[82] által fokozatosan közzétett felmérésekre, amelyek az európai identitást is vizsgálják. A 2000-ben készült felmérések szerint az EU 15 államából csupán hatban érzi magát a többség európainak, ezen a többségen belül pedig a túlnyomó többség saját nemzetiségét rangsorolja az első, és európaiságát a második helyre. Az európaiságtudat a luxemburgiakban a legerősebb és – talán nem meglepő – az angolokban a leggyengébb. (Franciaország a negyedik, Németország a nyolcadik ezen a listán.) A kizárólag nemzeti kötődés az európaisággal szemben annyira erős, hogy az EU 15-ök átlagának 45%-át teszi ki. Ha ez még napjainkban is így van, akkor De Gaulle nem véletlenül hangsúlyozta annak idején, hogy ő a realitásokról beszél.

Funkcionalizmus és föderalizmus között?

Mindezek ismeretében felmerülhet a kérdés, hogy a tábornok vajon hol helyezhető el az integráció vonulatát végigkövető két nagy eszmei vezérfonal, a funkcionalizmus és a föderalizmus,[83] mint egy fiktív koordinátarendszert meghatározó két egyenes által behatárolt síkban. Vagy esetleg egy teljesen besorolhatatlan irányvonalat képvisel?

---

[81] A *spill-ower* (francia megfelelője: *fuite en avant* – előremenekülés) elmélet pedig éppen a de Gaulle-i fellépés ellenében jelent meg a szakirodalom szerint, noha véleményünk szerint a de Gaulle-i gondolatokból is levezethető. (KENDE, 2000. p. 85.)
[82] *Eurobarometre* Numéro 52, p. 10.
[83] A két irányzat ismérveiben forrás: BÓKA, 2002.

Valószínűleg a két eszme metszéspontjában, a realitás talaján áll. Mint a konföderáció hangsúlyozója, a szövetségi gondolat híve. Valójában tehát azonos alapokról indul ki, mint a föderalisták, akik szerinte csak « túl messzire merészkednek », letérve a realitás mezejéről.
Tudta továbbá, hogy a föderatívvá válás sokak szemében (pl. Jean Monnet) csupán ugródeszkát jelentene az atlanti közösség felé. A föderalisták szorgalmazták mindenáron egy európai alkotmány létrehozását, amit de Gaulle sem kifogásolt (sőt, népszavazás elé vitte volna).
Határozottan szembehelyezkedett viszont az Európai Egyesült Államok és a szupranacionális intézmények bevezetésének gondolatával a fentebb már részletezett okokból, akárcsak a funkcionalizmus (illetve az unionizmus). Az utóbbi szempontjából viszont a jogi alapokról induló elvont integráció és a nemzetállamok leépítése felfogásával nem érthetett egyet, szemben a fokozatosan kialakuló, a tagállamok kormányai közötti egyeztetésen alapuló integráció gondolatával.

A De Gaulle-i eszmerendszer gyakorlati próbája

1958-ban Charles de Gaulle újra hatalomra kerülve, reálpolitikus révén, nem látott neki elődjei – korábban sokszor kritizált - alkotásainak szétzúzásához, hanem inkább megkereste a módot, miként állíthatná ezeket saját politikai céljai szolgálatába.
A RSZ továbbfejlesztett logikája, intézményrendszere, igen alkalmasnak tűnt a Közös Mezőgazdasági Piac (KMP) évtizedes tervének megvalósítására. Mindazonáltal úgy gondolta, hogy a KMP nem lehet az EGK Bizottságának a műve, és a RSZ keretei is túl szélesek tervei számára.
Mégis úgy gondolta, hogy ezeknek továbbra is működniük kell és az egyhangú döntéshozatal elterjedésével, mint a konstrukció Akhillesz-sarkával sakkban tarhatja az egész rendszert. (És innen érthető meg az 1965-ös üres székek politikájának a lényege is, mikor lényegében arról folyt a vita, hogy az egyhangú döntéshozatalt korlátozzák.)
Úgyhogy alig, hogy életbe lépett az V. Köztársaság alkotmánya, a tábornok-államfő utasította pénzügyminiszterét, hogy dolgozza ki azon javaslatokat és terjessze be a kormány elé, melyek megkönnyítik Franciaország gazdaságának belépését ebbe a Piacba. Franciaország ezután sem kérte a RSZ életbe léptetésének elhalasztását, vagy derogációkat a közösségi előírásokkal szemben, sőt a folyamat felgyorsítását támogatta.[84]

[84] GOZARD, 1996. pp. 55-57.

IV. De Gaulle fenntartásai a NATO-val szemben

„NATO = angolszász dominancia"

Mint tehát már többször szóbakerült, az institucionalizmus igen nagy veszélyeket jelentett a de Gaulle-i elképzelések számára. Többek között a NATO-val az USA sikeresen megalapozta további befolyását az európai kontinensen. Annak idején a franciák felismerték az ebben rejlő veszélyt és 1950. október 24-én európai védelmi haderő létesítésére tettek javaslatot. *(Pleven-terv)* Más kérdés, hogy ez éppen a franciák ellenállása miatt bukott meg, még akkor is, ha valójában a parlamenti erőviszonyok változása jelentette a kudarcot: a keresztény demokraták időközben kisebbségbe kerültek. Valójában a szovjet tömbbel szemben az Egyesült Államok fegyveres potenciáján alapuló védelmi haderőnek nem lett volna más alternatívája. (Ne feledjük, ekkor még csak az USA és a SZU rendelkezett atombombával.)

Lássuk a tábornoknak az Észak-atlanti Szerződésről és annak szervezetéről kifejtett sommás megállapítását: *„… a NATO egy a körülmények adta szervezet, ami a szovjet fenyegetés hatására jött létre, és egy nap megszűnésre van ítélve."*[85] (Mellesleg de Gaulle szerint éppen ezért nem lehet ez az integráció legfőbb szerve, mert az integrációs szerveket nem fenyegetheti a megszűnés veszélye.)

A NATO a katonai intézmények mellett politikaiakat is létrehozott, ezáltal is elősegítve a védelmi politika összehangolását. Már említettük a szerződés szervezetével (NATO) elleni alapvető francia ellenérzéseket - az amerikai befolyástól mentes Európát akaró francia államfőnek mindez egyáltalán nem tetszett.
Gyakorlati kifogásként azt hangoztatta, hogy bár Nagy-Britannia csupán 45 ezer katonát delegál a szervezetbe, mégis az angolszász dominanciának köszönhetően mindenhova parancsnokokat delegálhat.[86] Jól érzékelte egyrészt azt, hogy az USA meghosszabbított karja jelentős befolyást szerzett így az európai ügyekre, másrészt azt is, hogy Európa - akkori helyzetében - nem mondhatott le az amerikai védelemről. Mindezeket mérlegelve úgy látta, a legmegfelelőbb lépésnek a nukleáris arzenál kiépítése tűnik: Megnövelve az ország védelmi képességeit – ami még ennél is fontosabb – Franciaország újból világpolitikai tényezővé válhat.

Érdekes, de ugyanakkor az akkori politikai helyzetet ismerve tökéletesen érthető, hogy a tábornok miért nem szorgalmazta Németország újrafelfegyverzését, illetve nukleáris erejének kiépítését, noha ez elvileg Európa további katonai

---

[85] PEYREFITTE, 1994-95. p. 116.
[86] PEYREFITTE, 1994-95. p. 378.

megerősödéséhez vezetett volna, a rivális Egyesült Államokkal szemben is: Egyrészt, mert az európai fülekben még élénken visszhangzott a német csizmák koppanása, másrészt, mert szovjet részről nyilván feszültségekhez vezetett volna, harmadrészt pedig ez az USA beleszólása nélkül nehezen lett volna elképzelhető. Maradt tehát – főként a Fouchet-terv kudarca után - az elszigetelt és nagy visszhangot kiváltó francia lépések sorozata, a nukleáris fegyverkezés és a NATO szervezetéből politikai okok miatti kilépés 1966-ban. (Ezzel egyidőben a SEATO-ból is kilépett Franciaország.)

NATO légibázisok Franciaországban 1966-ig (Forrás : Wikipédia)

Az eltávolodás folyamata nem máról holnapra, teljesen váratlanul történt, hanem a következő, ellentmondásos fázisokban zajlott[87] :

- 1959 március 11. : a földközi tengeri flotta kivonása a NATO kötelékéből
- 1959 június : De Gaulle megtiltja, hogy a NATO nukleáris fegyvereket telepítsen Franciaország területére, a Pentagon ezt követően 200 harci gépet kivon az országból és megkezdi a 12 franciaországi amerikai légibázis[88] kiürítését (1967-ig)
- 1960 február 13. : francia kísérleti atomrobbantás a szaharai Regganenál
- 1960 : a NATO Tiger Association létrehozása a gaullista Pierre Messmer javaslatára a NATO-n belüli légierők koordinációjának javítására
- 1960 december 8. : Az 1960-64-es katonai tervprogram előirányozza a 60 kt nukleáris töltetet hordozni képes Mirage IV-es repülőgépek és atommeghajtású tengeralattjárók létrehozását
- 1962 : az Agériából kivont francia alakulatokat nem helyezik NATO parancsnokság alá
- 1963 június 21. : az Atlanti-óceáni és La Manche-i flotta kivonása a NATO kötelékéből
- 1963 augusztus 5 : Az atomsorompó szerződés (Moszkva) francia elutasítása
- 1964 október : megérkeznek a stratégiai légierőhöz az első Mirage IV-esek
- 1964 : a szövetséges flották irányítását végző vegyes vezérkarból kivonják a francia tiszteket
- 1963-64 : A FALLEX hadgyakorlatokon nem vesznek részt felszíni hadihajók

1966-ban természetesen csak a katonai szervekből - és azok közül se mindből - lépett ki Franciaország[89]. A francia haderő továbbra is kompatíbilis maradt a NATO-val, és a tábornok kérte, hogy továbbra is szorosan együttműködhessék a NATO tagállamaival.[90] *„Az a szándékom, hogy leválasszam Franciaországot – nem az atlanti szövetségről, amelyet vészhelyzet esetére kívánok fenntartani, hanem – az amerikai irányítás alatt álló NATO által megteremtett integrációról.”*[91]- írta a tábornok.

30 év szünet után 1996-ban Jacques Chirac februári döntése alapján Franciaország képviselője ismét elfoglalhatta helyét a Katonai Bizottságában, és Nicolas Sarkozy elnöksége alatt tovább folytatódott a reintegráció. De már korábban is történtek

---

[87] M. SZEBENI Géza, *Charles de Gaulle - Egy konzervatív forradalmár,* Magyar Szemle Könyvek, 2012. p. 310. alapján

[88] ld. térkép

[89] Ennek részletei franciául : TÜRKE András István, *France - OTAN/NATO dans le contexte de la Défense européenne*, CERPESC Analyses, 09/E/01/2009 - 12 mars 2009.

[90] VALKI László (szerk.*), A NATO*. Bp., Corvina, é. n. p. 42

[91] Charles DE GAULLE, *Mémoires d'espoir* (A reménység iratai) Paris, Plon, 1970. (in: Rubicon 2000/1-2 Melléklet)

lassú és fokozatos lépések a NATO irányába. Igaz, Francois Mitterrand elnök (1981-1995) még az atlanti szövetség elsorvadásában bízott a Varsói Szerződés megszűnése után.[92]

Érdemes de Gaulle NATO-ellenes politikájának a többi dimenzióját is megvizsgálni: Mint már többször szóba került, az európai integráció két fő, funkcionalista és institucionalista-föderatív kötődésű irányban indult meg, változó intenzitással: Az egyik ezek között a védelmi vonal, a másik a gazdasági integráció. A két irányvonal valójában egymást felváltva működött, míg de Gaulle terveiben, aki számára mind az institucionalista, mind a föderatív jelleg elképzelhetetlen volt, mégis ellentétbe kerültek egymással: Befolyásolni – és ezért elfogadni - csak a gazdasági vonalat tudta, a védelmi ugyanis az amerikai részvétel miatt túl nagy feladatot jelentett volna.

A védelmi vonal következménye a közös, összehangolt külpolitikai lépések szorgalmazása,[93] érthető tehát, hogy de Gaulle milyen politikai megfontolások alapján támadta ezt, mikor azt állította, hogy ez az eltérő történelmi ambíciók miatt lehetetlen. És itt célszerű a védelmi részről jelentkező „institucionalista-fenyegetést" megmagyarázni. Az atlanti szövetség ugyanis szintén egyfajta intézményi szintű integrációt hajtott végre.
Némelyek, mint pl. Jean Monnet úgy képzelték el, hogy az új, egységesülő Európa a föderatívvá váló atlanti szövetség keretében fog kiteljesedni, mint annak megfelelő súlyú tagja az USA és Kanada mellett. Az eddigiek alapján érthető, hogy de Gaulle miért nem szimpatizálhatott ezzel az ötlettel.

A NATO stratégiai doktrinájának reformja és a francia álláspont

1958. szeptember 24-én a francia tábornok egy alternatív ötlettel fordult Eisenhower tábornokhoz, akkor már amerikai elnökhöz. Javasolta a NATO teljes átszervezését és egy 3 tagú direktórium felállítását, melynek tagjai az Egyesült Államok, Franciaország és Nagy-Britannia lettek volna. Így Franciaország valós szerepet kaphatott volna a világpolitika színterén, melyből Jalta óta gyakorlatilag kiszorult. De Gaulle már ekkor, 10 évvel a NATO *tömeges megtorlás* elnevezésű doktrinájának felülvizsláglata előtt – erről még lejjebb lesz szó – konstatálta az új helyzet kialakulását: kezdetben a NATO egyetlen valódi célja az volt, hogy az Egyesült Államok nukleáris védelmi ernyője alá helyezzék Európát. 10 év elteltével, - érvel a tábornok - itt az ideje, hogy az európai hatalmak és főleg Franciaország immár helyet kapjon a szövetség objektíváinak és eljárásmódjainak

---

[92] DIÓSZEGI - HARSÁNYI - NÉMETH (szerk.), *20. századi egyetemes történet.* II. kötet, Bp., Korona, 1997. p. 201 és p. 207.
[93] Nem véletlenül forrt eggyé később az EU 3. pillérében a közös kül- és biztonságplitika

meghatározásánál. A javaslatot azonban mind Washington, mind London elutasítóan fogadta.[94] Az USA ugyanis az EVK-terv idejében még mutatott némi affinitást arra, hogy kiépüljön egy európai pillér is, nagyobb európai (anyagi, csapat-állítási) tehervállalással. 1953-ra azonban felállt az Észak-atlanti Szerződés szervezete, a NATO, és a kész sturktúrát, új világrendet nem igen akaródzott ekkor már az amerikaiaknak holmi ködös, bizonytalan kimenetelű európai tervek miatt felrúgni. Ez az oka annak is, hogy az egyébként legszorosabb szövetségeseik, a britek által szorgalmazott Nyugat-európai Unió 1954-es reformját - az EVK terveivel ellentétben - már határozottan ellenezték. (E módosított brüsszeli szerződés a németeket is bevonta, és megindult - igaz utána hamar meg is torpant - a komolyabb európai védelmi fórummá válás útján. Kvázi e dátumhoz köthető a folyamatos « jóindulatú beleszólás » amerikai részről az európai kontinens belügyének számító védelmi együttműködésbe[95].)

Némileg más megvilágításba helyezi a NATO – de Gaulle viszonyt, de a fentieket nem cáfolja, a Valki László szerkesztette, Magyarországon *„A NATO*" címmel megjelent egyetemi tankönyv. A könyv a NATO politikai szerepét hangsúlyozza, elsődlegesen politikai szervezetként beállítva a testületet, mely katonai feladatokat is ellát. Véleményünk szerint ez részben igaz, de az ok-okozati viszony fordított: A NATO azért tudott potens politikai tényezővé válni, mert valós katonai hátteret tudott a politikai törekvések mögé felsorakoztatni.

De Gaulle félelmeit és érvelését (például kétséges, hogy Amerika atomfegyvert vetne be szövetségesei védelmében) erősíti közvetve e könyv azzal, hogy folyamatosan bizonyítja, a kezdeti *massive retaliation* (tömeges megtorlás) NATO-doktrina idején a NATO és a VSZ közötti viszonyok igencsak asszimetrikusak voltak, az utóbbi javára.
Még érdekesebb a könyv azon része, amelyben Franciaország 1966-os NATO-ból való kilépéséről ír, felfedve a valódi okokat, miért pont ekkor és miért pont így e lépés. A „sztori" némileg eltúlzott mondattal kezdődik: *„Amerika gondjai*

---

[94] MASCLET, 1973. pp. 36-37.
[95] Ennek folyománya lesz majd a Bartholomew-távirat vagy az Albright-féle 3D elmélet. Bővebben ld. András István TÜRKE, *La politique de sécurité et de défense de l`Union européenne*. Paris, L`Harmattan, 2012. p. 98. és pp. 159-165.

Európában és a NATO-ban Charles de Gaulle-lal kezdődtek."[96] A következő megjegyzés viszont teljesen stimmel: (A tábornok) *„Meggyőződése volt, hogy ha sikerül megvalósítani a nyugat-európai integrációt, Európa maga is bízvást képes lehet ellensúlyozni a Szovjetunió hatalmát, Amerikát mintegy tartalékban tartva, és csak végszükség esetén bevonva a konfliktusba."*

A konfliktus a NATO kezdeti stratégiai koncepciójának, a már említett *massive retaliation* felülvizsgálatakor robbant ki. Az új koncepció, a *flexible response* (rugalmas reagálás) elfogadtatását 1967-ben 6 éves vita előzte meg. A világpolitikai alapot a kubai rakétaválság jelentette, mely könnyen világméretű atomháborúba torkollhatott volna. A két szuperhatalom ezért a krízis után a fegyverzetcsökkentés mellett határozta el magát.

Az európai államok viszont ebben az időszakban kezdték el kiépíteni nukleáris potenciáljukat egyrészt belátva, hogy ez jóval olcsóbb a hagyományos fegyvernemek növelésénél, másrészt gondolva, hogy a nukleáris erő jelenthet csak megfelelő elrettentést egy esetleges SZU-támadás megelőzésére. Az amerikai politika – melyet igen erőteljesen képviselt a korban MacNamara külügyminiszter – tehát szükségképpen konfliktusba került az európaival, legfőképpen pedig a franciával.[97]

Egyetlen szövetséges – mint ahogy Franciaország sem – vitatta, hogy a NATO stratégiáját hozzá kell igazítani a megváltozott körülményekhez. Az amerikai elképzelés – az amerikai külügyminiszter „erélyes" hanghordozásával előterjesztve a következőképpen festett: Az új stratégia azon jóhiszemű koncepción alapult – melyet a másik fél lépései a kubai válság után megerősíteni látszottak – hogy a jövőben a két szuperhatalom óvatosabban fog bánni nukleáris fegyvereivel, bevetésüket a végsőkig tartogatva. (Hogy ez mennyire releváns elképzelés, arra nem térnék most ki.[98]) A VSZ tehát a feltételezések szerint ha támad, akkor

---

[96] VALKI László (szerk.), é. n. p. 41. (Ezután egy rövid és megalapozatlan kliséket tartalmazó eszmefuttatás következik a tábornok állítólagos angolszász-ellenességéről és tekintélyuralmi ambícióiról. Majd – immár korrekt módon – utalás történik arra is, hogy a tábornok nem szakított a schumani úttal és nem ellenezte a NATO-t.) További érdekesség, hogy amint MASCLET, 1973. írja: *„A Szövetséghez való hűség egy pillanatig sem képezte vita tárgyát, ő* (t.i. de Gaulle) *mindig is gondosan különbséget tett a Szövetség és a katonai szervezet* (azaz a NATO politikai és katonai része) *között."* „Amerika gondjai" tehát „érdekesek", amikor éppen a Valki által adott NATO definíció egy az egybeni respektjét és interpretációját láthatjuk a tábornok-államfőnél. (ld. MASCLET, 1973. p. 37.)

[97] VALKI, é. n. pp. 41-43. és pp. 49-52.

[98] A SZU még 1970-ben is atomrakétákat telepített a Nápolyi öbölbe a NATO dél-európai parancsnoksága ellen, hogy egy esetleges háború esetén ezekkel azonnal meg tudja őket semmisíteni. Forrás: « Atomtorpedókat telepített a Szovjetunió a Nápolyi-Öbölbe », *MNO,* http://www.mno.hu , 2005.03.24.

hagyományos erőkkel fog támadni. Erre a megfelelő választ a NATO elsődlegesen szintén hagyományos erők bevetésével készül megadni, és csak akkor veti be nukleáris fegyvereit, ha nem sikerült a támadást megállítani.[99]

Mit követelt az új stratégia az európaiaktól?[100]

1. Mivel a támadást európai területen feltételezték, az európai hagyományos fegyverzetű erőket meg kell erősíteni. (Miközben 1951-től már aggasztó eltérések mutatkoztak a tervekben előirányzott hadseregfejlesztés és a valóság között.)

2. Mivel a nukleáris erők bevetése csak későbbi szakaszban történne meg – a két fél között megindult kimerítő tárgyalások esetleges, kevésbé valószínű kudarca után – szigorú központi ellenőrzés alá kell vonni őket. Ez tehát azt jelenti, hogy a brit és francia nukleáris erőket amerikai parancsnokság alá kell helyezni, és az amerikaiak ezen felül még vétójogot is akartak kapni. (Ez tehát éppen az ellenkezője a de Gaulle által 10 évvel ezelőtt felvetetteknek: centralizáció, és nem az európai szövetségesek nagyobb beleszólási jogának biztosítása.)

3. Hogy az 1-2 pontban megfogalmazottak megvalósíthatóak legyenek egységesíteni kell a NATO-n belül, ez értelemszerűen az amerikai fegyverkezési gyakorlat (stratégia, tervek, költségvetési fedezet) átvételét teszi kötelezővé az európai szövetségesek számára az amerikai védelmi ipar termékeinek (atombomba, rakéták, stb.) « kötelezően ajánlott » megvételével egyetemben. (Mindezen lépések a VSZ-ben mindenféle demokratikus elemet mellőzve, csupán a katonai racionalitásból kiindulva már megvalósultak, nem volt kérdéses a SZU norma átvétele befolyási övezete számára.)

A fenti elképzelések nem csak Franciaországnak nem tetszettek. Lássuk pontokba szedve az európai ellenérveket:[101]

1. (brit ellenvetés) A VSZ nagyszabású támadása valószínűtlennek tűnik a „békés egymás mellett élés” deklarálásának idején.

2. (brit/francia ellenvetés) Nagy-Britannia stratégiai megfontolásokból az ’50-es évek végétől hagyományos fegyvereinek csökkentését határozta el, abból kiindulva, hogy a nukleáris fegyverek fejlesztésével ezek egyre kevésbé

[99] VALKI, é.n. p. 50
[100] VALKI, é. n. p. 50 alapján
[101] VALKI, é. n. p. 51 alapján

lesznek fontosak. Franciaország szintén de Gaulle hatalomra kerülésével kezdett *force de frappe*-ja fejlesztésébe és ezt nem szívesen hagyta volna abba.

3. (német/francia ellenvetés) Az amerikai terv Európát ismét véres és elhúzódó csaták színterévé változtatná egy esetleges támadás bekövetkeztekor. A legnehezebb pedig a határállam szerepét betöltő német területek megvédése lesz. De Gaulle szerint Amerikai korlátozott háborújába „belefér" Európa ismételt, teljes pusztulása.

4. (francia ellenvetés) De Gaulle szerint, ha minden erőt a hagyományos fegyverek fejlesztésére fordítanak, a stratégiai nukleáris válasz bekövetkezte bizonytalanná válik. A francia nukleáris elrettentés alapja szinte napjainkig (1972-es, 1994-es, 2008-as Fehér Könyvek) alapja az olyasfajta nukleáris elrettentési doktrina, melynek lényege, hogy a támadónak 100% biztosnak kell abban lennie, hogy agressziója esetén a válasz megkérdőjelezhetetlenül az azonnali nukleáris visszacsapáson alapul. (Szuperhatalmi dimenziókban a kubai válság ezért vezethetett volna nagyon könnyen atomháborúhoz.) A korabeli francia nukleáris fegyverkezés kommunikációját áttekintve is megállapíthatjuk, hogy a franciák komolyan hittek abban, hogy minél több (lehetőleg megbízható) szuperhatalmi méreteknél kisebb államnak joga van az atomfegyverhez, mert ezzel ténylegesen is képesek magukat az elrettentés erejével megvédeni - akár nagyobb hatalmak (főként) hagyományos fegyverrel történő agressziójával szemben is[102]. Kimondva-kimondatlanul ebben az is megfogalmazódott, hogy amennyiben az európai nukleáris

---

[102] Érdemes eljátszani a gondolattal, vajon az USA megtámadta volna-e Irakot 1991-ben vagy 2003-ban akkor is, ha utóbbi rendelkezett volna nukleáris fegyverrel és az ezeket célba juttató legalább középtávú rakéták jelentősebb mennyiségével.
Egyesek (pl. M. SZEBENI, 2012. p. 292.) felvetik még azt az 1960-as években még releváns amerikai érvelést, hogy a francia atomfegyver « egylövetű », azaz a váltóbotot az amerikaiaknak kellene átvennie egy esetleges kölcsönös francia-szovjet atomcsapás « második menetében ». A franciák csak 1971-től rendelkeztek olyan balisztikus rakétákkal, mellyel már el tudták érni a SZU területét (S3 - 3000 km-es hatótáv). A nukleáris elrettentés (francia) felfogásának lényege, hogy nincsen második menet, mert a kirobbantó « azonnal » az armageddont kockáztatja. Másrészt viszont aligha volt elképzelhető egy olyan atomcsapás Franciaország ellen, mely nem érinti - a mellesleg NATO tag és szoros USA szövetséges - NSZK területét, tehát az USA már az első körben lépéskényszerbe kerülne. A legérdekesebb mégis az, hogy évtizedeken keresztül nyitott kérdés volt, hogy Franciaország bevetne-e atomfegyvert egy, az NSZK-t érő szovjet támadás esetén saját, az NSZK területén tartózkodó csapatai (II. Francia Hadtest) védelmének függvényében (is). Ezt az űrt az Ailleret-Lemnitzer (1967) majd a Biard-Schulze (1974) stb. megegyezések próbálták valahogy pótolni. Erről részletesebben ld. TÜRKE, 2012. pp. 48-51.

fegyverkezés néhány fontosabb állam esetében felgyorsulna, akkor Európa védelméhez nem lenne vagy kevésbé lenne szükség a kényszerű amerikai gyámkodásra, amerikai csapatok európai jelenlétére, mely utóbbival azonban természetesen megmaradna a védelmi jellegű kollektív biztonsági szerződés[103].

5. (francia ellenvetés) A tábornok szerint erősen kétséges továbbá Amerika hajlandósága nukleáris fegyvereinek bevetésére abban az esetben, amennyiben támadás éri valamelyik európai, nukleáris erővel nem rendelkező szövetségesét.
6. (francia ellenvetés) A francia nukleáris erők amerikai ellenőrzése sérti az ország nemzeti szuverenitását.

Látszik tehát, hogy az amerikai javaslatokat a legjelentősebb európai államok fenntartással fogadták. A fentiek tekintetében Franciaország számára aligha maradt más alternatíva a *„kint is vagyok, bent is vagyok”* stratégia megválasztásánál.

Igaz, végeredményben létrejött némi kompromisszum a francia kilépés után a NATO-n belül az új stratégia elfogadásakor, mely a Katonai Bizottság MC 14/3 jelzésű, *A NATO területének általános védelmi koncepciója* címet viseli. Ez lényegében abból áll, hogy az európai félnek az eredeti amerikai tervekhez képest csak kisebb hagyományos fegyveres erőket kellett fenntartania.[104] A nukleáris fegyverek területén pedig az eddig is amerikai segítségen alapuló brit nukleáris fejlesztések ellenőrzését a két angolszász hatalom egymás között viszonylag könnyen rendezte.

Ugyanakkor 1966 után sem szűnt meg az együttműködés természetesen a szövetséges erők között. Mindazonáltal ez szabad elhatározáson alapult és nem egy

---

[103] Megjegyezzük, e gondolatmenet legalább két kulcsfontosságú tényezőt nem vesz figyelembe a korszakban : Az egyik azon eset, melyben egy szuperhatalom nukleáris fegyverzeti arzenáljának teljes volumene állna szembe egy kisebb állam jelképes számú atomrakétájával szemben : ezen esetben is működne az elrettentés ereje? A másik pedig azon tény, mely 1945-től napjainkig egyre evidensebb Európában, hogy az európai politikusok inkább megfizetik a « zsoldos-jellegű » amerikai védelem árát, minthogy komoly, közös európai hadsereget a saját zsebükből legyenek kénytelenek kiépíteni. Nem zavarja őket az sem, hogy jelentős mértékben lemondva a szuverenitás ezen egyik kulcseleméről, napjainkra az EU külpolitikai érdekérvényesítő-képességét igencsak leredukálták és például az Afrikai Unió is teljesen « hülyére veheti » az EU diplomáciáját. Az USA pedig Obama újraválasztásakor ismét, a korábbiaknál komolyabb mértékben megkérdőjelezte a közös euratlanti védelem finanszírozási aránytalanságait - az Egyesült Államok kárára.

[104] VALKI, é.n. p. 52.

olyan integrációén, melyben Franciaország részlegesen elveszette volna az irányítást csapatai felett.[105]

Ez a francia gondolkodásmód érthető, de hozzá kell tenni azt is, hogy erre semmilyen katonai együttműködést nem lehet alapozni. A katonai integráció visszautasításának azonban a katonai érveken túl fontosabbak a politikai céljai: Az európai integrációt csak úgy lehet létrehozni, ha függetlenítjük mindkét blokk gyámkodásától.

[105] MASCLET, 1973. p.38.

V. A Fouchet Bizottság és a Fouchet-tervek (1961-62)

A Fouchet-tervek verziói

A Fouchet terv jelentette tulajdonképpen a de Gaulle-i koncepciók konkrét formába való öntését: közgyűlés, a felelős kormányok „szervezett együttműködése", speciális, a kormányoknak alárendelt szervek. A Közgyűlés közvetlen választása az alábbi tervváltozatok egyikében sem merül fel és a tervek feltünően hallgatnak a tábornok által korábban számtalanszor megemlített *„ünnepélyes európai népszavazásról"* is.[106]

A felelős kormányok közötti szervezett együttműködés ötlete viszont viszonylag régre, 1953 február 25-ére nyúlik vissza, amikor is az RPF elnökeként de Gaulle már egy Miniszterelnökök Tanácsa nevű szervezet létrehozását szorgalmazta. November 12-én pedig részletesebben is felvázolta az alapjait: organikus, periodikus ülésezésű tanács.[107] Érdekes tehát eljátszani a gondolattal, mi lett volna, ha a tábornok nem vonul vissza abban az időben és mondjuk Franciaország miniszterelnökeként az ESZAK létrehozását követő eufóriában csaknem 10 évvel hamarabb tudja beterjeszteni a „Fouchet-tervet".

A magyar szakirodalomban elterjedt megnevezés: „Fouchet-terv" nem igazán pontos, mivel a terv három változata jelentős mértékben eltér egymástól. Célszerűbb tehát Fouchet-tervekről beszélni. Laurent Boissieu szerint az elsőt 1961. november 3-án, a másodikat 1962. január 13-án és a harmadikat 1962. január 18-án jelentették be.[108] Valójában azonban a tervnek számtalan verziója létezik, hiszen bizonyos periódusokban szinte naponta módosult. Saját kutatásaink alapján a következő változatokat tudtam megkülönböztetni, mint talán a leglényegesebb verziókat: *(A számozás alpontjai pl. I.A, I.B a szerző saját kategóriái!)*

1. **Fouchet-terv I.A (1961. október 19.)**[109]
2. Fouchet-terv I.B (1961. november 1-3.)[110]
3. Fouchet-terv I.C (1961. január 13.)[111]

---

[106] JOUVE, 1967. p. 317.
[107] JOUVE, 1967. p. 317.
[108] De Boissieu, Laurent, « Construire l'Europe gaulliste. »
(ld. http://www.gaullisme.net/gaullisme-europe.html , letöltés ideje : 2003. május 23.)
[109] Forrás: *LeForum*, http://www.leforum.de/fr/fr-traite-fouchet1.htm (letöltés ideje : 2003. május 23.)
[110] De Boissieu, - nov. 3 , JOUVE, 1967. – nov. 1-3., és Statut de l'Union européenne http://mjp.univ-perp.fr/europe/1961fouchet.htm (Digitheque Université Perpignan, Faculté de Droit et des Sciences Économiques) – nov. 2.
[111] De Boissieu, 2003

4. **Fouchet-terv II. (1962. január 18.)**[112]
5. Fouchet-terv – az Ötök változata I. /mely a Fouchet-terv II.-re épül/ (1962. január 20.)[113]
6. Fouchet-terv – az Ötök változata II. (1962. január 25.)[114]
7. Fouchet-terv Komparatív verzió I. (1962. február 28.)[115]
8. **Fouchet-terv III. (1962. április 12. beterjesztés)**[116]
9. Fouchet-terv Komparatív verzió II. /Fouchet-terv III. + az Ötök változata III. (1962. április 17.)[117]

A fenti felsorolásból is kitűnik, hogy elég nehéz „rendet rakni", rendszert találni, a különböző verziók között. Lényegében mindvégig felismerhetők minden változatban az 1961 október 19-ei első verzióban lerakott alapok. A római számmal jelölt verziók lényegesebb, átfogóbb revíziókat, módosításokat tartalmaznak.

A bonni deklaráció, 1961. július 18.[118]

1961. júliusa és augusztusa között de Gaulle tárgyalásokat folytatott európai partnereivel Európa politikai rendezését illetően. Ennek kapcsán jött létre a bonni deklaráció, majd Christian Fouchet vezetésével a Fouchet-Bizottság.
Kompromisszumok eredményeként született meg 1961 július 18-án a ***bonni deklaráció***, mely a jelenlegi magyar szakirodalomban viszonylag kevésbé ismert. Fontos azonban azért, mert az 1970-es Davignon-jelentésig ez volt a politikai unió olyan egyedüli, közös dokumentuma, melyet mind a hat tagállam kormánya jóváhagyott.

A deklaráció első pontja kimondta, hogy a tagállamok elkötelezettek az eddigi szerződésekből implicite adódó politikai unió formába öntése mellett és garantálják az ezirányú együttműködés folytonosságát.
A második pont leszögezte a közös deklarációk fontosságát Európa politikai uniója szempontjából, mely emellett az Atlanti Szövetséget is erősíti. Az állam- vagy kormányfők rendszeres tanácskozásai mellett a külügyminiszterek rendszeres együttműködése is szükséges. A Hatok együttműködésének azonban túl kell lépnie a

---

[112] « La France et l'Europe » http://www.franceurope.org/pdf/plan_fouchet.pdf"; De Boissieu ; JOUVE, 1967. op. Cit. ; és Statut de l'Union européenne http://mjp.univ-perp.fr/europe/1961fouchet2.htm#2 (Digitheque Université Perpignan, Faculté de Droit et des Sciences Économiques) (letöltés ideje : 2003. május 23.)
[113] Statut de l'Union européenne http://mjp.univ-perp.fr/europe/1962cinq.htm
[114] MASCLET, 1973. és főleg JOUVE, 1967. pp. 330-335 elemzés alapján
[115] JOUVE, 1967.
[116] MASCLET, 1973.
[117] Az Institut Charles de Gaulle által rendelkezésemre bocsátott pédány alapján
[118] Déclaration de Bonn, le 18 juillet 1961.

szigorú értelemben vett politika kereteit és az oktatás, a kultúra és a kutatás területeire kell fókuszálnia *(vö. Élysée-szerződés).*
A harmadik pont a tagállamok reménységét fejezte ki az iránt, hogy az így létrejött együttműködés elősegíti a Párizsi és Római Szerződések végrehajtását és megkönnyíti a Közösség szempontjából fontos reformok életbe léptetését.

Mindezek alapján két alapvető dolgot határoztak el, egyrészt a Parlamenti közgyűlés 1961 június 28-ai határozatát a tagállamok és az EGK közötti politikai együttműködésről, másrészt a Parlamenti Közgyűlés hatáskörének új területekkel való bővítését. Az eredeti francia javaslatokhoz képest tehát elvetették a referendum beemelését, helyt adva a német aggályoknak (a német *Grundgesetz*[119], Alaptörvény nem engedélyezi), továbbá a Közösségek átrendezéséről is letettek. Inkább arra került a hangsúly, hogy a meglévő szerveket hogyan lehetne hatékonyabbá tenni.

Végül is azokat a problémákat, melyekre a konferencia nem tudott megoldást találni „gálánsan" az Európai Közgyűléshez utalták át megvitatásra. A holland delegáció is láthatólag megnyugodott és egyetértett a javaslatokkal, külön kihangsúlyozva azon véleményét, éely szerint az együttműködés véletlenül sem terjedhet át a védelmi politika területére, kivéve ha ez a NATO égisze alatt történik.[120]

A bonni deklaráció hibái hamar kiütköztek, mert csupán szándékokat tartalmazott és semmi sem kötelezte a kormányokat a betartására, mivel nem hozott létre jogi kötelezettségeket. A konkrét politikai együttműködésről szóló viták tehát ettől a deklarációtól, azaz 1961 július 18-ától a Fouchet-tervek bukásáig, 1962 április 17-éig, a külügyminiszterek utolsó ebben a témában rendezett gyűléséig tartottak.[121]

A Fouchet-tervek tárgyalásainak első szakasza (1961. november-december)

A tárgyalások folyamán végül is egyedül Franciaország állt elő konkrét tervekkel, ez a terv volt az ún. *„Az Államok Unióját létrehozó szerződés",* az 1961 október 19-én napvilágot látott Fouchet-terv, melyet a politikai unió státuszának kidolgozásával

---

[119] Az NSZK legfőbb jogi normáját kényszerűségből nevezték el alaptörvénynek, kifejezve ezzel ideiglenes jellegét és azt az igényt, hogy alkotmánya csak az egyesült Németországnak lehet majd. Más kérdés, hogy a *Grundgesetz* az évtizedek folyamán olyan tekintélyt szerzett magának, hogy megnevezésén a német egység - « 11/9 » után sem változtattak. A 2012 január 1-ei Magyar Alaptörvény megnevezése a német minta « csont nélküli » átvételéből ered, mely a jelek szerint mellőzte az alkotmánytörténeti keretek ismeretét.
[120] MASCLET, 1973. p. 48.
[121] MASCLET, 1973. pp. 48-49.

megbízott bizottság, a Fouchet-bizottság dolgozott ki.[122] A Politikai Tanulmányok Bizottsága nevét Christian Fouchet nagykövetről kapta, alakuló ülését 1961 szeptember 7-én tartotta Párizsban.[123] Célja egy „visszavonhatatlan" nemzetközi szerződés kidolgozása lett, melyet a nemzeti parlamentek ratifikálnak majd. Az első verzió 1961 november 3-án került megvitatásra.[124]

A tárgyalások folyamán 3 markáns csoport formálódott ki:[125]

1, Az „Európaiak" a közösségek erősítése mellett foglaltak állást. Három javaslattal álltak elő, egy egységes európai végrehajtó szerv felállítását (amit az Európai Egyesült Államok Akcióbizottsága szorgalmazott), az Európai Parlament közvetlen választását (a Közösségek Közgyűlésének 1960 májusi ajánlása alapján) és egy európai egyetem felállítását Firenzében - szorgalmazták. Véleményük szerint a külügyminiszterek időszakos találkozóinak a Hatok közti kooperáció megerősítését kell szolgálnia.

2, A második álláspontot Hollandia képviselte, mely azt az elvet vallotta, hogy a „hatok" nem Európa. A holland kormány semmilyen új európai kísérletbe nem hajlandó addig belekezdeni, amíg Nagy-Britannia nem vesz részt azokban. (Ehhez hozzá kell fűzni, hogy valójában 1952-ben Hollandia „elsietetten" írta alá az ESZAK-szerződést, mert teljes mértékben meg volt győződve arról, hogy a britek is hasonlóképpen fognak cselekedni.) Hollandia tehát mindefajta újabb elkötelezettségnek elejét próbálta venni, legfőképpen pedig a szupranacionális integráció veszélyének.

3, A harmadik álláspontot Franciaország képviselte a lejjebb ismertetendők alapján.

Az I. Fouchet-terv („A" változat – 1961. október 19.)

Az I. Fouchet-terv preambulumának 6. bekezdése utal arra, hogy a tervezet az állam- ill. kormányfők 1961 július 18-án kifejtett akaratának megfelelően (bonni deklaráció) született meg[126] a *Quai d'Orsay*-ban Maurice Couve de Murville személyes felelőssége alatt.[127]
A terv első cikkelye kimondja: „A jelen tervvel intézményesül az Államok Uniója, ami „Unió" néven szerepel a továbbiakban. Az Unió a tagállamok és a népek

---

[122] De Boissieu
[123] JOUVE, 1967. p. 318.
[124] De Boissieu
[125] MASCLET, 1973. p. 44.
[126] JOUVE, 1967. p. 318.
[127] JOUVE, 1967. p. 326.

önállóságának tiszteletben tartására épül: a jogok és kötelezettségek egyenlőségére. Az unió feloszthatatlan."[128]

Alábbiakban röviden vegyük szemügyre az első az EK keretein belül elkészült és megvitatott európai alkotmányterv főbb jellemzőit. Az I. Fouchet-terv egy konföderáció politikai alkotmánytervezetének tekinthető, ami az 1957-es Római Szerződéssel együtt az Unió jogi alapját alkotta volna. A szerződés preambulumában a következő kulcsszavak utalnak a konföderáció alapelveire: *„az Európa sokféleségét tiszteletben tartó szabadság;" „késznek mutatkozva alapvető érdekeik közelítésére"*[129] (tehát nem integrálására).

Feltűnő elem még a konzervatív elveken nyugvó közös múlt és civilizáció hangsúlyozása, *(„további előnyökkel fog járni az európai civilizációra nézve")* - mint az integráció legfontosabb (szellemi) alapja, a gazdasági integráció megindulásával létrejött együttműködéssel szemben, amit a jelen szerződés - bármennyire politikai jellegű is – szintén megemlíthetne. A 3 gazdasági szerv, az ESZAK az EGK és az EURATOM a már megindult együttműködés közös területeiként kerülnek említésre.

Az Első cím – *Az európai népek uniójáról* I. cikkelye deklarálja az államszövetség létrejöttét: *"A jelen szerződéssel létrejön az Államok Uniója – a továbbiakban: Unió. Az Unió felbonthatatlan, a népek és a tagállamok önállóságának, a jogok és a kötelezettségek egyenlőségének elismerésére épül."*
Ezt követi az együttműködés színtereinek, tehát a közös területeknek a felsorolása: A Közös – a „közös érdekek" területére eső - külpolitika, a kultúra, és a védelmi politika. Mindezekhez kapcsolódik még az alapvető emberi jogokhoz, a demokráciához stb. való kötődés kihangsúlyozása, amire már a preambulumban is történik utalás.

A közös védelmi politika megemlítésével a szerződés első kényes pontjához érkeztünk. A jogi nyelvezet ügyes csomagolása mögül itt már markánsan kitűnik a de Gaulle-i elképzelések egyik sarokpontja, az önálló európai védelmi politika megteremtése. A szerződés szavai szerint: *„közös védelmi politika bevezetésével"*[130]- tehát a NATO azaz, az atlanti integráció már létező közös védelmi

[128] De Boissieu
[129] rapprochement
[130] *l'adoption d'une politique commune de défense*

politikájával szembeni új európai védelmi politika bevezetése[131]. Ezen a téren még Adenauer sem volt hajlandó a francia elképzelések támogatására.

Arra nézve, hogy az új szövetség milyen kapcsolatban állna a NATO-val de Gaulle elképzeléseinek ismeretén kívül a szerződés alábbi homályos szavai utalnak: *„a többi szabad nemzettel együttműködve”* .[132] A francia kifejezés *en coopération avec*, itt jóval valószínűbb, hogy két szövetség közötti és nem egy adott szövetségen (a NATO-n) belüli együttműködésre utal. Mindez pedig még egy lépéssel túl tesz az előzőeken, mert már előre vetítheti a Hatok (kollektív) kilépését a NATO-ból.
Ezeket a feltételezéseket erősítik majd meg a lejjebb tárgyalt ellenvetések az Ötök részéről, akik kiérezték a valódi szándékot.

A legfontosabb szerv a Tanács
Az Unió, mint jogi személyiség deklarálása jelzi, hogy a jelen szerződés -túlmutatva az államközi szerződések keretein - új politikai intézményt hoz létre. Az Unió legfontosabb szervei a Tanács, az Európai Parlament és az Európai Politikai Bizottság.

A Terv által fölvázolt alkotmányos rendszer bizonyos elemeinek megléte máig is kitapintható napjaink Európai Uniójában. A legfontosabb szerv a döntéshozói jogkörökkel felruházott Tanács (5. cikk), amely két formában létezik: állam- ill. kormányfők tanácsa - mely 4 havonta - és a külügyminiszterek tanácsa - mely ebben a 4 hónapos intervallumban legalább egyszer - ülésezik. A Tanács választja meg az ülések helyét.[133]
A két szint lényegében kiegészíti egymást mégpedig úgy, hogy az előbbi ülései közötti időszakban hívják össze az utóbbit. A Tanács állapítja meg továbbá a költségvetés éves keretét (12. cikk.) és ő illetékes a szerződés felülvizsgálatában is (15. cikk.)[134]

A Tanács belső felépítésére vonatkozólag a terv nem sokat árul el. Ismerve a de Gaulle-i elképzeléseket minden valószínűség szerint direktoriális jellegű lenne. Emellett szól az, hogy a terv semmilyen különleges jogosítványokkal nem ruházza fel elnökét, valamint az a tény, hogy a Tanács döntéseit az egyhangúság elve alapján

---

[131] Itt kell felhívni a figyelmet az európai védelmi integrációt végigkísérő kínosan precíz jogászkodásra, mely a « *közös európai védelem* » kifejezést csak a NATO kapcsán engedi megemlíteni, míg az európai államok még « *közös európai védelmi politikával* » sem rendelkeznek, hanem évtizedekig (és kvázi napjainkban is) csak apró lépésekben vánszorognak feléje, mint egy kitűzött végcél felé. ld. GAZDAG Ferenc, *Az Európai Unió közös kül- és biztonságpolitikája.* Bp., Osiris, 2002.
[132] *en coopération avec les autres nations libres*
[133] MASCLET, 1973. p. 51.
[134] JOUVE, 1967., p. 321.

hozza meg. Ez pedig a tagállami szuverenitás legfőbb garanciája, mert a tartózkodó és a távol maradó tagokra a meghozott döntés nem vonatkozik, bár később csatlakozhatnak hozzá.

Mindez természetesen amellett, hogy nagyfokú stabilitást biztosít, rövid távon bizonyosan nem járul hozzá az integráció elmélyítéséhez. A ’80-as évekig kellett várni, hogy létrejöjjön egy olyan bevett fogalom, aminek alapjai már a Fouchet-tervben megtalálhatóak. Ez pedig a *többsebességes Európa*[135] fogalma.
Az egyes döntésekből való kimaradás ugyanis az államokat adott területeken eltérő szinten integrálja, illetve az együttműködés egyes területeken más és más államok körét érintheti. Ennek pedig egyik legékesebb példája napjainkban az EMU harmadik szakaszának bevezetése, Nagy-Britannia, Dánia és Svédország távolmaradásával. A Fouchet-terv által fölállított koncepció egyik alapja tehát e téren is a konfrontáció elkerülésének.

Az új atlanti fal (Itt kezdődik Európa)

Az Európai Politikai Bizottság[136]
A Fouchet-tervben a legnagyobb újdonság az Európai Politikai Bizottság, mely egyrészt nem azonos az ESZAK által felállított bizottsággal, másrészt jelentős mértékben különbözik a szupranacionális elképzelésektől. Nem igaz azonban az a

[135] V.ö. az EU bukott alkotmányos szerződésében és a lisszaboni szerződésbe is bevezetett *megerősített együttműködés* kereteivel.
[136] I. Fouchet-terv IX.; X. cikk

vád, miszerint de Gaulle és a franciák legfőbb törekvése a bizottság megtorpedózása, ellehetetlenítése, vagy egy szimbolikus hatáskörű bizottság felállítása lett volna. A Fouchet-tervben szereplő Európai Politikai Bizottság[137] ugyanis jelentős – döntés-előkészítő és -végrehajtó – jogkörökkel van felruházva. Felel továbbá a költségvetés felhasználásáért, és ezt a jogkörét teljesen vagy részlegesen elnökére ruházhatja át.[138]
Nagyfokú belső autonómiát kap belső szervezetének kiépítésére, kétségtelen azonban a Tanácstól való függése, szemben a szupranacionális, kontroll nélküli bizottság koncepciójával. A Bizottság – az ekkori, kezdeti elképzelések szerint - a tagállamok külügyi adminisztrációhoz tartozó magasrangú tisztségviselőiből állt volna.

Az Ötök bizonyára sérelmezték, hogy a tervben a Tanács székhelye Párizs lett volna (ez a passzus a II. Fouchet tervben már nem szererpel.) Józan ésszel azonban könnyen belátható, hogy nem feltétlenül előnyös egy végrehajtó intézménynek 4 havonta hurcolkodnia, míg a döntéshozók minden további nélkül más és más városokban tűzhetik ki konferenciájukat. (A Fouchet-tervek a Tanács konferenciáinak helyszíneiről ugyan nem rendelkeznek külön, de valószínűleg az éppen elnöklő ország szava lenne ebben a döntő.)
A székhely pedig ennyi erővel ugyan Rómában vagy Brüsszelben (stb.) is lehetne, de Párizsban is. Az, hogy az ESZAK, majd az 1965-ös Egyesülési Szerződés után az EK Bizottságának székhelye Brüsszelbe került, annyiban szerencsésebb, hogy az egy kevésbé domináns állam fővárosa. Belgium viszont ezáltal nem elhanyagolandó politikai, mitöbb gazdasági előnyökhöz jut. További kérdés, hogy gátolja-e egyáltalán, és ha igen mennyiben a Tanács és a Bizottság együttműködését az előbbi mobilitása mellett az utóbbi fix volta.

Az európai politika kulcsa : rövid távra átütő erejű hatalom
A hatékony európai politika kulcsát a terv szerint tehát a szupranacionális elvek mellőzésével, a tagállami szuverenitás csorbítatlansága mellett a következő konstrukció adja: 4 hónapnyi időszakra (amire egy legfelsőbb szintű és egy külügyminiszteri tanácsülés esik) ugyannak az országnak a képviselői töltik be mind az Állam ill. Kormányfők Tanácsának, mind a Külügyminiszterek Tanácsának – tehát a döntéshozó szerveknek – és az Európai Politikai Bizottságnak – a végrehajtó szervnek – az elnöki tisztségét.
Így ugyanabban az időszakban határozhatják meg a tanácsi elnökök prioritások felállításával az ügymenetet, és felügyeli a bizottsági elnök – gyakorlatilag – a döntően minden bizonnyal az előző ciklusokban született döntések végrehajtását.

---

[137] V.ö. COPS/PSK/PSC
[138] I. Fouchet-terv XIV. cikk

Azzal, hogy lényegében „egy kézbe kerül" a döntéshozói és végrehajtói hatalom a demokrácia sérülne, ha mindezt nem ellensúlyozná nagy mértékben az igen szűkre szabott időbeli korlát.
Az EU működése napjainkban a Tanács szempontjából rendkívül hasonló az itt felvázoltakhoz, a 4 hónap helyetti fél éves ciklus kivételével.

Európai Parlament (Közgyűlés)
A kérdés mindemellett az maradt, hogy milyen szerepet kap a Tanács és a Bizottság mellett az Európai Parlament. A parlament („Európai Parlamentáris Közgyűlés" – *Assemblé parlementaire européenne* – 7. cikk.) felállításáról a Fouchet-terv nem rendelkezik külön, hanem utal arra, hogy a Római Szerződés vonatkozó cikke által felállított közgyűlés töltené be ezt a funkciót.[139]
A RSZ 1. cikkének 1. része utal a Közgyűlésre. A terv pedig explicite referál a szerződésre. A Közgyűlés az EGK –Szerződés 138. cikkelye és az EURATOM-Szerződés 108. cikkelye alapján: *„A Közgyűlés a (nemzeti) parlamentek saját tagjaik közül minden tagállamban meghatározott procedúra alapján delegált tagjaiból áll össze. A delegációk száma a következőképpen van rögzítve:*

Belgium: 14 fő
Németország: 36 fő
Franciaország: 36 fő
Olaszország: 36 fő
Luxemburg: 6 fő
Hollandia: 14 fő."[140]

Az Európai Közgyűlés tehát azon keretek között marad és működik, melyeket a három gazdasági szerződés állít fel. Hatásköre összességében azonban mégis megváltozik, hiszen a politikai unió természetéből fog eredni. Az itt hozott határozatok nem sérthetik az állami szuverenitást és nem is gyakorolhat valódi kontrollfunkciót.[141]

A nemzetállami parlamentek döntéshozó és kontroll-funkciója itt ajánlattevő és kontrollfunkcióra módosul. Mindez a parlament funkcióinak jelentős csorbulását jelenti ugyan, mégis ez az a szerv, ami az állandóságot biztosítja a fenti két intézménnyel szemben. A terv „mentségére" legyen szólva, a szupranacionális irányvonal képviselői még inkább beszűkítették volna jogkörét. A Tanács évente beszámolóval tartozik a parlament felé, mely év közben ajánlásokkal és kérdésekkel fordul hozzá. Az első Fouchet-terv nem tett említést arról, hogy az EP a Bizottság

---

[139] JOUVE, 1967. pp. 319-320.
[140] JOUVE, 1967. p. 320.
[141] MASCLET, 1973. pp. 51-53.

felé is gyakorolna-e kontrollfunkciókat. Mindez tehát csupán feltételezés a de Gaulle-i eszmefuttatásokra alapozva.

A 7. cikk értelmében az Európai Parlamenti Közgyűlésnek az Unió objektíváit illetően (külpolitika, kultúra, védelempolitika) tanácskozási joga van. A Tanács felhívására módosító javaslat-tervben (15. cikk) vagy ajánlásokban (7. cikk) fogalmazza meg véleményét. Az ajánlások megvizsláglásáról a Tanácsnak 6 hónapon belül számot kell adnia. Továbbá a Közgyűlés szóbeli vagy írásbeli kérdésekkel fordulhat a Tanácshoz (8. cikk), melyekre a Tanácsnak 4 hónapon belül választ adnia.[142]

Az Unió kompetenciái[143]

Az Unió kompetenciája általános jellegű, kivéve a gazdasági problémákat (így akarták garantálni a 3 Közösség kompetenciáit is). A második cikk alapján tehát:

- A ***közös külpolitika*** kialakítása olyan kérdésekben, melyek a tagállamok közös érdekeit képzik.
- Hála a ***közös védelmi politiká***nak az unió növeli a tagok biztonságérzetét mindenfajta agresszióval szemben.
- A tudományok és a kultúra területén való együttműködés.
- Az emberi jogok és alapszabadságok, valamint a demokrácia védelme.

A szerződés módosítását egyrészt bármely tagállam kezdeményezheti, ennek ügyében a Tanács egyhangúsággal dönt és a nemzeti parlamentek ratifikációja után lép életbe. A módosító javaslatokat illetően lehetőség van a konzultációra a Parlamenti közgyűléssel. Másrészt a 16. cikk 3 évenként általános és kötelező revíziót írt elő.

Felmerült az európai intézmények "átcsoportosításának" gondolata is, mert a Politikai közösség gyakorlatilag az ESZAK Főhatóságának és az EVK (Európai Védelmi Közösség) Hivatalának szupranacionális elemeit egyesítette volna magában.[144]

Edmond Jouve professzor szerint a terv legnagyobb furcsasága, hogy nem tesz javaslatot bírói szerv felállítására. Viszont ezen semmi csodálkoznivaló nincs, hiszen a kötelező határozatok nem érinthetik az államok szuverenitását.[145] További érdekesség, hogy lényegében a kulturális együttműködésre vonatkozó rendelke-

---

[142] JOUVE, 1967. p. 321.
[143] MASCLET, 1973. p. 53.
[144] MASCLET, 1973. p. 54.
[145] JOUVE, 1967. p. 320.

zések sem találhatóak a tervben. Ezekkel a 14. cikket tervezték kiegészíteni, és mint láthattuk a népszavazás ötlete sem említődik meg egyik cikkelyben sem.

A Tagállamok kompetenciái

A tagállamok vonatkozásában egyedül a III. Cím egyetlen cikke, a 11. ad eligazítást, miszerint szolidaritással, kölcsönös bizalommal hozzájárulással kell viseltetniük. Nem szabad olyan kezdeményezéseket elindítaniuk, vagy határozatokat hozniuk, melyek késleltenék az Unió objektíváinak megvalósítását[146], és kötelezve vannak a közös szervekkel való együttműködésre.

Az I. Fouchet-terv „B" változatának módosításai (1961. november 1-3.)[147]

1. A 9. cikk negyedik bekezdését a 10. cikkely első bekezdésének helyére tették át. (*„Az Európai Politikai Bizottságnak mindazon a személyzet és felszerelés rendelkezésére áll, ami szükséges feladata végrehajtásához."*)
2. A 10. cikk kiegészült egy zárójeles utalással: *„Adott esetben ide kéne beszúrni a kulturális együttműködésre vonatkozó rendelkezéseket"* mely a korábbi verzióban a 14. cikk 1§-aként szerepel.

A bemutatott tervet összességében Olaszország és Belgium kedvezően fogadta, egyedül Hollandia jelezte fenntartásait és (ez alkalommal is) az angolok részvételét követelte a tárgyalásokon[148]. A Guardian-ban rosszindulatú feltételezés jelent meg, miszerint a franciák siettetik a tárgyalásokat, hogy azok még Nagy-Britannia csatlakozása előtt befejeződjenek és a britek ne vehessenek részt benne.[149]

1961 november 10-én a német, a francia és az olasz delegáció késznek mutatkozott a szöveg megtárgyalására, azonban Hollandia és immár Belgium is elzárkózott ettől, feltételként az angol csatlakozást jelölve meg. Mivel nem elégíttettek ki kívánságaik, a tárgyalás blokkolását határozták el. November 25-én Spaak az ülés

---

146 Ugyanez az előírás a Politikai Együttműködés tekintetében először az 1986/87-es Európai Egységes Aktában is szerepel: A Tagállamoknak mindent meg kell tenni, hogy elkerüljék „minden olyan akciót vagy állásfoglalást, amely a nemzetközi kapcsolataikban, vagy a nemzetközi szervezetekben csökkentheti a koherenciát." Ld. GAZDAG, 2002, p. 118.

147 Statut de l'Union européenne http://mjp.univ-perp.fr/europe/1961fouchet.htm (Digitheque Université Perpignan, Faculté de Droit et des Sciences Économiques) – nov. 2.

148 Ahogy a britek az USA trójai falovának tekinthetőek az EU-ban és elődszerveiben, úgy a hollandok a britekének - legalábbis a gaulleisták szerint...

149 JOUVE, 1967., p. 323.

elnapolását határozta el, előreláthatólag 29-ére.[150] (Ez vajon nem az „üres székek politikája” a kormányközi szintéren? – tehetnénk fel a kérdést.)[151]

A krízis végül azért nem eszkalálódott, és oldódott meg ilyen gyorsan, mert végül is éppen Nagy-Britannia (MacMillan) volt az, aki bejelentette, hogy ugyan semmiféle ellenérzést nem táplál a Fouchet-terv irányában, de nem kíván részt venni a politikai unió szervezetét kialakító tárgyalásokon.
1961 decemberében egy 1962 februárjában Rómában tartandó konferencia megrendezését határozták el a Hatok, melynek célja a Hatok uniójának tető alá hozatala lett. A *Combat* 1961 december 20-ai száma szerint *„A Hatok sikerre vannak ítélve.”*[152]

Javaslat a Fouchet-tervek szupranacionalizálására - Az Európai Közgyűlés 1961 december 21-ei Strasbourg-i állásfoglalása[153]

Miközben a tárgyalási folyamat a Hatok között az angol csatlakozás kérdése kapcsán megnehezült, az Európai Közgyűlés 1961 december 21-ei Strasbourg-i állásfoglalásában reagált a Fouchet-tervre. Az állásfoglalás rendkívül izgalmas aspektusokat vet fel mind a Fouchet-tervekkel kapcsolatban, de főként az ezredforduló tájékáról visszatekintve: Először született javaslat az „SG/HR[154]” bevezetésére, melyre aztán ténylegesen és természetesen más kontextusban és keretek között csak 1999-ben került sor!
Szintén úttörő javaslat született az unió intézményei és a Közösségek intézményei közti együttműködésre.[155]

A bonni deklaráció értelmében, mint fentebb említettük, az Európai Közgyűlést felkérték az állam-/kormányfői vita véleményezésére és a francia delegáció vezetésével gondosan meg is vitatták, és általános vitája is sorra került.
A Strasbourg-ban megfogalmazott ajánlások főbb pontjai a következőek: A Közgyűlés azzal a feltétellel egyezett bele a konföderációba, hogy azt úgy kell tekinteni, mint egy átvezető fázist a föderatív szisztéma felé, melyet lehetetlen

---

[150] JOUVE, 1967. p. 323.
[151] Franciaországot 1965-ben az üres székek politikája miatt az integráció gátlásával vádolják számos könyvben, és szinte a vonatkozó a magyar szakirodalom összességében. Hollandiát és Belgiumot az efféle gátló és – francia vélemények szerint – zsaroló akciók miatt ilyesmivel még soha senki nem vádolta...
[152] JOUVE, 1967. p. 324.
[153] MASCLET, 1973. pp. 55-56 alapján
[154] *Secrétaire Générle du Conseil / Haut Représentant de la Commission* = A Tanács Főtitkára / a Bizottság Főmegbízottja, a lisszaboni szerződésben az EU külügyi és biztonsgpolitikai képviselője, jelenleg Catherine Ashton. (Korábban : Javier Solana)
[155] JOUVE, 1967. p. 325.

azonnal, „egycsapásra" bevezetni. Kérte továbbá, hogy szélesítsék ki hatáskörét a pénzügyi (büdzsé) és a törvényhozói jogkör irányába. Legfontosabb prioritásként a már létező Közösségek megőrzését jelölte meg, és az új szerződésben annak leszögezését javasolta, hogy az nem módosítja a párizsi és római szerződéseket. A tagok javasolták továbbá az „Államok Uniójának" kifejezés kicserélését „Népek uniójára."

A Közgyűlés el akarta kerülni azt, hogy a politikai unió létrehozásában elérendő célok még csak véletlenül se veszélyeztessék az ESZAK-on az EURATOM-on és ez EGK-n belül elért eredményeket. Leszögezték, hogy az Unió leendő kül- és biztonságpolitikájának az Atlanti Szövetség megerősítését kell eredményeznie.[156]
A jelentés legérdekesebb része az intézményi kapcsolatokat érinti. A Közgyűlés befolyásának erősítését igényelte a Tanácssal való kapcsolatában, azaz ez utóbbi éves jelentésben legyen köteles beszámolni előtte tevékenységéről. E jelentéseknek immár a (politikai) unió berkein belül kellene megfogalmazódniuk az amerikai minta alapján. Mindezt a kapcsolatot pedig egy új közösségi intézmény létrehozásával kéne megerősíteni.

A Közgyűlés tehát javaslatott tett egy politikai természetű főtitkári tisztség (*secrétaire générale*) létrehozására, mely független a kormányoktól, saját maga nevezheti ki munkatársait és csak az Unió összességének felelős. Így a politikai unió keretébe is be lehetne vezetni egy szupranacionális elemet!
Az állásfoglalás 2.§-a kimondja, hogy a Főtitkár független a kormányoktól, és szabadon választhatja meg munkatársait. Ő lenne a Tanács végrehajtó szerve, és a Közgyűlés felé informátori szerepet töltene be. Kezdeményező jogkörrel lenne felruházva. A Közgyűlés bizalmatlansági indítvánnyal elérheti elmozdítását.[157]

Ehhez hasonló „intézményközi" szupranacionális elemmel – igaz ekkor nem Kögyűlés (ill. EP)-Tanács, hanem Bizottság-Tanács viszonylatban – a majdani EU csak 1997-ben „gazdagodik.", miután a Westendorp-csoport jelentése gyakorlatilag már a Fouchet-tervek idején felmerülő problémát állapított meg: A közös kül- és biztonságpolitika valódi problémája az Unió külgazdasági és külpolitikai dimenzióinak elválasztottságában található, nincs összhang az első és második pillér között, ezért lenne ajánlott a Bizottság és a Tanács Titkárságának szerves munkakapcsolása.[158]
A jelentést megfontolva, a '90-es évek végén, lépésről lépésre Javier Solana egy személyben lett az Európai Tanács főtitkára és az Európai Bizottság főmegbízottja, a

---

[156] JOUVE, 1967. p. 325.
[157] JOUVE, 1967. p. 325.
[158] GAZDAG, 2002. p.169.

Monsieur PESC/Mr. CFSP[159] (SG/HR) amellett, hogy az inkorporált UEO/WEU főtitkári tisztségét is betöltötte.[160]

Természetesen a Bizottság külügyi biztosa (2004-ig Chris Patten, majd az első Barroso bizottságban Benita Ferrero Waldner) is szupranacionális elem. De nem töltött be „intézményközi" funkciót és presztizse, hatásköre is gyengébb volt, mint az SG/HR-nak, mely utóbbi tisztségtől azt várhaták, hogy az Európai Alkotmányos Szerződés hatályba lépését követően közös külügyminiszteri funkcióvá alakul át. Ennek bukása után a lisszaboni szerződés (hatályban 2009. december 1 óta) egyértelmű visszalépést, hátra arcott jelentett, és újabb csavarral a tisztség « az EU külügyi és biztonsgpolitikai képviselője » megnevezést kapta.

Az, hogy az 1990-es ével végém ezen szupranacionális intézmény a Tanács-Bizottság viszonylatban és – reflektálva a strasbourg-i állásfoglalásra – nem a Közgyűlés-Tanács relációban jött létre, az az intézmények hatásköreinek kedvező vagy kedvezőtlen változásában, az intézményközötti kapcsolatok speciális alakulásában érhető tetten.

A strasbourg-i javaslat második igen fontos újdonsága az intézmények (Uniós és Közösségek) együttműködésére vonatkozó javaslat. A Közgyűlés szerint a 7, §-ban megfogalmazottak alapján az lett volna a legmegfelelőbb, ha a Főhatóság (ESZAK), valamint a Montánunió és az EGK Bizottságainak elnökei részt vehetnének a Tanács (értsd: politikai unióé) azon ülésein, mely kompetenciájukat érinti. Továbbá az EK Bírósága legyen illetékes a létrejövő szerződés interpretációja és rendelkezéseinek betartatása kapcsán.[161]

A Fouchet-terv a Tanács elnöksége kapcsán egy 4 hónapos periódust jelölt meg, mely a soron következő csúcs megelőző és az azt követő 2-2 hónapos időszakot ölelte volna fel. A Közgyűlés szerint (3 §.) ennek az időszaknak minimum 6 hónapot kellene felölelnie.[162] Az elnök részt vehetne a Közgyűlésben és kikérheti véleményét. [163]

---

[159] Amszterdam 1997. ld GAZDAG, 2002. p.170 és p. 176.

160 *Gemeinsame Aussen- und Sicherheitspolitik* – Juli 2001, Rat der Europaeischen Union / Generalsekretariat p. 13. és Sproedt, Joost: « Klar zum Gefecht!? Die Europaeische Sicherheits- und Verteidigungspolitik vor Laeken », http://www.bits.de/public/briefingnote/bn01-5.htm BITS Briefing Note 01.5 November 2001

[161] JOUVE, 1967. p. 325.

[162] Íme komplett formában előttünk áll az 1974-ben valóban létrejövő Európai Tanács! Hozzá kell tenni azonban, hogy a szektoriális jellegű ESZAK Tanácsa is ezen a logika alapján, félévenkénti az ABC szerinti sorrendű rotációs elnökséggel működött. (vö. GOZARD, 1996. p. 30.)

[163] JOUVE, 1967. p. 326.

Az eljárásokat illetően a Közgyűlés legfontosabbnak az egyhangú döntéshozatal felváltását irányozta elő. Javasolta, hogy pontosan rögzítsék azon területeket, melyekekben a döntéseket ezentúl minősített többséggel lehet meghozni. A 4. §-ban javasolta, hogy ügyrendi kérdékeben a Tanács abszolút többséggel döntsön. Azon igényüknek is hangot adtak továbbá, hogy a szerződésbe kerüljön bele egy olyan klauzula, hogy azon államok, melyek a Közösségek tagjai, *ipso facto* az Unió tagjai is lehetnek, amennyiben ezt kérelmezik. (7. §.)

Javaslatot tettek továbbá a Közgyűlés és a kormányok közötti rendszeres együttműködésre. Azt is proponálták, hogy az elnököt a Tanács tagságán kívűl válasszák. (Ez utóbbi elem az EU alkotmánytervében is fellelehető volt.) Kijelölésében a 8. § szerint az európai népek, vagy választottaik vehetnének részt. (A legitimitás és a demokratikus deficit fokozatos felszámolása jegyében az EU alkotmányterve vagy az LSZ is tartalmazhatta volna ezt a kitételt, mégsem tették. Az integráció még napjainkban sem áll olyan fokon, hogy a ’60-as években megfogalmazott igényeknek megfeleljen.)[164] Sajnálatos módon azonban ezen javaslatok egyike sem köszön vissza a Fouchet-tervek alább ismertetett II. változatából.

Összességében megállapítható tehát, hogy lényegében a francia terv alapelemeit tiszteltben tarva a javaslat megpróbálja a tervet „szupranacionalizálni.” A német, a belga, az olasz és a luxemburgi delegáció el is fogadta a javaslatokat kiindulási alapnak. További javaslataik, hogy a Fouchet tervben szereplő Politikai Bizottságot váltsa fel a Közgyűlés által javasolt független Főtitkárság, és 1966 január 1. előtt ki kéne dolgozni egy alkotmánytervet az Európai unió számára, mely magában foglalná a Parlament közvetlen választását is és a többségi elvre való áttérést a szavazásnál.[165]

A Fouchet-tervek tárgyalásainak második szakasza 1962 januártól

1962 január 10-én Spaak éles kirohanással támadta meg a Fouchet-tervet, mellesleg ugyanazt a tervet, melyet 1961 november másodikán még kedvező fogadtatásban részesített: *„A hazák Európája egy szűk és elégtelen fogalom....Európa vagy szupranacionális lesz, vagy semmilyen.”*[166]
Ilyen, fokozatosan elmérgesedő légkörben kezdődött meg a Fouchet Bizottság tárgyalásainak második szakasza, főként a franciák törekvései szerint viszont immár annak figyelembevételével, hogy további csatlakozó államokra lehet számítani.

---

[164] JOUVE, 1967. p. 326.
[165] MASCLET, 1973. pp. 56-57.
[166] JOUVE, 1967. p. 324.; v.ö. *"Az egyesült Európa vagy keresztény lesz, vagy nem is lesz."* - Robert Schuman

Mindez azonban nem jelentheti a közösen képviselt alapelvek feladását, még akkor sem, ha a britek minden tagnál inkább ellenzik a szupranacionalitás elvét.[167]
A Bizottság munkáját a Közgyűlés javaslatainak (strasbourg-i állásfoglalás) áttanulmányozásával kezdte meg.[168]

A II. Fouchet-terv (1962. január 18.)[169]

De Gaulle valódi terve?

A második Fouchet-terv, melyet 1962 január 18-án mutattak be, már az angolokra való tekintettel (is) készült és egyes francia elemzők szerint (pl. Jean Claude Masclet) ezért csökkentek benne a szupranacionális elemek, alapok. A terv egyébként tömörebb, precízebb, lapidárisabb elődjénél. Mindazonáltal bizonyos homály övezi e második terv születésének körülményeit. Egyesek azt feltételezik, hogy a ezt a verziót a tábornok személyesen korrektúrázta[170] és a neki nem tetsző részeket átírta, illetve kitörölte. Ezt részben megerősíti az a köztudott tény, hogy nagyon szerette a precíz stílust. Azonban eléggé valószínűtlen, hogy a francia külpolitika legfőbb irányítójaként korábban ne ismerte volna a szöveget, illetve ne lett volna alkalma azonnal jelezni fenntartásait 1961 decemberében.[171]

A változtatások 3 kategóriába sorolhatók: módosítások, törlések és kiegészítések. A legtöbb módosítások stilisztikai vonatkozású, melyeket magyar nyelven nehéz pontosan visszaadni.[172] Fontosabb ezek közül pédául, hogy míg az első változatban a Tanács döntései kötelezőek (*obligatoires*) a tagállamokra nézve, ezentúl így fogalmazódik meg a 6. cikkben: a Tanács döntéseit a tagállamok alkalmazzák (*appliquer*). Itt véleményem szerint „lazítás" érhető tetten, mely a brit együttműködés megkönnyítése szellemében születhetett. Nehezebben magyarázható viszont, hogy az Európai Politikai Bizottság ezentúl miért csak Politikai Bizottság (4. cikk.) néven szerepel. Pusztán az egyszerüsítés kedvéért?[173]

További szofisztikáltabb nyelvtani változtatások is találhatóak a szövegben, a 13. cikk például a költségvetés *„részesedési kulcsa"* pontosabban kvótája kapcsán a

---

[167] MASCLET, 1973. p. 66.
[168] JOUVE, 1967. p. 324.
[169] A « La France et l'Europe » http://www.franceurope.org/pdf/plan_fouchet.pdf" elérhető szövegváltozat alapján. (A « Statut de l'Union européenne » http://mjp.univ-perp.fr/europe/1961fouchet2.htm#2 (Digitheque Université Perpignan, Faculté de Droit et des Sciences Économiques)" szövegváltozat 2 helyen romlottnak bizonyult.
[170] ALBONETTI, A., *Préhistoire des États-Unis d'Europe*. Paris, 1963, D. Sidjaski, Le munautés européennes, Paris, Association des Études internationales, 1963. multigraphié. Idézi: MASCLET, 1973. p. 66. vö. Még JOUVE, 1967. p. 327.
[171] MASCLET, 1973., p. 66
[172] JOUVE, 1967., p. 327 Például: *décidées* helyett *résolues* az aláírók vonatkozásában
[173] JOUVE, 1967., pp. 327-328.

„*clé de répartition”* kifejezést *„clef de répartition”* kifejezésre módosítja, mely szavak (*clé-clef*) között csak nüansznyi eltérés van. Egyéb körülmények között ezek talán kevésbé lennének említésre méltóak, mégis úgy tűnik e javítások a tábornok rendkívüli precizitásérzékét támasztják alá.[174]

Ami a kitörölt részeket illeti, a 11. cikkből eltűnik a *„kölcsönös bizalom”* szorgalmazása a tagállamok között, szerintem viszont ez is stilisztikai javításnak tudható be: A mondat túl zsúfolt volt a *„kölcsönös hozzájárulás”* és „*kölcsönös bizalom*” kifejezésekkel egyszerre megterhelve. Ennél jóval fontosabb, hogy az 1. cikkből törölték: Az Unió feloszthatatlan.
A kiegészítéseket illetően a Miniszterek Bizottsága (*Comité des Ministres*) immár az Unió intézményeinek rangjára emelkedik a 4. cikkben. A Tanács (*Conseil*) kifejezést viszont kizárólag az állam- vagy kormányfők gyűlésének megnevezésére használja a terv[175], tehát a korábbi változatban megemlített kétszíntű tanács-rendszer (amely később az EU keretein belül megvalósult, majd fogalmilag elkülönült, ld. Európai Tanács vagy Az Európai Unió Tanácsa, valamint a (Külügy)miniszterek Tanácsa vagy Általános Ügyek Tanácsa) itt intézményileg könnyebben értelmezhetően két külön szervre bomlik.

A 7. cikk két új intézményt irányoz elő:
- a Külügyminiszterek Bizottságát és
- az Oktatásügyi Miniszterek Bizottságát, melyek legalább évi 4 alkalommal üléseznek.

Kibővült célok
Az unió céljai a második Fouchet-tervben némileg megváltoztak: a külpolitika, a kultúra és a védelem mellett immár a gazdaság területe is meg van említve, mint a közös érdekek legfőbb területei. A második cikkből kimarad a bonyolult, „NATO-t helyettesítő” hivatkozás az „*egyéb szabad népekkel*” való együttműködésre. A 16. cikkelyben az eddig „két lépcsős revizió” egy lépcsősre módosul, melynek lényege, hogy 3 évvel hatályba lépése után a szerződést felül kell vizsgálni.[176]

A 4. cikkben az intézmények terén új elem a Miniszterek Bizottsága *(Comités de ministres)*. E szerv és a Tanács alapvetően 4 havonta ülésezik, azaz évente legalább

---

[174] JOUVE, 1967., p. 328. Annyira nuansznyi az eltérés, hogy az általam az elemzéshez használt, fentebb hivatkozott verziója a II. tervnek kiderült romlott változat, mert ugyanúgy a *„clé”* szót használta, mint az első verzió. További változtatások: a 11. cikkben célok (*buts*) helyett objektívák (*objectifs*) /de a 6. cikkben már elfelejtették ugyanezt kijavítani/ , a Közgyűlés nem az első cikk által (*par)*, hanem az első cikkben (*a)* lett előirányozva. (7. cikk ill. 10. cikk a II. változatban)
[175] JOUVE, 1967. p. 329.
[176] Fouchet-terv II. (1962.01.18.)

három alkalommal. Ezen Bizottságon kívül még további két bizottság kerülne felállításra, a Külügyminiszterek Bizottsága (*Comité des ministres des affaires étrangeres*) és a Közoktatásügyi miniszterek Bizottsága, melyek az új 7. cikk értelmében évente minimum 4 alkalommal üléseznének és jelentést készítenek a Tanácsnak.[177]

A Politikai Bizottság (*Commission politique*) elveszti a korábbi tervből ismert európai jelzőt (*Commissin politique européenne*) melyre egyetlen logikus magyarázatként az egyszerűsítés igénye kínálkozik. Ezen szerv a tagállamok képviselőiből állna össze (9. cikk) és nem a tagállamok magas rangú, a külügyi apparátushoz tartozó hivatalnokaiból, mint azt a korábbi változat javasolta.
Eltűnik az az eddigi kardinális kitétel is, hogy elnökségét annak az államnak a képviselőjének kell ellátnia, mely abban az időszakban a Tanács elnökségét is betölti, tehát az államoknak nem kell ezentúl még egy „4 hónapnyi időtartamú hatalomkoncentrációtól" sem tartaniuk.[178]
Ez a Bizottság készíti elő a Tanács határozatait és felügyeli végrehajtásukat is, azaz kétségtelenül a politikai unió legfontosabb szerve lett volna, mely rangban a Főhatósággal (ESZAK) illetve a Bizottsággal (EGK) konkurrálna.

A Közgyűlés által fövetett javaslatokból a második verzióba nem került bele a független Főtitkárság intézménye[179], véleményünk szerint 2 okból: Az egyik a fenti érvet látszik alátámasztani, azaz immár tekintettel van a brit csatlakozásra is, és olyan kereteket próbál megteremteni, ami a briteknek is majd elfogadhatónak tűnik. A másik ok viszont – hogy a Főtitkárság ill. Főtitkár (SG – *Secrétaire général*) intézménye éppenséggel ugyanazt a funkciót látná el mint a Politikai Bizottság – ennek éppenhogy ellentmond, mert akkor logikusan következik az is, hogy a szupranacionális elem (ami azonbankétségkívül igen szerény) mégsem került ki a tervezetből.

További ignorált javaslatok a Közgyűlés hatáskörének bővítése és általános választójogon alapuló közvetlen választása. A következő elemek pedig az I. Fouchet-tervvel összevetve tűntek el: az Unió feloszthatatlansága (1. cikk, 2. bek.), a tagállamok kötelezettsége arra, hogy lojálisak legyenek a tárgyalásokon, illetve kötelezettségük, hogy a Tanács vagy a Bizottság felvilágosítást igénylő kéréseire válaszolniuk kelljen.[180]

---

[177] Fouchet-terv II. (1962.01.18.)
[178] Fouchet-terv I. (1961.11.02.)
[179] MASCLET, 1973. p. 68.
[180] MASCLET, 1973. p. 68.

Válasz az új kihívásokra

A Fouchet-terv második verziója reflektál a Kennedy és az USA felől érkező kihívásokra is. Az ugyanis nem véletlen, hogy e verzió immár a politikai unió legfőbb területei közé beemeli a gazdaságot is.

Lejjebb a mezőgazdaságról szóló fejezetben lesz szó arról, miként „fedezi fel" magának a tábornok az EK kereteit, miként tölti meg őket új tartalommal a mezőgazdasági közös piac kiépítéséhez, mikor pedig annak előtte minden fórumon csupán a fenntartásait hangoztatta az ESZAK majd a RSZ intézményrendszerével szemben.

Az újonnan kialakított, ha úgy tetszik de Gaulle igényei szerint „átszabott" struktúra – főleg úgy, hogy a politikai unió alá rendelődik – azonban immár a politikai unió pilléreként is felsorakoztatható, főleg a következő hármas kihívással szemben:

1. A Kennedy-terv első része: euroatlanti szabadkereskedelmi övezet
2. A Kennedy-terv második része: az atomarzenál integrációja a NATO-ban
3. Az 1962 január 4-én beindított Közös Mezőgazdasági Piac kialakítási folyamatának védelme
4. Az angol csatlakozás jelentette kihívások

Az is nyilvánvaló, hogy a gazdaság területén születő nagy kihatású határozatok a politikát kötelezik, de a fenti, új keretek egyben azt is jelentik, hogy az EGK Szerződés összességére, annak tehát szupranacionális elemeire is – garanciát kínál a francia megoldás.

Az Ötök viszont teljesen másként interpretálták a kialakult helyzetet. De Gaulle már a mezőgazdasági közös piac kiépítését is úgy fogta fel, hogy gyakorlatilag a politiaki unió terén történt, hiszen az államok közti multilaterális tárgyalásoknak köszönhető létrejötte és nem a Közösségi szervek ténykedésének. A gazdaság területén való további fejlődést pedig nem látta biztosítottnak a politikai unió megteremtése nélkül.

Mindazonáltal a Fouchet terv második változata az Ötökben inkább visszatetszést szült és arra gyanakodtak, hogy Franciaország a már létező Közösségek szupranacionális elemeinek megnyírbálására törekszik, amiről – a Fouchet tervet tanulmányozva kiderül – itt egyáltalán nincs szó. Viszont, véleményünk szerint a félelem nem volt alaptalan a mezőgazdasági közös piac francia tárgyalási mechanizmusát tekintve, melyről lejjebb részletesebben is szó esik majd[181] .

---

[181] MASCLET, 1973. p. 72.

Az Ötök által kifogásolt pontok a reviziós klauzula megváltoztatása, a független Főtitkárság intézményének nem beemelése és a NATO-val való kapcsolat rendezetlensége. Úgy tűnt, hogy megnehezül a megegyezés lehetősége, de a német, az olasz és a luxemburgi delegáció a II. Fouchet-terv átdolgozását határozta el[182], mely 1962. január 20-ára készült el, és kisebb módosításokkal 25-én terjesztették elő.

Fouchet-terv – az Ötök változata : I. és II. (1962. január 20. és 25.)[183]

A Fouchet-tervek tárgyalásaira visszaemlékezve Pompidou miniszterelnök a következőket jelentette ki 1962. április 27-én: *„…A leginkább figyelemreméltó az, hogy egyik tárgyalópartnerünk sem fogalmazott meg ellenjavaslatokat, egyik sem tett javaslatot a politikai unió egy másik metódus szerinti kialakítására."* Edmond Jouve e kijelentést egyenesen úgy értelmezi, hogy nem felel meg a valóságnak.[184] Ha a mondat első részébe kapaszkodunk bele, akkor lényegében igaza van. Viszont mégiscsak helytálló Pompidou meglátása, mert az alább vizsgált „Ötök változata" lényegében a Fouchet-terv II. változatának módosítása, tehát nem egy teljesen új terv.

Az Ötök változata összesen 22 cikkből áll a korábbi 18 helyett, a 18-as keret azonban megmarad: 6bis, 10bis, 10ter és 14bis cikkek kerülnek ugyanis beszúrásra. A politikai unió leglényegesebb szerveit illetően nem fogalmaztak meg változási javaslatokat a január 20-ai verzióban.[185] A Közgyűlést illető változtatásokat a II. Fouchet tervben gyakorlatilag teljes egészében elfogadták. A január 25-ei verzióban azonban a felsorolt intézmények közül kimarad a Politikai Bizottság. [186]

A leglényegesebb módosított elemek a következők:[187]

- Az „*Államok Uniója*" megnevezést az „*Államok és az Európai Népek Uniója*" váltja fel. (1. cikk, 1. bek.)
- A meglévő Közösségek kompetenciáinak kihangsúlyozott tiszteletben tartása 2. cikk 4.§

---

[182] MASCLET, 1973. p. 74.
[183] Az elemzés alapjául szolgáló forrás : Statut de l'Union européenne http://mjp.univ-perp.fr/europe/1962cinq. htm (letöltés ideje : 2008. július 5.)
[184] JOUVE, 1967. p. 330.
[185] Fouchet-terv – az Ötök változata I. (1962. január 20.) 4. cikk.
[186] JOUVE, 1967. pp. 330-331.
[187] Fouchet-terv/ „Az Ötök első verziója" (1962.01.20.) Megjegyzés: A szakirodalom hivatkozik egy január 20-ai egy január 25-ei verzióra, illetve márciusban is több átdolgozás történhetett. A szöveg tehát valószínűleg szinte naponta, hetente változott, a mi rendelkezésünkre a január 20-ai verzió állt.

- A NATO-val való kapcsolat (a holland delegáció javaslata: a Hatok védelmi politikájának kialakítása NATO keretekben történjen, a többi állam verziója: *„...célja a NATO megerősítése”*) – 2. cikk, 2.§, 2. bek.

- A független főtitkári intézmény bevezetése (Hollandia ellenezte, mert fenyegetné a brit csatlakozást)[188] mely a Tanácsot és a Miniszterek Bizottságát segíti. A 9. cikk szerint (jan. 25.) a Tanács nevezi ki, független a tagállamok kormányaitól, mandátuma megújítható. Saját maga nevezheti ki helyettesét a Tanács által megállapított szabályok alapján. A Főtitkárság tagjaira az összeférhetetlenség szabálya vonatkozik. Mindebben a Párizsi Szerződés 9. cikkelyének és a RSZ 157. cikk 7. szakaszának világos hatása fedezhető fel - főleg abban, hogy a Főhatóságot vagy a Bizottságot hivatott helyettesíteni a Főtitkárság. Ezen intézmény igen jelentős hatalommal rendelkezne: Elkészíti a költségvetés tervezetét és a Tanács elnöke által készített témák napirendre tűzését indítványozhatja (6. cikk 1§.) [189]

- A Tanács döntéshozatalában a többségi elvre való áttérés, bizonyos eseteket kivéve (6.cikk)[190] Alapvető szabálynak megmarad az egyhangúság elve, azonban a tanács a 6. cikk 2 §-a értelmében *„bizonyos kérdésekben egyhangúlag dönthet arról, hogy derogációt adjon az egyhangúság elve alól.”*[191]

Jelentősek viszont a kihúzott elemek is: a politikai unió objektívái között ismét nem szerepel a gazdaság. Az Unió a *„tagok jogainak és kötelezettségeinek egyenlőségére”* és nem *„a tagállamok népei személyiségének (personnalité) respektjére”* épülne, mint a francia verzióban. (1. cikk). A költségvetés végrehajtását nem a Politikai Bizottság, hanem a Főtitkárság ellenőrzi (13. cikk – a január 25-ei verzióban!).
A 2. cikk jelentősen kibővült (2.§.) konkrét javaslatokkal, a politikai unió objektíváinak megvalósítására:[192]

- Közös külpolitika elfogadása
- Közös védelmi politika elfogadása (zárójelben a holland javaslat: a NATO kereteken belül)
- Szoros együttműködés az oktatás, a kultúra és a tudományok területén

---

[188] Ez a kitétel az általunk tanulmányozott 1962. január 20-ai verzióban még nem szerepel. Feltételezésünk szerint a szöveg január 20 és 25 között változhatott meg. A január 25-én beterjesztett verzió nem áll a rendelkezésünkre. (4. cikk, 2 §.)
[189] JOUVE, 1967., pp. 332-333.
[190] Ez a kitétel az általunk tanulmányozott 1962. január 20-ai verzióban még nem szerepel. Feltételezésünk szerint a szöveg január 20 és 25 között változhatott meg. A január 25-én beterjesztett verzió nem áll a rendelkezésünkre.
[191] JOUVE, 1967. p. 333.
[192] JOUVE, 1967. pp. 331-332.

- A tagállamok törvényhozásának (és jogi intézményeinek) harmonizálása és egységesítése
- A kölcsönös megértés és pozitív együttműködés jegyében kellene szabályozni a tagállami kapcsolatokban felmerült esetleges nehézségeket.

A Közgyűlés strasbourg-i állásfoglalására reflektálva a 2. cikk 4 § kimondja, hogy *„A jelen szerződés nem csorbíthatja az Európai Közösségek kompetenciáit."*
További változások az Ötök szövegének II. verziójában, hogy a Fouchet-terv 16. cikkelyében felvázolt bonyolult revíziós eljárás eltűnik: A tervet akkor kell revideálni, amikor megvalósul a RSZ-ben felvázolt átmenet a második szakaszból a harmadikba. (16. cikk 1§). E cikk 3.§-a pedig a Közgyűlés áltanános, közvetlen választását irányozta elő.
Szintén korát meghaladó javaslat, az Európai Unió szempontjából, hogy az addigi állami hozzájárulásokon alapuló büdzsét hogyan lehetne felváltani az Unió saját forrásaival. (13. cikk 2.§.) Az Ötök azonban nem értettek egyet azzal, hogy a Közösségek Bíróságát integrálják az Unió intézményei közé. (4. cikk.)

A 6. cikk 3. §-a szintén fontos új szabály felállításán kísérletezik, az egyhangú döntéshozatalt megkönnyítendő*:"Ha egy egyhangú döntést követelő határozatot egy tagállam ellenkezése miatt nem tudnak elfogadni, a Tanács a határozathozatalt egy meghatározott dátumra elhalasztja. Ha a Tanács által megszabott második időpontban sem sikerül egyhangúsággal dönteni egy tagállam ellenkezése miatt, a többi tagállam az Európai Parlamentáris Közgyűléshez fordulhat hogy elérjék a vonakodó állam csatlakozását is."*

Befejezésképpen érdemes megemlíteni, hogy egyedül a holland delegáció volt szintén az, amely ellenezte a bonni deklarációt követően a Közgyűlés által Strasbourgban megfogalmazott javaslatok legfontosabb elemét, a többé-kevésbé független Főtitkárság felállítását, mely az unió második fázisának irányát jelölte volna ki.[193]

A Fouchet-Bizottság január 25-én ülésezett az előterjesztéssel kapcsolatban és megállapították, hogy igen nagy nézeteltérések alakultak ki Franciaország és partnerei között és megbíztak egy munkacsoportot azzal, hogy készítse el a két változat komparatív verzióját. 1962 február 20-án a Bizottság ülésén a francia delegáció bejelentette, hogy kész revideálni a tervezetének 2. cikkelyét.[194]

---

[193] MASCLET, 1973. p.61.
[194] JOUVE, 1967. p. 335.

Fouchet-terv / Komparatív verzió I. (1962. február 28.)[195]

Február 28-ra elkészült tehát egy 3 oszlopra tagolt verzió[196], melyet március 20-án Luxemburgban vitatták meg. Ez gyakorlatilag a január 18-án beterjesztett francia verzió elfogadását jelentette: maradt az „*Államok Uniója*" megnevezés, lemondtak a független Főtitkárságról is. A (Fouchet-) Bizottság mandátumát meghosszabbították, melyet ezután Cattani, az olasz külügyminisztérium államtitkára vezetett.[197] Az elején úgy tűnt, hogy sikerül végre megegyezni, végül 1962 április 17-ére, Párizsba napolták el az ülést.[198]

A komparatív verzió gyakorlatilag a Fouchet-terv 3. változatát és az Ötök verziójának második példányát foglalta magába. A francia változat 2. cikke gyakorlatilag megegyezett a Fouchet terv II. változatában megfogalmazottal (az unió objektívái, beleértve a gazdaságot).
A terv Akhillesz-sarkát a francia változat azon – egyébként korábbról változatlan - pontja jelentette, hogy új tagállam csatlakozásáról a Tanács egyhangúsággal dönt. Az Ötök álláspontja szerint a csatlakozásnak automatikusan be kellene következnie azután, hogy az érdekelt állam a ratifikáció eszközeit letétbe helyezi.
Úgy tűnt viszont, hogy az Ötök hajlandóak lemondani a Főtitkárság létrehozásáról, melyet a francia delegáció is ellenzett. Mert, – tegyük hozzá – a Politikai Bizottságot konkurráló intézményt látott benne és úgy vélte, hogy előbbi feladatait az utóbbi kiválóan el tudná végezni, illetve a költségvetést is neki kellene elkészítenie. A franciák továbbá hajthatatlannak mutatkoztak az egyhangú döntéshozatal terén is.[199]

Heves viták közepette a Bizottság utolsó ülését 1962. április 5-én tartotta, amikor is Christian Fouchet az olasz nagykövet, Cattani vette át az elnökségben. A politikai unió tárgyalásai egyre inkább a válság felé sodródtak, mert 1961 decemberétől Hollandia és Belgium folyamatosan az esetleges megegyezés aláírását az angol csatlakozástól tette függővé.
Nagy-Britannia nagy meglepetésre – bár talán holland és belga bátorításra is – 1962. április 10-én az UEO/WEU miniszteri bizottságának ülésén ismét kifejezte részvételi szándékát a politikai unió előkészítési munkálataiban. Érdekesség azonban, hogy a Heath által beterjesztett angol álláspont a politikai unióról lényegében a francia álláspontot tükrözte vissza és jelentősen különbözött az Ötök által megfogalmazott verziótól.

---

[195] JOUVE, 1967. pp. 335-337.
[196] JOUVE, 1967. p. 336.
[197] MASCLET, 1973. p. 74
[198] JOUVE, 1967. p. 336.
[199] JOUVE, 1967. pp. 336-337.

Láthatólag tehát Franciaországnak állt volna érdekében a leginkább szorgalmazni az angol részvételt, ha – és ez egy lényeges « ha », - az angolok kellő garanciát mutatnak fel az atlanti szövetségtől való független szándékaikat alátámasztandó.

De ez már nem volt elmondható. Heath ugyanitt kijelentette: *„…nyilvánvaló, hogy az európai védelmi politikának közvetlenül az Atlanti Szövetséghez kell kötödnie.”* Továbbá Franciaországot a beszéd túl gyakori hivatkozásai sem nyugtatták meg az Egyesült Államokkal vállvetve létrehozott atlanti gazdasági térséget illetően. Hogy végképp ellehetetlenítse az esetleges francia reményeket, Heath még hozzáfűzte, hogy Nagy-Britannia természetesen fenntartja különleges kapcsolatait az Egyesült Államokkal és privilegizált kapcsolatait pedig a Nemzetközösséggel szemben. [200]

Heath kijelentései újra felkorbácsolták az indulatokat a Hatok között. Hollandia és Belgium újfent kijelentette, hogy amíg Nagy-Britannia nem lesz a Közös Piac tagjai, addig a Hatok nem alakíthatnak ki politikai szervezetet. [201]

A III. Fouchet-terv (1962. április 12.)

1962 április 12-én a Fouchet terv III. változata került beterjesztésre: immár nem a szövegben, hanem a preambulumban került hivatkozás az Atlanti Szövetségre, és az Unió céljai közül törtölték a gazdaság szót.[202]
Teljesen új 3. cikket fogalmaztak meg: *„Ezen szerződés rendelkezései nem módosítják a Párizsi és Római Szerződéseket, mégpedig ami a tagállamok jogait és kötelezettségeit, az intézmények hatáskörét és a Közösségek működési szabályait illeti.”*[203]

A Fouchet-terv harmadik verziója szintén a következő intézmények felállítását tartotta szükségesnek: A legfontosabb az Állam- és Kormányfők Tanácsa *(Conseil)*. Ehhez kapcsolódott volna a 3 miniszteri bizottság: A Külügyminiszterek Bizottsága, a Honvédelmi Miniszterek Bizottsága, és az Oktatásügyi Miniszterek Bizottsága. Létre kell hozni továbbá az Európai Nemzetgyűlést, mely az Európai Közösség Közös intézménye lett volna.

Az ún. Politikai Bizottság, a tagállamok külügyi bizottsághoz tartozó magas rangú hivatalnokokból állt volna, rotációs elnökséggel, párhuzamban az Állam- és Kormányfők Tanácsával. Utóbbi bizottság viszont nem hasonlít az állandó

---

[200] MASCLET, 1973. pp. 75-76.
[201] JOUVE, 1967. p. 338.
[202] MASCLET, 1973. p. 76.
[203] JOUVE, 1967. p. 338.

titkársággal és szupranacionális jellegekkel rendelkező Európai Bizottsághoz. A 16. cikkely pedig újfent azt mondja ki, hogy a szerződést minden harmadik évben felül kell vizsgálni.[204]

Mindesetre érezhető volt, hogy a problémák immár nem innen, hanem jóval mélyebbről, az angol csatlakozás felől osztják meg a résztvevőket. Mivel Spaak-ék rögtön a konferencia megnyitása után az angol csatlakozással huzakodtak elő, lehetetlenné tették az érdemi párbeszédet. A külügyminiszterek még meghosszabbították ugyan a Cattani-bizottság mandátumát, de semmilyen eredményt nem értek el.[205] Az újabb tárgyalásokra elvileg 1962 őszéig meg lett volna a lehetőség, - Cattani jószolgálati missziókat indított a különböző tagállamokba, - de október 23-ától a Hatokat már a kubai rakétaválság körülményei kötötték le.

1964 szeptember 9-én Spaak, 1964 november 5-én a német delegáció, majd 1964 november 28-án az olaszok álltak elő új, de nem túl nagy visszhangot kiváltó tervezetekkel. A Spaak-tervezet a Fouchet-tervben megjelölt intézményeket állította volna fel kiegészítve őket egy 3 fős Titkársággal. Hollandia persze rögtön fenntartásait fejezte ki, hogy nem informálták kellőképpen. Ludvig Erhard memoranduma a külpolitika, valamint katonai és kulturális együttműködést irányzott elő – szintén a Fouchet tervben megfogalmazottak szerint és az olasz tervezet is ezekre helyezte a hangsúlyt.[206]

Konklúzió - A Fouchet Bizottság kudarcának okai

Összefoglalóan elmondható, hogy a Fouchet Bizottság kudarcának tulajdonképpen az volt oka, hogy a másik oldalon de Gaulle méltó ellenfelének bizonyuló belga külügyminiszter P. H. Spaak, a holland külügyminiszter Luns segítségével képes volt széles egységfontot kovácsolni a francia nézetekkel szemben az angol csatlakozás és a szupranacionalizmus terén.
1964-ben egy sajtótájékoztatón a tábornok emellett még a leendő atlanti szövetség melletti elkötelezettséget – amit a de Gaulle-i koncepció kizár – említi meg, az elutasítás okaként.[207]
De Gaulle Memoárjaiban az olvasható erről, hogy az állam- ill. kormányfők 1961. július 18-19. közötti bonni konferenciája olyan határozatot hozott, ami a francia kormány által javasoltak követését irányozta elő. A Bizottság felhatalmazást kapott a szerződés végeleges formájának kidolgozására. Mindezt pedig egy későbbi római

---

[204] De Boissieu
[205] MASCLET, 1973. p. 76.
[206] JOUVE, 1967. pp. 341-344.
[207] 1964. jan. 31 sajtótájékoztató (DE GAULLE, 1999. p. 871., v.ö. az 1964. július 23-ai. sajtótájékoztatóval, p. 886.)

csúcstalálkozón kellett volna jóváhagyni. Ezen a csúcstalálkozón csak a francia, a németek által is támogatott tervet mutatták be, lévén, hogy a többi tag részéről nem készült hasonló tervezet.[208]

Az ellenzék meghatározó tagjai, Hollandia és Belgium a bizonytalankodó Olaszország támogatásával végül is elérték, hogy a konferencia eredménytelenül végződjön. A franciák utolsó lehetőségének az „olasz kártya" kijátszása tűnt. De Gaulle-ék arra számítottak, hogy az olasz kormány felzárkózva a párizsi és a bonni mellé a francia terv mellett fogja elkötelezni magát. [209]

1962. április 4-én a francia államfő személyesen jelent meg Torinóban Amitore Fanfani olasz miniszterelnök meggyőzésére. De Gaulle szerint tárgyalópartnerével mindenben egyetértettek, de legalábbis az nem helyezkedett a francia elképzelésekkel szembe. A végkifejlet ennek ellenére másként alakult.

Minderről de Gaulle a következőket írja: *„… április 17-én, amikor a Hatok külügyminiszterei Párizsban üléseztek, hogy véglegesen ismertessék saját kormányuk álláspontját, Antonio Sergi helytelenítette a francia tervet. Spaaknak ettől kezdve sikerült elérnie, hogy ő legyen az egész tárgyalás szóvivője. Luns által erősen támogatva kijelentette, hogy Belgium nem írja alá a szerződést, „mégha ez neki kedvére való lenne" is addig, amíg Anglia nem lép be a Közösségbe. Néhány napra rá azt írta nekem, hogy országa készen áll egy a Hatok közti megegyezés megkötésére, azzal a feltétellel, hogy a Politikai Bizottság - mely tervünkben előreláthatólag az Államok Tanácsának eszköze lenne - egy a kormányoktól független hatalommá legyen átalakítva. Így Spaak a legkisebb megütközés nélkül egyszerűen összeházasította az angolszász hegemónia híveinek és a szupranacionalizmus bajnokainak két, egymást kizáró tézisét."* [210]

Ha szemügyre vesszük az elutasítás indokait, rögtön szembetűnik egyrészt belső ellentmondásuk, másrészt ultimátum jellegük. Gyakran hallani az „Ötök" úgynevezett közös álláspontjáról (létezik is egy ilyennek titulált szöveg a Fouchet-tervek között.) Valójában egyes francia szakértői vélemények szerint nem létezett ilyen közös álláspont, legalábbis a tárgyalások első fázisában és a második fázis elején sem. A tervet/terveket az Ötök mind-mind különféle nézőpontból kritizálták és valójában úgy tűnt, hogy csak Hollandiának és Franciaországnak létezett valóban kidolgozott elképzelése.[211]

---

[208] DE GAULLE, Charles, Mémoires d'espoir / *Le Renouveau (1958-62)* Paris, Plon 1970., pp. 156-157. /részletek/ fordította: Türke András István
[209] Ibid.
[210] DE GAULLE, Charles, 1970. pp. 156-157. */részletek/* fordította: Türke András István
[211] v.ö. MASCLET, 1973. p. 55.

1. kritika: a védelmi politika

A visszautasítás első oka tehát a NATO-ra való hivatkozás, amit Franciaország elutasított. Mindezt a Fouchet-terv első változatának második cikkelye így foglalja össze: *" (...) el kell érkezni a tagállamok közös érdekeire vonatkozó kérdésekben a* ***közös külpolitika elfogadásához****, biztosítani kell a tagállamoknak a tudomány és a kultúra területén való szoros együttműködésén keresztül a közös értékek kifejlődését, azoknak az alapoknak a megőrzését, amik a civilizáció értékét adják,* ***együttműködve*** (tehát nem « szövetségben »! – T. A. I.) ***a többi szabad nemzettel*** *erősíteni kell a tagállamok biztonságát (...)"*[212]

A Fouchet-terv második változata már egzaktabban fogalmaz: *„...****az Atlanti Szövetség megerősítésén fáradozó többi szabad nemzettel*** *együttműködve."*[213] De Gaulle NATO-ellenességéről alábbiakban még lesz szó. Nem lehet biztosan tudni, de erősen feltételezhető, hogy ha ekkor valóban létrejött volna az európai biztonságpolitikai együttműködés és a nyugat-európai államok ténylegesen összehangolt külpolitikát tudtak volna kialakítani, akkor a de Gaulle-i gondolatoknak megfelelően nagy valószínűséggel sor került volna a NATO és Európa közti kapcsolatok revideálására. Ez minőségi változásokkal járt volna, megerősítve Európa szerepét a szövetségben. Nem véletlenül szerepel a tervben mindvégig az együttműködés (*coopération*) szó, mely két egyenrangú felet feltételez. A francia államfő fenntartásai ismertek voltak a NATO-val szemben. Ezen a téren kifogásolni a Fouchet-tervet szakmai okokból nem, csak – a tábornok hozzáállását ismerve – politikai okokból lehetett, és éppen ez adta az ultimátum jelleget.

Az a tény viszont, hogy a politikai unió hatásköre a védelemre is kiterjed, a Fouchet-tervek fő ellenzőjét, Hollandiát nyugtalanította a leginkább. A holland javaslat abból állt, hogy a Hatok gyakorlatilag tartózkodjanak a védelmi politika közös megvitatásától, melynek inkább a NATO struktúrája és stratégiája kereteiben kéne lezajlania. Mégpedig a már adott, létező keretek között a Nyugat-európai Unión belül.

A javaslat érdemi része tehát megakadályozta volna a szorosabb integrációt és olyan partnereket is bevont volna a tárgyalásba (Nagy-Britannia) melyek nem tagjai a Közös Piacnak. A javaslat első részével a belga, a német és a luxemburgi kormány is egyetértett, azaz a NATO-t nem szabad gyengíteni a Hatok közös védelmi politikáján keresztül. Mindazonáltal leszögezhető, hogy a Fouchet-tervek különböző változatain keresztül Franciaország jelentős engedményeket tett ezen a téren.[214]

---

[212] De Boissieu
[213] De Boissieu
[214] MASCLET, 1973. p. 58.

Közismert, hogy de Gaulle a hatvanas évek elején az angolokkal tárgyalásba kezdett egy közös európai nukleáris haderő kiépítéséről, de ezek a tárgyalások nem vezettek eredményre. Ezt követte az 1966-os francia kilépés a NATO katonai szervezetéből. Mindez azonban a Fouchet-terv bukását követő reakció, és nem de Gaulle eredeti célja volt.[215]

A 2. és 3. ellenérv: az angol csatlakozás és szupranacionalizmus

A második és harmadik érvet - az angol csatlakozás és az szupranacionalista intézmények elutasítását - célszerű először együtt vizsgálni. P. H. Spaak híres dilemmája ezt így fogalmazta meg: *„Ha tehát Önök nem akarják az integrációt* (ti. a szupranacionális intézményi keretek továbbvitelét – T.A.I.) *akkor jöjjön Nagy-Britannia, ha pedig nem akarják Nagy-Britanniát, akkor jöjjön az integráció. Nekünk vagy az egyik, vagy a másik mindenképpen szükséges. Nem boldogulhatunk sem az integráció, sem Nagy-Britannia nélkül."*[216] Illetve: *„Ha meg kell elégednünk egy eléggé széles és nem hatékony európai politikai szervezettel, amit elénk tártak, akkor ez a lépés mindenképpen elfogadhatóbb lenne Nagy-Britanniával együtt, mintsem nélküle."*[217]

Spaak Pythiát megszégyenítő frappáns megjegyzésével, melyet az e tanulmányhoz szakirodalomként felhasznált művek szerzői (Jean-Claude Masclet, Gilles Gozard, Edmond Jouve) egyszerűen zsarolásnak tituláltak, azonban baj van. Erre – közvetetten – de Gaulle és Kalergi is felhívta a figyelmet.

Lássuk erről először de Gaulle véleményét: „*Spaak a legkisebb megütközés nélkül egyszerűen összeházasította az angolszász hegemónia híveinek és a szupranacionalizmus bajnokainak két, egymást kizáró tézisét."*[218] Kalergi is ezt erősítette meg 1966-ban megjelent könyvében: (De Gaulle csak 1969-ben, lemondása után kezdett hozzá memoárjai megírásához, így Kalergi legfeljebb beszélgetésekből ismerhette erre vonatkozó véleményét.) *„Ez a két kifogás egymással ellentmondásban állt. Mert az angol belépés kérdése egy európai szövetségi államba tekintettel Nagy-Britannia elszigetelődési törekvéseire nem jött szóba. Csak egy leendő szuverén államok szövetsége, mint amiről a Fouchet-terv szólt, hagyta nyitva Anglia számára az ajtót egy későbbi belépés esetére."*[219]

---

[215] ld. a fentebbi Kalergi idézetet az Atlanti Szövetség szükségességéről
[216] DE GAULLE, 1970. p. 209.
[217] Lettre ouverte adressé au journal *Le Soir*, 20 avril 1962. idézi: MASCLET, 1973. p.77.
[218] DE GAULLE, 1970. p. 209.
[219] KALERGI, 1966. p. 345.

A két szempontról tehát kiderült, hogy antagonizmusban vannak egymással. Mert vajon az angolok a túl erős integráció híveként váltak ismertté a XX. században? Nem egészen! Az 1940-es évek végétől az angol (-skandináv) funkcionalista felfogás élesen szembekerült a kontinens többi államának jórészt föderatív együttműködésért küzdő törekvéseivel. A XX. század végén és a XXI. század elején Nagy-Britannia állt a monetáris integrációt ellenzők élére. Két tény arra, hogy az angol álláspont igen lassan változik e téren. Hogyan várhatta akkor valójában a Spaak háta mögött felsorakozott „kupaktanács”[220] az integráció további erősítését a frissen csatlakozott Nagy-Britanniától? Attól az országtól, mely maga szabott feltételeket a többi államnak a saját csatlakozásához. A tett pikantériája talán nem szorul magyarázatra.

És a másik oldalról közelítve meg a kérdést: A már eddig is komoly feltételeket támasztó, az integráció elmélyülését ellenző Nagy-Britannia hogyan tudna majd csatlakozni a szupranacionalizmus további elmélyülése után a Közösségekhez? Úgy tűnik a két kérdésre nincs válasz. Ebből is látszik, itt valójában csak kifogásokat kellett keresni a de Gaulle-féle terv ellenében, melynek megvalósulása viszont kétségtelenül francia dominanciát jelentett volna a kontinensen.

A két probléma megoldására – a fenti megállapítással szemben talán meglepő – de mégis van válasz. Mégpedig a de Gaulle-i megoldásban, a már említett Fouchet-terv kapcsán. Mint Kalergi is írja: *„Hosszú előkészítés után az Közös Piac (*Europamarkt*) hat kormánya közös programban egyezett meg: ez volt az ún. Fouchet-terv, azaz lényegében a „de Gaulle - Adenauer-Terv.” A Páneurópai Unió támogatta, míg az európai unió ellene volt. (...)”*[221] És ez a terv Anglia számára is elfogadható lett volna, derül ki Kalergi feljebb már idézett soraiból: *„Csak egy leendő szuverén államok szövetsége, mint amiről a Fouchet-terv szólt, hagyta nyitva Anglia számára az ajtót egy későbbi belépés esetére.”*[222]

Azt a tényt, hogy Nagy-Britannia részvételére / belépésére szükség van, a tábornok minden fenntartása ellenére sem kérdőjelezte meg: *„Nem lehet szó valódi európai politikáról, ha ebben Nagy-Britannia nem vesz részt.”*[223]
További furcsaságok is adónak, mert egyrészt *„azok az emberek szorgalmazzák Anglia belépését, akik korábban úgy vallották, a Hatok együttműködését Anglia szétrobbantaná.”*[224] És azok az emberek szorgalmazzák a szupranacionalizmust,

---

[220] Hollandia és Belgium az angolokat támogatta, mivel a két ország külkapcsolatai erősen a szigetország dominanciája alatt állnak. Olaszország mindvégig habozott, majd nemet mondott, eldöntve ezáltal a Fouchet-terv sorsát.
[221] KALERGI, 1966. p. 345.
[222] *Ibidem idem.*
[223] PEYREFITTE, 1994-95. p. 301.
[224] PEYREFITTE, 1994-95. p.379.

akik a korábbi szerződésekben kínosan ügyeltek, nehogy szupranacionális szervek jöjjenek létre.

A holland J. Luns a tárgyalások zátonyra futása után, 1962. április 19-én a következő képpen indokolta meg a kudarc okát: *„Hollandia a lehető legszélesebb európai egység mellett van, azaz nagyobb mellett, mint amekkorát a Hatok alkotta EGK jelent. Ennek az Európának a megalapozása az integráció és a szupranacionalitás talajára kell, hogy épüljön, úgy mint az ESZAK. A francia terv (értsd: Fouchet-terv) ósdi felfogáson, egy államközi szerződésen, egy szövetségen, a hazák Európáján alapul. A mi véleményünk az, hogy ezt a tervet el kellett vetni, és engedményeket kell tenni, ha Nagy-Britannia ebben érdekelt...”*[225]

Azt, hogy a németeknek mekkora szerepe volt a Fouchet-terv kidolgozásában azt a francia forrásokból nehéz objektíven megállapítani. Érthető módon túlhangsúlyozódott, nehogy a terv csupán francia álláspontnak tűnjön. Mindenesetre az 1962 februári-márciusi változatban már világosan elkülönül az „Ötök” és Franciaország koncepciója. Peyrefitte könyve szerint az USA gyakorolt nyomást Bonnra, hogy ne egyezzenek ki a franciákkal.[226]

A francia államfő továbbá képtelen volt felfogni azt is, hogy az olyan kis államoknak, mint a BENELUX közösségnek miért éri meg Nagy-Britannia felvétele mellett lobbizni, mikor így a nagy államok kerülnek majd többségbe?[227] Az eddigi 3:3 arány 4:3-ra módosul a nagy államok javára. De ez a 4:3 arány jön ki úgy is, ha az adott helyzetben közös véleményüket hangoztató Nagy-Britanniát és a BENELUX államokat összegezzük. Felmerülhetett annak veszélye is, hogy az angol belépés után a Hatok által egyszer már eldöntött kérdéseket újratárgyalhatják és többségbe kerülvén akár meg is változtathatják azokat[228]. Itt alighanem az egyhangú döntéshozatalhoz való tántoríthatatlan ragaszkodás egy újabb indokát is tetten érhetjük.

A Fouchet-tervek utóélete

A Fouchet-terv tehát megbukott. Franciaország erre, hogy mentse ami még menthető, 1963. január 22-én Adenauerrel aláírta a fentebb már említett francia-német együttműködési szerződést (Élysée-szerződés) a külpolitikát illetően. Amit

---

[225] MASCLET, 1973. p. 77.
[226] PEYREFITTE, 1994-95. p.150. /1962 máj. 24./
[227] PEYREFITTE, 1994-95. pp. 107-108. /1962. ápr. 18./
[228] PEYREFITTE, 1994-95. p. 367.

tehát multilaterális alapon nem sikerült elérni, az bilaterális alapon mégis elkezdődött. A szerződés „bilaterizálta" a Fouchet tervekben megfogalmazottakat: Évente kétszer az államfők rendszerinti találkozását irányozta elő, míg a külügyminiszterek esetében erre 3 havonta kerül sor, akárcsak a hadügyminiszterek között és az oktatási problémákért felelős hatóságok között.

A célterületek is megegyezőek a Fouchet-tervekben foglaltakkal: külpolitika, védelem, kultúra. A fő különbség viszont, hogy ezen együttműködés nem irányoz elő semmilyen közös szervet, de mindkét országban egy interminiszteriális bizottságot hoztak létre a német-francia együttműködés felmerülő problémáinak koordinálása céljából. Az együttműködés világos üzenete, hogy bebizonyítsa: ha két, a történelem és hagyományok által ennyire megosztott ország között lehetséges egy ilyen együttműködés, akkor más, több állam között is lehetséges[229].

Az 1963. június 12-én hivatalba lépő új német kancellár, Ludwig Erhard, azonban már egyre inkább az Egyesült Államoknak tetsző módon alakította politikáját.[230] Ugyan kijelentette, hogy az adenaueri külpolitikát kívánja folytatni, de azt is rögtön hozzáfűzte: *„Igen, de én máshogy fogom intézni a dolgokat."*[231]
1963. május 16-án tehát egy, a szerződést kiüresíteni célzó preambulum került a szöveg elé a ratifikáció folyamatába illeszkedve, mely kijelenti, hogy az együttműködés nem sértheti az NSZK hagyományos szövetségeseit és a *„különösképpen szoros együttműködést Európa és az Amerikai Egyesült Államok között."*[232]

---

[229] MASCLET, 1973. pp. 81-82.
[230] L. Erhard professzor sokáig párton kívüliként a CDU gazdaságpolitikáján dolgozott. Ő mondta magáról: *„…nem szabad elhallgatnom, hogy – tréfásan szólva – „amerikai felfedezés" vagyok…"* forrás: Farkas László: A Christlich-Demokratische Union in: GERGELY Jenő (szerk.), *A kereszténydemokrácia Nyugat-Európában.* Bp., Kossuth, 1980. p. 230.
[231] JOUVE, 1967. p. 233.
[232] MASCLET, 1973. p. 82.

VI. Az ősi rivális - Charles de Gaulle fenntartásai az angolokkal szemben

A múlt árnyai

Mielőtt a II. világháború utáni Anglia helyzetét és Franciaországhoz való viszonyát röviden elemeznénk, célszerű előrebocsátani de Gaulle egyik eszmefuttatását, mely hű képet ad sajátos történelemfelfogásáról.[233]
Bár az, hogy ezt a szemlélet vallotta volna „születésétől haláláig" erősen kétségbe vonható. De Gaulle állítása szerint tehát a franciák ősi ellensége nem Németország, hanem Nagy-Britannia[234], mivel a német-francia ellentét csak 1870 után létezik és mindösszesen 3 háborúra terjedt ki.[235] Angliával a viszálykodás ellenben a 100 éves háborútól Fashodáig terjed. A legfőbb francia sérelmeket az I. világháborút követően következőkben foglalta össze:

1. A Rajna-vidék német remilitarizálására megtiltotta a francia reakciót.
2. Megtiltotta, hogy a német újrafegyverkezésnek ellenálljanak.
3. Dunkerque-ben cserbenhagyták a francia erőket
4. Mers-el-Kébirnél elsüllyesztették a francia flottát
5. Szíriában a franciák ellenségeit segítették
6. Vita esetén mindig az USA oldalára álltak.
7. Kísérletet tettek a KP szétverésére

A fenti sérelmek szubjektív voltuk ellenére nem csekély igazságot is tartalmaznak. De Gaulle háborús emlékirataiban számos esetet említ, hogy angol barátai milyen fondorlatos módszerekkel próbálták nehezíteni a dolgát, a Vichy-kormánnyal való kapcsolattartáson keresztül a közel-keleti francia gyarmatok megszerzésével bezárólag.

Míg például az előbbi reálpolitikai megfontolásokból érthető, az utóbbira ilyen magyarázatot nem igen lehet találni. De de Gaulle mindezek ellenére tisztában van azzal is, hogy mennyi mindent köszönhet az angolok segítségének: *„Angolok nélkül nem lett volna szabad Franciaország, szabad Európa, sem szabad világ! Nélkülük*

---

[233] PEYREFITTE, 1994-95. p. 153. alapján
[234] A szerző Ph.D tanulmányai során a Sorbonne egyetemen számtalan interjút készített és ezek mindegyike kivétel nélkül Nagy-Britanniát nevezte meg Franciaország « ősi ellenségének, riválisnak » és nem Németországot. Így ez a felfogás « közfelfogásnak » tekinthető Franciaországban, mely túlmutat a de Gaulle-i kereteken is.
[235] Bár a fentiek bizalmas körben hangzottak el, elég bizzarnak és propagandisztikusnak tűnik a német-francia viszony ily nagymértékű leegyszerűsítése. Az 1870-es dátum legfeljebb a Porosz-Németországra vonatkoztatva állja meg a helyét.

nem lett volna de Gaulle se!"[236] A tábornok tehát objektíven tudta szemlélni a mérleg két serpenyőjét.

A II. világháború után Anglia - bár dominánsabb szerepet játszhatott a győztesek oldalán - mégis mind politikai mind gazdasági téren vészesen meggyengült: Gyarmatai sorra nyerték el függetlenségüket, míg az ország a nagyhatalmak második vonalába csúszott vissza. A britek ebből a helyzetéből – mint a későbbiek bizonyítják, nem túl szerencsésen – az Egyesült Államokra támaszkodva próbált ak meg kitörni és leginkább pályázhattak az „USA európai helytartói" címre.

Közös Piac – Tilos importálni: a Commonwealth speciális előnyeit és a mezőgazdasági protekcionalizmust
„- Uraim, biztosan nincsen semmi elvámolni valójuk!?"

Churchill a híres *Fultoni beszéd*ben vázolta fel először az egymásba kapcsolódó 3 kör elméletét, melyben – a stabilitás szempontjából – az egységes Európa, az USA és a Nemzetközösség, együttműködve megkerülhetetlen és legyőzhetetlen biztonságpolitikai tényezőt alkotna.
A 3 kör elméletéből az is kiderül, hogy Nagy-Britannia mindhárom pillér tagja, de legkevésbé az európai pillér fontos a számára. Churchill azt is kijelentette, hogy ha

[236] PEYREFITTE , 1994-95. p. 299.

Nagy-Britanniának valamikor is választania kéne a kontinens és az Egyesült Államok között, akkor az mindig is az utóbbit választaná.[237]
Alighanem fején találta a szöget a tábornok, amikor úgy foglalta össze az angol külpolitikai törekvéseket, hogy Anglia ki akarja használni az Európához való tartozás előnyeit, és meg akarja őrizni azokat az előnyöket, amik az Európán-kívüliségéből erednek, hála birodalmi rendszerének és az angolszász kultúrának.[238]

Hagyományosan éppenséggel Franciaország sem rendelkezett rossz múltú kapcsolatokkal az Egyesült Államok irányában, de ezt a kártyát Anglia jobb pozícióból tudta kijátszani, ráadásul Franciaország mindig csak a második lehetett az Egyesült Államok szemében. Az ősi riválissal ugyan kényszerből gyakran együtt kellett működnie, de ezt mindig a bizalmatlanság légköre hatotta át.
A XX. században azt, hogy Nagy-Britanniától Franciaország milyen segítségre számíthat, azt megmutatták az első világháború utáni tapasztalatok. (Nem kapta meg például a biztonsági garanciákat, és a nyugati rendezést illetően Nagy-Britannia nem volt hajlandó nagyobb biztosítékot vállalni a locarnói szerződésben foglaltaknál. Franciaország erre kétségbeesett erőfeszítéssel elkezdte építeni a Maginot-vonalat.[239])

Az angolok az európai integráció kezdetekor visszautasították az ESZAK-ban való részvételt akárcsak a messinai tárgyalásokban (1955-57) való részvételt is az európai gazdasági együttműködés létrehozására. Anglia nem kivánt asszisztálni Európa német-francia tengelyen megvalósuló újjászületéséhez, és a Churchill-i logikához ragaszkodott: *„Európával vagyunk, de nem alkotjuk annak részét.”* Majd britek az OEEC alapokról kiindulva Nagy-Britannia és a Közös Piac között szabadkereskedelmi zóna kialakítását szorgalmazták.[240]

---

[237] Mindezt Churchill a behajózás előestéjén jelentette ki: *„Ha Európa és a „nagy széles” (grande large – t.i. az USA) között kéne választanom, én mindig az utóbbit választanám. Ha de Gaulle és Roosewelt között kéne választanom, mindig az utóbbit választanám.”* Churchillnek a tábornok előtti kijelentése, mégha az adott pillanatban logikailag érthető is (az USA kétségtelenül erősebb partner) hatalmas politikai baklövésnek számított. Kíséretének tagjai nem is győztek elhatárolódni kijelentésétől. (Eden kijelentette, hogy az angol miniszterelnök a saját, és nem az angol kormány nevében beszélt.) PEYREFITTE, 1994-95., p. 370. , (de megtalálható a *Mémoires de guerre*-ben is)
[238] PEYREFITTE , 1994-95., p. 368. A szerző számos párizsi egyetemi vitának volt tagja, mely számára meglepő nyiltsággal és vehemenciával újra és újra megkérdőjelezte a brit EU-tagság értelmét. A részt vevő britek pedig meglepő hidegvérrel replikáznak, hogy számukra az EU tagság lényegében egyedül az európai partnerekre való nagyobb befolyásolási lehetőség miatt fontos.
[239] KISSINGER, 1998. p. 276.
[240] GOZARD, 1996. pp. 42-43.

Az angol csatlakozás közvetlen előzményei, okai

Az egységes Európába bekapcsolódó Anglia pedig egyrészt gazdasági nehézségeket okozott volna a Commonwealth bekapcsolása terén, másrészt az angolszász dominancia „hidegzuhanyát" zúdította volna a kontinensre – legalábbis de Gaulle szerint, mert ezáltal a közösség feloldódna, vagy legalábbis alulpozícionált tag lenne az angolszász dominanciájú atlanti közösségben.

Nagy-Britannia tehát az USA mellé felsorakozva az európai belpolitika perifériájára csúszott, átengedve ezt a terepet a rivális Franciaországnak. Mikor belátta, hogy rossz irányba halad, kudarcra ítélt lépésbe kezdett, létrehozva egy szabadkereskedelmi társulást az EK alternatívájaként. Már 1956-ban - hogy megakadályozza a RSZ aláírását - London azzal a javaslattal állt elő, hogy létre kéne hozni a minden nyugat-európai államra kiterjedő szabadkereskedelmi övezetet.
A javaslat szerint 11 tagállam a világ többi részével szemben viszont fenntartotta volna saját vámtarifarendszerét. Mindez azt jelentette volna, hogy a Nemzetközösség áruit - kihasználva speciális kapcsolatrendszerét - Nagy-Britannia olcsón importálta volna, majd kihasználva a közvetítő kereskedelem minden előnyét drágábban teríthette volna a többi európai ország felé, konkurrenciát támasztva a kontinens termelőinek.[241]

A szabadkereskedelmet szorgalmazó 11-ek a britek veztésével, kihasználva az OEEC-beli jó pozíciójukat 1958. december 15-én azzal a javaslattal álltak elő, hogy a Közös Piac 20%-os vámtarifacsökkentést léptessen életbe velük szemben. Couve de Murville francia külügyminiszter érzékelve a veszélyt „angolosan" távozott az ülésről.

A „támadás" következő felvonása monetáris küzdelemmel folytatódott: London kijelentette, hogy visszatér a font sterling konvertibilitásához. Ezzel a Közös Piacon belül kavarodásokat idézett elő a kifizetésekben és arra ösztönöszte a tagállamokat, hogy teremtség meg valutájuk egymással szembeni konvertibilitását. Nagy-Britannia arra számított, hogy a gazdasági és monetáris nehézségek közepett Franciaország képtelen lesz garantáni valutája konvertibilitását. Franciaország azonban vállalta e fájdalmas „sebészeti beavatkozást" és a franc leértékelésével stabilizálta és növekedési pályára állította gazdaságát. A brit manőver tehát paradox módon a Hatok szorosabb integrációját segítette elő.[242]

---

[241] GOZARD, 1996. pp. 47-48. Ez a logika a XVIII. századból igencsak ismerős, amikor is Nagy-Britannia elérte, hogy az észak-amerikai gyarmatokra csak angol hajókon lehessen árut bevinni és ez annak idején nagy kárt okozott Franciaországnak.
[242] GOZARD,1996. pp. 49-50.

Látva a művelet kudarcát, következett a Közös Piacon kívüli 7 tagállamból az EFTA/AELE létrehozása 1960. január 4-én a stockholmi konvencióval. Ez azonban nem állta a versenyt a Közös Piaccal, sőt arra kényszerült, hogy tagjai egymás között hasonló vámtarifaegyezményeket léptessenek életbe, mint a Hatok.[243]
Ráadásul az Egyesült Államok sem nézte jó szemmel. Viszont elérte azt, hogy az eddig nagyobb részben politikai kényszerből, másrészt saját érdekeik miatt a vele, mint kívülállóval szimpatizáns országok (főleg Belgium és Hollandia) leválhattak róla, és ezáltal megszüntették politikai ellenaktivitásukat, ami éppen serkentőleg hatott az EK együttműködés elmélyítése terén.

Az első angol csatlakozási kérelem tárgyalásai

A szigetország csak mindezen fenti mesterkedések kudarca után jelentette be – de Gaulle szerint ekkor is jórészt taktikai okokból, viszály szítás miatt csatlakozási szándékát. Méghozzá saját feltételeket szabva, hogy a Commonwealth-hoz fűződő különleges kapcsolatait valahogyan átmentse, és erre a francia államfő kétszer is vétót mondott.
A csatlakozás *„nem az ő, hanem a mi feltételeink szerint fog megvalósulni, ők lévén a kérelmezők…Nyilvánvaló, hogy Anglia nem áll készen a szabályok elfogadására… Az angolok mindig azt hangoztatják, hogy Franciaország az, aki nem akarja* (a csatlakozást). ... (MacMillan) *hozzáfűzte, hogy csukott szemmel hajlandó aláírni a Fouchet-tervet”*[244] (Lám-lám Anglia melyik oldalt erősítette volna a Fouchet-terv körüli vitákban !) De akkor már nem volt visszaút.

Nagy-Britannia csatlakozási kérelmező tehát a RSZ 237. pontja alapján kezdődtek meg a tárgyalások. E. Heath külügyminiszter az 1961. október 10-én az előkészítő gyűlésen kihangsúlyozta, hogy a Nagy-Britannia kész elfogadni a RSZ által felállított követelményeket és a bonni deklarációban megfogalmazott célokat és objektívákat.[245]

Hollandia nem titkolt örömmel fogadta az angolok szándékát, mert azt remélte, hogy ezáltal pozíciói megerősödnek a Fouchet-terv körüli tárgyalásokban, amiről az előző fejezetben olvashattunk részletesebben. Ezért azzal a képtelen ötlettel állt elő, hogy a még nem tag Nagy-Britannia részt vehessen (és nyilván nem csupán megfigyelőként) a szigorúan a Hatok között folytatott tárgyalásokban a Közösség politikai jövőjét illetően. Nyilvánvaló, hogy ez a Közösség újradefiniálásához és kiszámíthatatlan láncreakciók megindulásához vezethetett volna. (Mert többek

---

[243] GOZARD, 1996. pp. 50-51.
[244] PEYREFITTE , 1994-95. pp. 333-334.
[245] MASCLET, 1973. p. 60

között ezen az alapon bármely /nyugat-/európai ország bejelenthette volna igényét a politikai unió tárgyalásaiban való részvételre.)

A legnagyobb meglepetést azonban nem ez, hanem Belgium lépése jelentette, mely eddigi magatartását megváltoztatva egyik pillanatról a másikra a Holland javaslat mellett sorakozott fel. A fentebb a Fouchet-tervek vitái kapcsán már említett « lakónikus érveléssel »: akár a lazább, akár a szupranacionális keretek lépnek majd életbe, de mindenképpen Nagy-Britanniával. Természetesen a francia fél visszautasította az efféle diplomáciai nyomást.[246]

A holland magatartás tehát kedvező fogadtatásban részesítette a Kennedy-féle doktrinát, mely egy euroatlanti szabadkereskedelmi övezet felállítását irányozta elő. Kennedy 1960. január 11-ei üzenetében a *Trade Expansion Act* Kongresszus előtti támogatásáról beszélt, melynek fő célja azon termékek vámjának progresszív módon történő teljes eltörlése, melyeknek az Egyesült Államok és a Közös Piac együttesen 80%-át biztosítja a világpiacon.

Továbbá a javaslat magában foglalta az egyéb jogok 50%-os fokozatos leépítését azon határozottan kijelentett célból, hogy együtt egy új kereskedelmi közösséget hozzanak létre az említett államok, melyből – állítása szerint – a szabad világ minden országa hasznot húzhatna.[247]
A terv európai szempontból nézve a Közös Piac végét is jelentette volna[248] – tehetjük hozzá. És ráadásul mindehhez kapcsolódott a hasonló *„közös euroatlanti térség”* kialakítása katonai-védelmi téren is: a NATO keretén belül egy közös multinacionális (tengeri)haderő felállítása, mely atomfegyverekkel lett volna felszerelve.

Mindez természetesen a brit és a francia atomerő NATO-alá rendelését jelentette volna – és ekkor még nyíltan ki nem mondva, de amerikai kontroll alatt.[249] (Erről bővebben lejjebb a nassau-i tárgyalásoknál.) Franciaország tehát rögtön elutasította a javaslatot, míg Németország inkább érdeklődést mutatott iránta, hiszen ez a megoldás megnyitotta volna az utat előtte is az atom-klubhoz való csatlakozáshoz.
Fontos továbbá leszögezni, hogy az amerikai tervek megvalósulása fontos feltételének számított a brit csatlakozás a Közös Piachoz.[250] Hiszen ezáltal összekapcsolódna az Közös Piac és az EFTA és nyilvánvalóan megvalósulna egy

---

[246] MASCLET, 1973. pp. 60-61.
[247] MASCLET, 1973. p. 69.
[248] Napjainkban, 2012-2013 folyamán ismét eleporolta az Egyesült Államok a transzatlanti szabadkereskedelmi övezet tervét, mely lényegében a Kennedy-alapokon az USA-nak hasznos lenne, az EU-nak kevésbé.
[249] MASCLET, 1973. pp. 69-70.
[250] MASCLET, 1973. p. 70.

összeurópai szabadkereskedelmi övezet, amit tehát problémamentesen be lehetne ágyazni a Kennedy-féle euroatlanti szabadkereskedelmi zónába. Nem volt alaptalan tehát de Gaulle féleme, amikor a briteket az amerikaiak „trójai falovának" állítja be! A tábornok például 1962. május 15-ei sajtótájékoztatóján fejezte ki félelmét a „külső föderalizálótól" mely talán valóban képes lenne egy föderációt létrehozni, ez azonban aligha lenne európai. Az integrációhoz azonban nem elég a közösségi dinamika, a legfontosabb tényező a kormányok elkötelezettsége.[251]

Hollandia és az immár mellé felsorakozó Belgium úgy tűnt kész teljes mértékben blokkolni a tárgyalásokat, amennyiben feltételeik nem teljesülnek. Mivel magyarázható álláspontjuk? Egyes vélemények szerint a már-már túlontúl olajozottnak tűnő francia-német együttműködés váltotta ki félelmüket és Nagy-Britanniában a megfelelő ellensúlyt vélték felfedezni. Kérdéses, hogy ilyen veszély valóban létezett-e, mindenesetre azt jelzi, hogy a bizalmatlanság légköre alakult ki a Hatok között.[252] Ráadásul úgy tűnt, hogy az Egyesült Államok várható dominanciáját ezen államok egyáltalán nem vették számításba, vagy ha igen arra számítottak, hogy ez nem jár hátrányokkal.[253]

Mivel de Gaulle egy 1960. szeptember 5-ei sajtótájékoztatóján is kedvezően nyilatkozott egy esetleges angol csatlakozásról, nem valószínű az a feltételezés, hogy a francia államfő személyes ellenérzései miatt alakult volna ki Franciaország elutasító álláspontja. Sőt! 1961 november 25-én Brich Grove-ban de Gaulle és McMillan találkozóján a tábornok azt hangsúlyozta, hogy Nagy-Britannia majd részt vehetne a politikai unió tárgyalásain, azután, hogy kinyilvánította, egyetért az európai kül- és biztonságpolitika függetlenségének elvével. A lehetőség tehát adott volt. Azonban a „nagyvonalú" holland ajánlat ellenére éppen a britek voltak azok, akik 1961. november folyamán jelentették be, hogy inkább kívül maradnának a politikai unió tárgyalásaiból.[254]

Mindezen események viszont nem változtatták meg a holland és a belga obstrukciós álláspontot: jobban megérte késlelteni a politikai tárgyalásokat addig, amíg Nagy-Britannia nem válik a Közösség tagjává. A többi négy tárgyalófél úgy gondolkodott, hogy a britekkel először a gazdasági tárgyalásokat kell megkezdeni és logikusan utána a politikai természetűeket. A politikai Európában való részvétel nem lehetséges anélkül, hogy a gazdasági Európában ne vennének részt a tagállamok, hiszen előbbi az integráció következő fázisát képviseli.[255]

---

[251] MASCLET, 1973. p. 71.
[252] MASCLET, 1973. p. 71.
[253] JOUVE, 1967. p. 324.
[254] MASCLET, 1973. p. 63.
[255] MASCLET, 1973. p. 65.

1962 végére a tárgyalások Nagy-Britanniával megfenekleni látszottak. A kezdeti hangzatos kijelentések ellenére Nagy-Britannia vonakodott elfogadni a Közös Piac által támasztott feltételeket és komolyan féltette mezőgazdaságát az új rendszertől, mely a mesterségesen alacsonyan tartott árrendszer megszüntetését jelentette volna, a közvetlenül a termelőknek juttatott szubvenciók révén (*deficiency payments*).[256]

Tehát Nagy-Britanniában lényegében kétféle mezőgazdasági ár létezett: a „piaci ár" és a „garantált ár." Míg előbbi körülbelül a világpiaci árat tükrözte, addig utóbbi a gyakorlatban lényegében a Közös Piac áraihoz közelített. A brit termelők (kb. 5% a mezőgazdasági szektor) lényegében piaci áron adták el termékeiket, és a brit kormány kiegyenlítette a két ár közötti különbséget. Logikájában tehát tényleg az EGK rendszerén belüli eljáráshoz hasonló szubvencionálási módszer létezett itt is.

A brit delegáció tehát egy hosszabb átmeneti periódust igényelt volna (egészen 1970-ig) az új rendszerre való áttérésre. Kérte az 1962 január 14-én elfogadott rendszer felülvizsgálatát is, ügyesen rájátszva az EGK-n belül Franciaország partnereinek kényszerű beleegyezésük felülvizsgálatának lehetőséget teremtve (nem alaptalanok tehát a tábornok azon kijelentései, hogy a brit csatlakozás legfőbb célja a Hatok közötti viszály szítása). További igényük kivételes eljárási módszer bevezetését jelentette volna a gyümölcs- és zöldségkertészetekre.[257]

A *Commonwealth* csak tetézte a problémákat: Tagjai asszimetrikus preferenciális rendszerben olcsón látták el az egykori anyaországot vajjal, vetőmagokkal, és marhahússal és a gyengébb szinvonalú brit ipar termékeinek szinte korlátlan biztos felvevőpiacot biztosítottak.[258]

A pénzügyi szabályozások alkalmazása szintén megoldhatatlan probléma elé állította a briteket. A „közös külső tarifa" két problémát vetett fel:
1, Mennyi legyen ez a tarifa?
2, Kikkel szemben alkalmazza ezt Nagy-Britannia? A Nemzetközösségel szemben? A többi EFTA taggal szemben? Vagy az ezen kívül esők körével? Esetleg minhárom csoporttal szemben?
Ezen a téren semmilyen megegyezés nem jött létre. Az angol kormány felelőssége, mulasztásai világosak: nem volt világos, kialakított angol tárgyalási pozíció, a tárgyalásokat nem készítették elő szakmailag Nagy-Britanniában. Hosszú hetek meddő vitái zajlottak minden eredmény nélkül a disznóhús és a tojás

---

[256] MASCLET, 1973. p. 78-79.
[257] JOUVE, 1967. p. 183.
[258] JOUVE, 1967, p. 183.

szubvencionálásáról.[259] Mindezen nehézségek mellett a Munkáspárt egységesen tüntetett a csatlakozás ellen az 1962. október 3-ai Brighton-i kongresszuson.[260]

A nassaui szerződés és a francia vétó kapcsolata?

Alain Peyrefitte többször idézett könyvéből megtudhatjuk, hogy tévesen terjedt el az a nézet, miszerint de Gaulle mintegy « bosszúból » zárta ki az angolokat a Közös Piacból az 1962. december 18-án kezdődő nassaui tárgyalásokra (Bahamák) válaszként.[261] Tudvalevő, hogy pár nappal e konferencia előtt 1962. december 15-16-án de Gaulle és McMillan Rambouillet-ban találkozott egymással. A tábornok ajánlatot tett Nagy-Britanniának hogy a két ország közösen fejlessze atomarzenálját.

A nassaui szerződés háttere, hogy az angolok is megpróbáltak amerikai segítséggel atomfegyvert kifejleszteni saját A és H bombáikra alapozva. A bombák célbajuttatását Vulcan típusú repülőgépeikre alapozták, melyek a tervek szerint képesek lettek volna a Skybolt rakéták hordozására. Ezen a téren egy brit-francia szerződés is körvonalazódott, mely a tudományos és technológiai információcserét tette volna lehetővé a MacMahon törvény módosításával.[262]

A Kennedy érára azonban megváltozott az amerikai védelmi stratégia és 1962 decemberében bejelentették, az eddigi B-70-esekkel végrehajtott atombomba célbajuttatás immár túlontúl is kockázatos, elavult. Ezért felhagynak a Skaybolt és a B-70-esek gyártásával és a rakétatechnikára tértek át. A rakéták telepítését pedig elsődlegesen tengeralattjárókon képzelték el, a célbajuttatás minél nagyobb védelme érdekében.

A brit fejlesztések és gondolkodás azonban nem haladtak ilyen gyorsan. A nassaui szerződés közvetlen előzménye, ill. tárgya, hogy megoldást keressenek arra a problémára, hogy az USA felhagyott a Skybolt rakéta (levegő-föld) 1960-ban elkezdett közös gyártási programjával, mely rakétákból tehát a britek is részesültek volna, hogy atomtöltetű rakétafejeiket ezáltal célba tudják juttatni. A Skybolt helyett az USA a teljesen amerikai fejlesztésű Polaris rakétákat ajánlotta fel a briteknek, azzal a feltétellel, hogy a brit atompotenciált a NATO-nak engedik alá. Ebbe a brit miniszterelnök bele is egyezett, néhány kisebb jelentőségű derogációt kapva a NATO-kontroll ügyében.[263]

---

[259] JOUVE, 1967. p. 184.
[260] MASCLET, 1973., p. 78-79.
[261] Vö. JOUVE, 1967. p. 186, mely szintén ezt állítja
[262] JOUVE, 1967. pp. 185-186.
[263] SERGEANT, Jean-Claude L'industrie militaire de l'Union Européenne (Előadás a Paris III. Sorbonne Nouvelle-en 2005 márc. 25-én.)

Anglia tehát az USA-val tárgyalásokba kezdett Polaris rakéták beszerzése céljából, miközben az angol politika megpróbált falazni a tábornok felé. Ráadásul számos vélemény szerint jelenkori történetünk egyik legamatőrebb módon kivitelezett konferenciájáról van szó. Egyik tárgyaló félnek sem volt fogalma a másik fél szándékáról és mintha teljesen megfeledkeztek volna arról a tényről is, hogy immár két éve folytak tárgyalások a NATO állandó tanácsában a Szövetség nukleáris fegyvereiről.

Ráadásul „elfelejtették" meghívni a francia államfőt – ez még valamennyire érthető, hiszen ismertek voltak fenntartásai – viszont olyan témában született megegyezés, amiben lényegében csak NATO kereteken belül, multilaterális tárgyalásokon születhetett volna megegyezés: az angol atompotenciálnak NATO kontroll alá való helyezése.
A nassaui tárgyalások jelentősége mind a mai napig rejtve marad mind a magyar és lényegében mind a francia szakirodalomban is. Lényegében ennek eredménye az, hogy a brit atomfegyver nem tekinthető szuverén atomfegyvernek : minden egyes brit atomfegyver élesítéséhez ugyanis - mind a mai napig - egy amerikai tisztnek kell előzetesen az atom-kódokat betáplálnia. Tehát például minden egyes nukleáris rakétafejeket hordozó brit tengeralattjárón tartózkodik egy amerikai tiszt ezen célból és az élesítést csak ő tudja elvégezni. Ehhez viszont amerikai legfelsőbb hozzájárulásra is szüksége van egyidejűleg. Szuverénnek tekinteni tehát a brit nukleáris potenciált aligha lehet - és ebből a spektrumból érthető leginkább, miért akart de Gaulle inkább minden fázist önállóan végigjárni a nukleáris eszközök fejlesztése terén, minthogy a brit árat fizesse cserébe.

Ha a britek elfogadják a tábornok javaslatát, az 1960-as évek végére a brit nukleáris erő is megőrizte volna teljes szuverenitását és a NATO elsődlegességét sem kellene mind a mai napig - részben ebből a kényszerből is - a briteknek védeni...
M. Szebeni Géza Maurice Vaïsse-t idézve kijelenti, hogy Kennedy mégsem akadályozta a KC-135-ös légi utántöltő gépek eladását a franciák számára, azaz ezáltal végül is segítette a francia *force de frappe* felállását[264]. De azért azt se felejtsük el - éppen Nassau fényében - hogy az amerikai segítség azért volt ennyire « önzetlen » mert felfogásukban elavult célbajuttatási technológia (atomrakéták Mirage IV-esekkel v.ö. brit Vulcan gépek) segítéséről volt szó.

Visszatérve a nassaui tárgyalásokhoz : A kialakult helyzetben MacMillan - mentségére legyen mondva - meggyőzte Kennedy elnököt, hogy hasonló javaslatot

---

[264] M. SZEBENI, 2012, p. 295., Megjegyzendő továbbá, hogy Franciaország a könyv megírásának időpontjáig hadrendben tartott 12 db. atomrakétát hordozó Rafale repülőgépet, melyek hatótávolsága kb. Líbiáig terjed. Ezek relevanciájáról francia katonai körökben már jó ideje vita folyik.

tegyen Franciaországnak is (t.i., hogy az Egyesült Államok vállaja Franciaország felszerelését is a Polarisokkal), amiről Charles Bohem amerikai nagykövet 1963 január 2-a és 4-e között valóban tárgyalásokat kezdeményezett a francia elnökkel, aki azonban 11-én nyilvánosságra hozta negatív állásfoglalását ebben az ügyben.[265] Angliában eközben – érdekes módon – a tárgyalásokat úgy interpretálták, mint az Egyesült Államokkal való különleges kapcsolatok végét.[266]

Mikor nyilvánosságra került a tárgyalások eredménye, de Gaulle azt érthető dühvel fogadta, mert ezáltal lehetetlenné vált a brit hozzájárulás egy közös európai védelmi politikához. Mégsem emiatt emelt vétót. Peyrefitte közlése szerint az 1962. december 21-ei aláírás előtt már két nappal, tehát december 19-én eldöntött tény volt a vétó, sőt már egy december 14-ei párbeszéd is ezt támasztja alá.

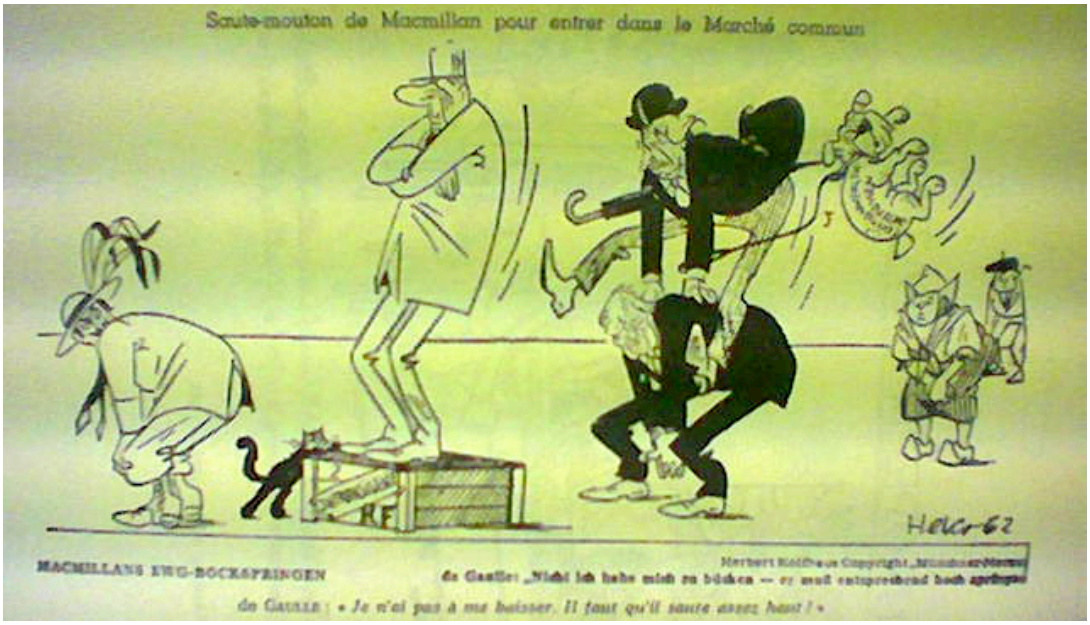

MacMillan vesszőfutása a KP-ba
De Gaulle: „Én ugyan le nem hajolok! Fel kell, hogy ugorjon!”

1963. január 14-én a francia államfő kétségeit fejezte ki az angol csatlakozási szándék valódiságát illetően, hogy a britek semmilyen lépést nem hajlandóak tenni a Nemzetközösséghez fűzőső kapcsolataik átalakítása irányában és a Közös Piac szabályainak elfogadásában.[267] A vétó megindoklásában a tábornok nem feletkezett meg Nassauról sem. *„A Nassaui Szerződés aláírása éppen azt bizonyítja, hogy*

[265] JOUVE, 1967. p. 185.
[266] JOUVE, 1967. p. 186.
[267] MASCLET, 1973. p.80.

Nagy-Britannia nem Európához, hanem az USA-hoz akar csatlakozni."[268] Máshol még drámaibbban fogalmaz: A szerződéssel *„Anglia elvesztette szabadságát!"*[269]
A tábornok amúgy is Churchill 3 kör elméletének reneszánszát látta a Kennedy által kihirdetett új irányvonalban. Erre némely angol újságok még rá is játszottak: *„Végül is le kell vonni a tanulságot, hogy Anglia mindig is atlanti hatalom marad, azelőtt hogy európai lenne."* (Guardian, 1963. január 15.)[270]

De Gaulle „hangos" ellenkezése jótékony homályba burkolta azt a tényt, hogy valójában a Bizottság sem fogadta túlzott elragadtatással az eseményeket. De Gaulle Adenauert idézve kijelentette, hogy Hallstein és a Bizottság az angol csatlakozás ellen foglalt állást. Ezután az angolok újabb tárgyalásokat szorgalmaztak, aminek az lett az eredménye, hogy végül már a Bizottság sem tudta eldönteni, hogy mit akar. És – tette hozzá a tábornok – Adenauer sem. A német kancellár amellett érvelt, hogy a csatlakozással kéne MacMillan pozícióit megerősíteni a választásokhoz.[271]

De Gaulle reálpolitikusként adott pillanatban félretette sértődöttségét Nagy-Britannia fenti eljárásmódja miatt, és egy 1965. szeptember 9-ei sajtótájékoztatón már azt fejtegette reméli, egy nap majd Nagy Britannia is részese lesz az európai szuverén államok együttműködésének.
Az 1965. november 24-ei miniszteri tanácsülést követően Alain Peyrefitte ismertette a tábornok azon véleményét, mely szerint az angol csatlakozást akadályozó tényezők mintha lassacskán enyhülni látszanának. A tábornok személyesen is hozzátette, hogy mintha a problémák pozitív irányban haladnának.
Mindezeket a bejelentéseket London szekptikusan fogadta és nem ok nélkül a francia választási kampány természetes velejárójaként fogta fel őket. A *Le Monde* pedig azon véleményének adott hangot (« *L'Angleterre, l'Europe et la France* », 1965. november 27.) mely szerint ezek a kódolt kijelentések lényegében Németország ellen szólnak, melynek változó hozzáállása a nukleáris fegyverkezés ügyéhez szemet szúrt az Élysée palotában.[272]

A francia vétó okozta késedelem érzékenyen érintette a szigetország gazdaságát, azt is be kellet látnia, hogy a tradícionális *balance of power* szellemében már nem tud úgy sakkozni a kontinens államaival, mint azt korábban tette és máig sem tud valójában a London a Párizs – Bonn (majd Berlin) – Brüsszel tengelyhez egyenrangúként kapcsolódni.

---

[268] PEYREFITTE , 1994-95. pp. 334-336.
[269] PEYREFITTE , 1994-95. p. 363.
[270] JOUVE, 1967. p. 187.
[271] PEYREFITTE , 1994-95. pp. 365-366.
[272] JOUVE, 1967. p. 188.

De Gaulle tehát szinte rögeszmésen ellenezte az angol csatlakozást, noha tisztában volt azzal, hogy ez előbb-utóbb nemcsak hogy elkerülhetetlen, hanem szükséges lépés. Ha fenntartásairól lehántjuk a „hagyományos" angol-francia rivalizálás rétegét, a későbbi események ismeretében érdemes elgondolkodnunk, mennyire igazolódtak be félelmei: Nagy-Britannia ma is az integráció elmélyítésének egyik, ha nem éppen a legfőbb kerékkötője. Továbbá az angolokban a leggyengébb a felmérések tanúsága szerint az európai identitás érzése.[273]

Hogy az angol csatlakozástól való visszakozást is valójában az USA-befolyástól való félelem motiválta, arra a tábornok azon magyarázata is szolgálhat, miszerint az angolok után majd az Egyesült Államok is be akar lépni a Közös Piacba, hogy ezzel egy atlanti gazdasági közösség jöjjön létre. Mindez a nyugati világ szabadkereskedelmi övezetté való alakítását jelentené. És – véleménye szerint – a németek többsége is támogatná ezt.[274]

Nagy-Britannia csatlakozását megnehezítő – de Gaulle szerint eleve ellehetetlenítő – tényező az a gazdasági szempont, hogy egy teljesen más preferenciákon alapuló gazdasági rendszer, a *Brit Commonwealth* szerveződik köréje. Mivel ez szabadkereskedelmi szintű együttműködést jelent, a vele való „összeházasítás" (már amennyiben ez lehetséges) egyrészt felemássá tenné a Közös Piacot, másrészt felborítaná a KP-on belüli erőegyensúlyt.

*A reménység emlékiratai*nak „A Világ" c. fejezetében a francia államfő vitája a hazája csatlakozása mellett lobbizó MacMillan angol miniszterelnökkel sajátos megvilágításba helyezi e problémát: De Gaulle ugyanis felteszi a kérdést, hogyan is tudnának lemondani az Egyesült Államokkal és a *Commonwealt*szel szemben élvezett kereskedelmi előnyökről pusztán azért, hogy rosszabb feltételek mellett a KP-n belül vásároljanak? Ők, akik mezőgazdasági szükségleteiket eddig Európán kívülről fedezték, hogyan is tudnának radikális változással az európai piac termékeire átállni? Le tudnának-e mondani a font sterlingről? (Ma sem tudnak.) –

Magyarán Nagy-Britanniának e szerint az érvelés szerint gyakorlatilag semmiféle gazdasági előnye nem származik a kontinenshez való csatlakozásból, hiszen szinte mindennel ellátja egykori befolyási övezete. Az EFTA sem elsődlegesen gazdasági, hanem politikai célokat szolgált. Ennyiben tehát ő lenne a gazdasági unió fekete bárányа.

MacMillan 1962–ben nagy pátosszal a következő javaslatot tette, a tábornok fenti kérdését megelőzően: *„Egyesítsük Európát, drága barátom! Mi hárman, Ön,*

---

[273] *Eurobarometre.,* p. 10.
[274] PEYREFITTE *,* 1994-95. p. 109.

jómagam és Adenauer, együtt meg tudjuk tenni!" Ha kissé gonoszak akarunk lenni az angol miniszterelnökkel, akkor felidézzük 1958-as felháborodott kifakadását: *„Azért háborúztunk önökkel* (t.i. a franciákkal) *23 évig a forradalom és a császárság alatt, hogy megakadályozzuk az európaiak unióját!"*[275]
1958-ban MacMillan az ún. „Nagy Szabadkereskedelmi Zóna" tervvel állt elő, ami egy szabadkereskedelmi övezetbe tömörítette volna egész Európát és a Commonwealth-t. Ebből végül is csak a „kis szabadkereskedelmi zóna" az EFTA valósult meg. 1962-re pedig már ezt is kész lett volna visszavonni. MacMillan 1958-ban nem értette meg, hogy minden Franciaországon múlik, most meg kellett értenie.[276]

Macmillan: *„Konrád lovag, ereszd már le a felvonóhidat!"*

[275] PEYREFITTE, 1994-95. p. 117.
[276] PEYREFITTE, 1994-95. pp. 300-301.

Angol szemszögből az 1961-es álláspontváltozásnak igen aggasztó okai voltak: Az 1956-os – egyébként Franciaországgal közös – „szuezi kaland" megmutatta, hogy mennyire számíthat a „nagytestvér" segítségére. Az USA a SZU-val egyetértésben – bár különböző okokból – ítélte el az akciót. Másfelől 1961-re gyakorlatilag az afrikai angol gyarmatok többsége függetlenné vált, a Nemzetközösséggel folytatott kereskedelme már hosszú ideje stagnált, és gyakorlatilag az EGK-val folytatott kereskedelme jelentősebben nőtt mint az EFTA-n belüli.[277]

Másfelől de Gaulle átlátta a szigetország „hátsó szándékait" is. Nagy-Britanniának (legalábbis ekkor még, a '60-as évek elején) nem annyira a meginduló globalizáció okozta szervezett gazdasági tömbösödés miatt lenne szüksége a Közösségi tagságra, hanem hogy újból nagyobb belelátást, és tényleges befolyást kapjon a kontinens – kezei közül kicsúszni látszó – belpolitikája felett. (Ez a „baleset" már magán a Közösségen belül is bekövetkezett a tábornok szerint, amikor az Euratom francia vonatkozású hátrányairól írt, hogy „laikus kontroll" alá helyezték nukleáris potenciájukat.)
Az angolok tehát a kapun belülre kerülve ellenőrizni, sőt akár blokkolni is *(ld. a mai blokkoló kisebbségek a Tanácsban)* is tudják riválisaik nekik nem tetsző lépéseit.

És itt érdemes egy kicsit előreugrani az időben. A sokat kritizál *luxemburgi kompromisszum* mintájára ugyanis létrejött az ún. *ioanninai kompromisszum*, mely a blokkoló kisebbség fogalmát vezette be a Tanács minősített többségi döntéshozatalához kapcsolódóan. Történt ez azután, hogy a luxemburgi kompromisszumban foglaltak effektíve hatályukat vesztették az *Egységes Akta* életbe lépésével - az 1985 december 3-ai luxemburgi kormányfői csúcstalálkozó döntése megszüntette a Tanács döntéshozatalában a vétójogot. Az elv azonban más formában napjainkig érvényben maradt az Európai Unió sajátosan kettős föderatív-konföderatív arculatát eredményezve.

E folyamat része – a tábornok által elért kompromisszum immár anakronisztikusnak tűnő folytatásaként az új körülményekhez adaptálva – az angolok által szorgalmazott 1995-ös *ioanninai kompromisszum*. A rendszer lényege, hogy az egyhangúságot felváltó minősített többséget valahogyan meg lehessen torpedózni. Az összes súlyozott szavazat 87-et tett ki, ebből a minősített többség 62-őt jelentett. Egy döntés elutasításához elvileg 26 szavazat kellene tehát. A blokkoló kisebbség

[277] LACZKÓNÉ Tuka Ágnes, *A „kis Európától" a tizenkettek közösségéig*. Pécs, SPTE – Európa Központ, 1999. p. 38.

viszont immár 23-25 közti szavazattal is megakadályozhatta a döntés meghozatalát a határozat elnapolását lehetővé téve.[278]

Ellentétek már csak az előbb érintett gazdasági okokból is jócskán fakadtak. De Gaulle tehát jól átlátta a fenti blokkoló, az integrációt veszélyeztető politika fenyegetését. Főként az angol csatlakozási kérelem után tűnik ez ki írásaiból, amikor arról írt, hogy Nagy-Britannia az EFTA kudarca után taktikát változtatva belülről próbálta szétbomlasztani a Közösséget. És még az Anglia nélküli közösségbe is « elért Anglia karja », hiszen a tőle biztonság- és gazdaságpolitikailag is függő BENELUX államok potenciálisan a szövetségesének számítottak, az angol érdekek szószólóiként. Hát még ha ugyanezt Nagy-Britannia belső támogatásával tehették volna!

Anglia és a Hatok viszonya számára a kétségtelenül szorult helyzetből három kiút kínálkozott:[279,280]

1, Vagy hagyják Angliát belépni a feltételeivel, melynek folyománya a többi, hozzá kapcsolódó állam bekapcsolása lenne, de ekkor teljesen új intézmény jönne létre, egyfajta tabula rasaval, ami egy Nyugat-európai Szabadkereskedelmi Övezethez vezetne. Ennek legfőbb célja az Atlanti zónához való kapcsolódás lenne.[281] Mindez tehát a jelenlegi Közösség felszámolásához, és az intézmények feloszlatásához vezetne. Viszont az egyre nagyobb nyomást jelentő amerikai gazdasági potenciálra - amit Anglia is felismert[282] - nem lehet egy lazább fokú európai együttműködés a válasz. Éppen ellenkezőleg!

2, Vagy az egyik részről a Közösség a másikról Anglia és a szabadkereskedelmi övezet államai között jön létre valamiféle együttműködés a Római Szerződés alapján. (Ezt azonban Anglia kategorikusan elutasította.)

3, Vagy Anglia végül is rákényszerül arra, hogy véghezvigye gazdaságában és politikájában a kellő változtatásokat ahhoz, hogy csatlakozni tudjon a Hatokhoz. Ezt a megoldást Franciaország is üdvözölte volna.

---

[278] HORVÁTH Zoltán, *Kézikönyv az Európai Unióról*. Bp., Magyar Országgyűlés, 2002. p. 69.
[279] 1967. máj. 16 sajtótájékoztató, (DE GAULLE, 1999. p. 1050.)
[280] 1967. nov 27. sajtótájékoztató, (DE GAULLE, 1999. p. 1072.)
[281] A korszakban a GATT hasonló törekvésekkel rendelkezett.
[282] De Gaulle szerint míg az 1963-as felvételi kérelem pusztán politikai jellegű volt, addig az 1967-esben már súlyos gazdasági érvek is belejátszottak angol részről. A súlyosbodó gazdasági nyomás miatt a tábornok mindkét sajtótájékoztatón a Közösség valamint Anglia, Skandinávia és Írország gazdasági közeledését javasolta.

De Gaulle ráadásul jóslásokba is bocsátkozott az angol csatlakozást illetően. 1963. január 16-án például megmondta, hogy MacMillan megbukik. (1963. október 10-én meg is történt) és munkáspárti kormány következik. 4 vagy 8 év múlva, ismét a konzervatívok kormányoznak és ez az angol csatlakozáshoz fog vezetni. Peyrefitte jegyzetei szerint ez a forgatókönyv pontosan megvalósult: 1964-ben a Munkáspárt győzött, 1970-ben a konzervatívok kerültek hatalomra. Heath miniszterelnök tárgyalásai pedig Pompidou elnökkel eredményre vezettek és 1973. január 1-jétől Nagy-Britannia teljes jogú taggá vált. Mindeközben viszont a Hatok politikai együttműködése tovább gyengült.[283] Azt már csak mi tesszük hozzá, hogy a francia álláspont Pompidou elnökségével is csak alig változott. A csatlakozás végül is szinte a de Gaulle által megkívánt feltételek mellett ment végbe.

Az sem állítható, hogy Pompidou elnök – aki de Gaulle elnöksége alatt szinte végig a miniszterelnöki pozíciót töltötte be, és gyakorlatilag a nemzetközi tárgyalásokon, sajtótájékoztatókon a tábornok-államfő szócsöveként működött – kevésbé védte volna a francia érdekeket, és az angol csatlakozás ezért jöhetett volna létre. Pompidou az 1970-ben bevezetett a közös költségvetés részét képző ún. „*saját forrás*" rendszerrel országát jelentős helyzeti előnyhöz juttatta Nagy-Britanniával szemben.

Így fordulhatott elő, hogy míg utóbbi az egy főre eső GNP mértékét tekintve a Közösség középmezőnyében foglalt helyet, mégis a közösség második legnagyobb egy főre jutó összegét fizette be a közös büdzsébe. Mindezen csak a Wilson-kormány törekvéseinek, majd Tatcher agresszív EU-politikájának sikerült enyhítenie a '80-as években, jóllehet a britek ezután is a második legnagyobb befizetők maradtak a brit kompenzáció 1984-es Fontainebleau-i konferencián történő bevezetésével.[284]

Összefoglalva elmondható, e téren is bizonyítottuk, általános tévképzet tehát az, hogy de Gaulle gátolta a Közösség bővülését az 1963-1969 közötti időszakban. Ez már csak azért is téves gondolat, mert a Realpolitik alapján az USA-val szemben felállítandó, megfelelő európai alternatíva jelentette a tábornok legfőbb célját. Na de nem minden áron! A kubai válságban az amerikaiak mellet elhangzó szándéknyilatkozata viszont azt is megmutatta, hogy a SZU ellensúlyozása – szintén a Realpolitik alapján – ha kell, az európai-amerikai összefogáson keresztül lehetséges. A tábornokról csak kicsinyes ellenfelei állították, hogy érzelmei, „angol-" vagy „Amerika-ellenessége" vezette, a valóság és a tények megmutatják, hogy higgadt nyugodtsággal mindig is az országának legmegfelelőbb lépést

---

[283] PEYREFITTE, p. 356.
[284] Georges, S. Politics and Policy in the European Community, OUP, Oxford 1990 – idézi: KENDE TAMÁS (szerk.), *Európai közjog és politika.* Bp., Osiris, 2000. pp. 409-10.

igyekezett megtalálni. Az már más kérdés, hogy européersége mellett jó hazafihoz méltóan vallhatta, hogy ami jó Franciaországnak, az jó Európának is.

Egy sajtótájékoztatón feltett kérdésre például az atlanti keretek közti együttműködésre vonatkozóan válaszában nem zárta be az ajtót az angolok és az amerikaiak előtt. Szerinte igen is lehetséges atlanti együttműködés, de csak mint önálló, egyenrangú felek között.[285]

"HEY! YOU WANT TO HIRE THE WHOLE BUS?"

« Eh! Vous voulez occuper tout l'autobus? »

[285] 1963. jan. 16. PEYREFITTE, 1994-95., p. 351. („*Nous les débusquons de leur volonté d'hégémonie.*")

VII. A mezőgazdaság kérdése

Az angol-kérdés és a közös mezőgazdasági politika

Az angol kérdést elemezve szükségképpen a mezőgazdaság problémájába torkollik az ember. A Közös Mezőgazdaság Piac terve mindazonáltal nem újkeletű, elsőízben 1948. június 13-án vetette fel a tábornok Nevers-ben. A KMP legfőbb célja annak a garantálása lett volna, hogy Franciaország egymaga képes legyen ellátni szomszédait a nekik hiányzó mezőgazdasági termékek zömével.[286] 1958. szeptember 15-én a Memoárok és Adenauer szerint is de Gaulle tábornok azzal a formális feltétellel egyezett bele a Közös Piac fenntartásába, hogy annak mihamarabb a mezőgazdaságra is ki kell terjednie.[287]

De Gaulle két dolgot helyesen mért fel:
Egyrészt, hogy Franciaország e téren vészesen elszigetelődött, mivel a nyugat-európai államok gazdaságában a mezőgazdaságnak jóval kisebb, vagy éppen elhanyagolható szerepe volt, illetve van.
Más kérdés az, hogy a modern gazdaságok szerkezetében a mezőgazdaság adott szektorban hány – egyébként radikálisan csökkenő – százalékot képvisel a (napjainkban) szintén csökkenő ipari és növekvő százalékarányú szolgáltatói szektor mellett. A francia gazdaság jelentős hányadát adja – és fogja nagy valószínűséggel a jövőben is adni – a mezőgazdaság.
Logikus elvárás volt francia részről tehát az, hogy a mezőgazdaság is „egyenlő félként" kerüljön be a Közös Piacba. A tábornok szerint az ipar harmonizálása azért ment olyan könnyen, mert minden tagország többé-kevésbé jelentős ipari kapacitással rendelkezik. Ezeknek az országoknak a mezőgazdasági kapacitása viszont nagyságrendekkel kisebb Franciaországénál. Tehát rákényszerülnek arra - az exportáló Franciaország kárára - hogy megvédjék saját agrártermelésüket. Ezért aztán nem is nagyon kardoskodtak a Római Szerződés idején a mezőgazdaság szerződésbe való felvétele mellett, mindezt a RSZ csak nagyvonalakban említi meg. Az akkori nagyvonalú francia politika pedig nekik kedvezett – állította a tábornok.[288]

Másrészt – legalábbis részben, de - jogos a francia államfőnek az ESZAK-ról megfogalmazott kritikája. Az ESZAK közismerten a Ruhr-vidéki szénkapacitás és az Elzász-Lotharingiai vasércforrások összekapcsolásán alapuló közös ellenőrzésű acéltermelést hozott létre. De ha a mérleg két serpenyőjét nézzük, a francia gyenge

---

[286] GOZARD, 1996. p.23.
[287] GOZARD,1996. p.61.
[288] M. Michel Droit interjúja 1965. dec. 14. (DE GAULLE, 1999. p. 963.)

minőségű vasérc, ami szennyezettsége miatt a Siemens-Martin féle kemencék előállításáig szinte felhasználhatatlan volt, nem állítható egy sorba a kiváló minőségű német kőszénnel. Az ipari kapacitás volumenében is nagy különbségek mutatkoznak.

Látszólag tehát a franciák jártak jobban. Valójában azonban az acélfeldolgozáshoz szükséges nagyobb szakértelem a németekben volt meg. A franciák számára az ESZAK-ban rejlő előny a német acéliparra való rálátásban (és nem befolyásolásban) állt, és az integrációt elősegítő közös intézmények létrehozásában, amiknek jelentőségét de Gaulle vitatja elismerni, még ha a szupranacionalizmusra törekvő Bizottság méltán váltotta ki kritikáját.

A második de Gaulle-i észrevétel is találó, miszerint az angolszász holdudvarral, főként pedig a *Commonwealth* gazdasági potenciájával, Franciaország nem tudja felvenni a versenyt. Ez bekapcsolódva az európai vérkeringésbe, jelentős hátrányt okozna a franciák számára, mint ezt a fentebbi elemzés is alátámasztja.

A hagyományos német-francia, föderalista-konföderalista ellentét mellé tehát az ipari-mezőgazdasági ellentét frontján is fel kellett venni Franciaországnak a kesztyűt. De Gaulle írásából kitűnik, hogy az ország az előremenekülés (*fuite en avant, locking in*[289]) stratégiáját választotta egyfajta gazdasági *spill-ower*t generálva. Azaz, mivel a Római Szerzõdés keretein belül nem valósult meg, ezért a franciák remélve, hogy ez majd a Közös Piac keretein belül mégis megvalósulhat, elkezdték felgyorsítani annak kiépítését.

A francia nemzetállami szempontokat figyelembe véve némileg más megvilágításba kerül az integrációról szóló tankönyvek többségében, ha nem is mindig elmarasztaló hangnemben, de semmiképpen nem pozitívnak bélyegzett „az integráció kerékkötőjét" jelentő de Gaulle-i politika. Holott nem egészen erről van szó!

Az institucionalista-föderalista út tükrében szemlélve mindez igaznak tűnik. Az európai integrációt tekintve már nem feltétlenül. Az hogy a föderatív, vagy a konföderatív integrációt jelentő út helyes-e Európa számára, arról ma is megoszlanak a vélemények.[290]A túlzott kritika már csak azért is megkérdőjelezhető, mert a francia előremenekülés éppen hogy az integráció elmélyítését gyorsította fel: A belső vámok csökkentése és az egyezményes külső vámkorlát a mezőgazdasági

---

[289] A csak előrehaladást (« kúszás a csőben ») lehetővé tevő integrációs stratégia francia és angol fogalmának megfelelői. A *spill over* pedig egyre növekvő hólabda-lavina effektust takar.

[290] Ld. például a Gerhard Schröder-i föderális Európa és a Lionel Jospin által említett föderális államok Európája közti különbségeket.

termékek szabályozásának kérdését is óhatatlanul felvetette, átvezetve ezzel az integrációt a második fázisba. De Gaulle elérte célját, a Bizottság - ahol ekkor a francia befolyás került túlsúlyba - képtelen volt megfelelő válaszlépésre. 1962-höz köthető tehát a PAC vagy CAP (*Politique Agricole Commun / Common Agricultural Policy* – Közös Mezőgazdasági Politika) megjelenése, az egész rendszer pdig 1968-ra épült ki véglegesen. Bevezetésének mind gazdasági, mind politikai téren nagy hatása volt.

A mezőgazdasági politikáról szólva végezetül célszerű pár szót szentelni a tábornok alapvető hozzáállására. Nem de Gaulle az első politikus – természetesen – aki a francia állam alapjának az ipar fejlesztése és támogatása mellett a mezőgazdaságot legalább egyenlő mértékűen tartotta fontosnak, akárcsak például Sully, a fiziokratizmus korai előfutára, vagy Turgot, aki már vérbeli fiziokrata. De Gaulle „modern fiziokratizmusa" tehát szervesen illeszkedik a francia történelem eme vonulatába.

Eme „modern fiziokratizmus," (már ha szabad így nevezni), a globalizálódó világ hatására új eszközökhöz folyamodik. Az egyik ilyen új eszköz a Közös Piac kiépítése, ill. annak mezőgazdasági része. Mint de Gaulle mondta egy interjúban: (Manapság) *„Abszurd dolog lenne egy ország számára, hogy bezárkózzon védővámok és más korlátozások közé mint egykor, mint ahogy mi is tettük ezt valamikor... egyszerre szükség lett a versenyre, röviden egy széleskörű piacra."*[291]

Az integrációról szóló könyvek némelyike azt a hatást szeretné kelteni, miszerint a tábornoknak a mezőgazdaság problémája csupán jó terepet jelentett saját Európa-politikájának megvalósításához. Ezt – noha közvetetten akár igaz is lehet - azonban teljes mértékben megcáfoltnak lehet tekinteni. Áttekintve a de Gaulle-i periódus francia belpolitikáját, az agrárium végigkísérő nehézségeit és a tábornoknak illetve kormányainak az erre válaszoló mezőgazdasági politikáját. Nem szerencsés dolog a cél eléréséhez szükséges eszközt (Európa-politika) felcserélni magával a céllal (jelen esetben: mezőgazdasági politika).

A Közös Mezőgazdasági Piac kiépítésének I. fázisa

1960. november 16-án a francia mezőgazdasái miniszter a francia Miniszterek Tanácsának jelentést készített a Közös Piac és a mezőgazdaság összekötésének problematikájáról. Ezt követően – a német fékező szándék ellenére – 1960. december 20-ára elfogadták a KMP felállításának ütemtervét. 1961 májusában és júliusában az EGK Miniszteri Tanácsa megkapta a Brüsszeli Bizottság jelentését a

[291] DE GAULLE, 1999. p. 964.

vetőmagok, a disznóhús, a tojás, a baromfi, a gyümölcsök, a zöldségek és a bor piacának közösségi szabályozásáról. A tábornok elégedetten jelenthette ki, hogy a KMP immár kézzelfogható közelségbe került.[292]

Ugyanakkor elvileg 1961. december 31-én a RSZ szerint a második fázisba kellett volna a tagállamoknak érkezniük. Elkezdődött az első „mezőgazdasági maraton" azaz tárgyalásfolyam, melynek során a francia fél azt akarta elérni, hogy a második szakasz csak akkor lépjen életbe, mihelyt a KMP-t fölállító szabályokat elfogadták. Kompromisszumos javaslatként 1962 januárjában fogadták el a második szakasz ún. átmeneti fázisába való belépést. Továbbá a mezőgazdasái termékek 50%-át felölelő közös szabályozásokat fogadtak el a vetőmagok, a disznóhús, a tojás és szárnyasok, a gyümölcsök és zöldségek továbbá a borok területén. Az egységes áraknak 1970 január 1-étől kellett életbe lépniük.[293]

1962. júliusában elfogadták a közös felelősség és pénzügyi szolidaritás elvét, megnyílt az út a FEOGA (*Európai Mezőgazdasági Garancia és Orientációs Alap*)[294] mely az importáló országokat arra ösztönözte, hogy az EGK-n belülről szerezzék be a mezőgazdasági termékeket.
A tervek szerint:

- az első évben a FEOGA költségvetését kizárólag a tagállami hozzájárulások adják
- a második évben 10%-át az import nettó költségeiből (a KP-n belüli magasabb ár és a világpiaci alacsonyabb ár közti különbözetet, az ún. *lefölözést* ezen alapba kellett befizetni) és 90%-ban a tagállamok hozzájárulásaiból
- a harmadik évben ez az arány 20:80
- a továbbiakra nézve a Miniszterek Tanácsának kell határoznia 1965. július 1. előtt, az 1969 december 31-éig terjedő időszakra, mert
- 1970 január 1-től a tagállami hozzájárulásoknak teljességgel meg kell szünniük[295].

A francia megoldás, a „de-Gaulle-i csel," ha szabad így nevezni a következő elemekből állt tehát össze:

---

[292] GOZARD, 1996. p. 62.
[293] GOZARD, 1996. pp. 62-63.
[294] A 2000-es évek közepére a FEOGA alapok legnagyobb bruttó kedvezményezettje Franciaország előtt Spanyolország lett.
[295] GOZARD, 1996. pp. 63-64.

1, Míg a tárgyalási folyamat végig kormányközi keretek között zajlik a KMP-t illetőleg - és az EK szervek nem igen vesznek részt azok irányításában, inkább csak asszisztálnak -

2, a végrehajtást tekintve az aláírt szerződés a Közös Piac hatályába, azaz a közösségi jog hatálya alá helyeződik. Mindez biztosítja azt a többletet, ami a lényegében nemzetközi szerződés formájában megkötött KMP kontraktuális jellegű végrehajtási obligációit kötelező jellegűvé transzformálja. Az aláírt szerződés tehát a KP második fázisába, a gazdasági és szociális együttműködés kiterjesztésébe 100%-ékban illeszkedik, visszakozás nem lehetséges (*locking-in*). Íme a legvilágosabb példa arra, hogyan tudta a tábornok a kívánt mértékben a saját malma alá hajtani a kritizált EK szerveit!

3, Ráadásul egy blokkoló mechanizmust is beépítettek a rendszerbe: összekapcsolták az RSZ által előirányzott második fázisba való belépés kérdést a KMP felállításával. Ha tehát a KMP beindítását illetőleg nem születik megállapodás, az egész Közösség fejlődése leblokkolódik, melynek felelősségét hosszabb távon az ellenzők nem nagyon vállalhatják fel.

Szükség is volt erre a „cselre" mert Németország nem lelkesedett különösképpen az 1962. január 4-én elfogadott kötelezettségek életbe léptetéséért, de végül is ez 1962 .július 30-án minden gond nélkül bekövetkezett.

A Közös Mezőgazdasági Piac kiépítésének II. fázisa

1963 júliusára pedig a Bizottság kidolgozta a tejtermékekre, a marhahúsra és a rizsre vonatkozó közösségi szabályokat. De Gaulle ismét a megállapított menetrend betartására szólított fel és hangsúlyozta a mezőgazdaság integrálásának fontosságát az EK-ba.
Megkezdődött a „második maraton", mely 1963. devember 23-án ért véget a három fentebbi javaslat és a FEOGA működési szabályainak elfogadásával. A rizs tekintetében 1964. szeptember elsejét, a tejtermékek és a marhahús tekintetében november elsejét állapították meg. Az új szabályok elfogadásával immár az EGK mezőgazdasági termékeinekk kb. 85%-át lefedték. A tábornok a legnagyobb elégedésének adott hangot 1964. január 31-ei sajtótájékoztatójában.[296]

Keményebb diónak igérkezett a mezőgazdasági piac közös árainak kialakítása, főleg elsőként a vetőmagok tekintetében. A Bizottság felől érkező *Mansholt-terv* már a disznóhús, a baromfihús és a tojás piacára is közös árak meghatározását irányozta

[296] GOZARD, 1996. pp. 66-67.

elő. Az előirányzott menetrend (1964. július 1.) viszont ütközött a francia stabilizációs tervvel, melyet 1963. szeptember 12-én dolgoztak ki, ezért a franciák tárgyalásokat sürgetettek.

Meg is született a KMP tárgyalásainak felgyorsításáról szóló határozat, és azt is előirányozták, hogy 1970. január 1-étől megvalósuljon a mezőgazdasági termékek szabad áramlása: ettől a dátumtól kellett életbe lépniük a közösségi áraknak. Míg Németországnak, Olaszországnak és Luxemburgnak engedni, addig Franciaországnak emelni kellett bizonyos árait.
Elhatározták azt is, hogy a FEOGA-alapból finanszírozzák a belső piac biztonsági raktárkészleteinek költségeit. Eközben a Miniszterek Tanácsa felszólította az EGK Bizottságát, hogy nyújtsa be javaslatait az 1965-70-es periódus közös mezőgazdasági politikájára vonatkozólag. 1964. december 22-én Pompidou miniszterelnök méltál adhatott hangott azon reményének, miszerint Franciaország 200 millió európai elsődleges ellátójává válhat.[297]

Mindazonáltal nehézségek is jelentkeztek: a KMP finanszírozásának kérdésében magának a tábornoknak is két törekvése került egymással ellentmondásba: az igazi KMP kiépítése és a Miniszterek Tanácsának megerősödése az egyhangú döntéshozatal által.

Az 1965-ös krízis

A krízis 1965. június 30-án robbant ki, amikor az EGK Miniszterek Tanácsa Brüsszelben ülésezett a KMP pénzügyi finanszírozásának lehetőségeiről. A Bizottság azt indítványozta elő, hogy az általa irányított FEOGA alapot vonják ki mindenfajta kormányzati ellenőrzés alól, nemcsak az exportált vetőmagok tekintetében, hanem minden elvámolandó termék tekintetében.

Csak a vámbevételeket ekkor 12 miilárd frankra becsülték évente. Ez 6 milliárd frank saját forráshoz juttatta volna a Bizottságot, melyet elvileg az Európai Parlamentnek kellett volna ellenőriznie. Mindez meg is felelt volna a RSZ 201. cikkében foglalt rendelkezéseknek. A javaslat azonban azt eredményezte volna, hogy valódi autonómiát kap a Bizottság, és a Parlement is megerősödik, mert a költségvetés terén valódi kontrollszerepet kap. Ami pedig a tagállamok ellenkezését váltották ki – Párizs vezetésével.[298]

A franciák de Gaulle tábornok vezetésével azt gondolták tehát, itt az idő korlátozni a Bizottság hatáskörét, amíg el nem veszik végképp felette a kontrollt. Mindez

---

[297] GOZARD, 1996. pp. 68-69.
[298] GOZARD, 1996. pp. 70-71.

párosult a legnagyobb importáló országok ellenszenvével (Németország, Olaszország és Franciaország), hiszen a befolyt vámok összegeinek arányai a következőképpen oszlottak meg:

41 % - Németország
22% - Franciaország
21% - Olaszország
7% - BENELUX államok

Franciaország tehát makacsul ellenállt annak az elképzelésnek, hogy a közös vámterületről befolyt összegek - egyébként üdvözlendő - rendszerét használják föl a közösségi kiadások finanszírozására, míg Olaszország és Hollandia a pénzügyi szabályozás periódusát 5 évről 2 évre kívánta leszállítani.

Mivel a viták megakasztották az 1965 júliusi határidő betartását a KMP finanszírozására vonatkozó tágyalásokat illetően, Franciaország megtagadta a hozzájárulását ahhoz, hogy a Közösség belépjen a RSZ által meghatározott 2. szakaszba.
A franciák jogosan érveltek amellett, hogy a Közösség megsértette az 1962 januárjában és főleg júliusában kötött vonatkozó megállapodást (életbe lépett tehát a fenti blokkoló mechanizmus logikája).

Ugyanakkor a fentebb ismertetett 1962-es júliusi javaslatok a FEOGA-finanszírozásra vonatkozólag elvileg nem tették kizárttá a Bizottság által – véleményünk szerint elsietett – előterjesztéseket, hiszen 1970. január 1-étől gyakorlatilag annak a rendszernek kellett volna életbe lépnie, amit a Bizottság 1965. július 31- 1969. december 31. időszakra szeretett volna előterjeszteni.

Mivel a fenti szabályozásban láthattuk, hogy eme periódust „nyitva hagyták” ez teremtette meg az alapot az elsietett - de lényegében nem elhibázott - Bizottsági javaslat azon pillére számára, mely a FEOGA alapokat a tagállami finanszírozástól független forrásokkal kívánta volna ellátni. Míg a FEOGA vitalitása paradox módon legfőképpen a franciák érdeke volt.
Mindazonáltal kijelenthető, hogy az 1962 júliusi szabályozásban a krízis előre lett kódolva, előbb vagy utóbb – legkésőbb 1970-ben, feltéve, hogy ekkor még de Gaulle áll Franciaország élén – véleményünk szerint kitört volna.

A helyzet enyhítésére olyan javaslattal álltak elő, hogy vállani kéne a számos partner által mértéktelennek minősített terhek egy részét és 1967. július 1-ét fogadják el az ipari termékek vámuniójának éltbe léptetésére.[299]

Az „üres székek politikája”

Nem született kézzelfogható eredmény, ezért Franciaország bejelentette a később „*üres székek politikájának*” titulált lépését: nem fog többet résztvenni a Minisztertanács ülésein és visszahívja képviselőit a Bizottságból hogy ezzel is nyomást tudjon gyakorolni partnereire.
A lépés heves visszhangot váltott ki. Érdekes módon a Fouchet-tervek kapcsán rendkívül kritikus hangokat megütő belga miniszterelnököt, P. H. Spaakot ezúttal a francia álláspont védelmezői között találjuk, amint a már meghozott döntések betartására szólítja fel tárgyalópartnereit. Walter Hallstein, a Bizottság elnöke többször is megkisérelte összehívni a tárgylópartenreket, de a franciák mindvégig távol maradtak. De Gaulle arra helyezte a hangsúlyt, hogy a krízis gyökerei a RSZ-ben foglaltakból erednek a technokrata « nagyhatalmú » intézmények létrehozásával, hiszen semmilyen komoly politikai határozatot nem lehet meghozni, csak a tagállami kormányok hozzájárulásával, melyeket a nemzeti parlamentek kontrollálnak.

*Lefordíthatatlan francia szójáték, mely az „*üres Père Lachaise*” temető és az „ü*res szék politika atyja*” (*père la Chaise vide*) francia kifejezések összecsengéséből ered. A jobb felső felirat: Európa temetője*

[299] GOZARD, 1996. pp. 72-73.

Értelmezésében a 20 milliárd frank - nem meglepő, e korban is szerettek dobálózni a költségvetés számainak nagyságrendjével – tiszta jövedelemre szert tevő Bizottság költségvetésében gyakorlatilag teljesen függetlenné válna.[300]

És mindezen fenti tényezőkhöz társult a legfontosabb elem: 1966. január 1-től az EK-nek gyakorlatilag át kellett volna térnie az egyhangú döntéshozatalról a többségire, mely - mint fentebb említettük - a közösségi intézmények kontrolljának végét jelentette volna a francia államfő számára. Ez nemcsak a Bizottság megerősödésének megakadályozását lehetetlenítette volna el, de akár a KMP kialakításának folyamatát is „hátramenetbe" kapcsolhatta volna.

Franciaország a maga részéről késznek mutatkozott felújítani a tárgyalásokat, amennyiben a KMP-t valóban visszavonhatatlanul beindítják, de azért még 2 feltételt is szabtak a későbbiekben:
1, a Miniszterek Tanácsában a többségi elv alkalmazásántól álljanak el
2, a Hatok között indítsák el a szabályozott politikai együttműködést, mert egyedül a kormányok azok, akik az ilyen kríziseket képesek feloldani.

Végül is a megoldást a *Spaak-terv* jelentette: Franciaországot a Miniszterek Tanácsa keretében kell tárgyalásokra invitálni, melyek elsődleges témája a közös mezőgazdasági politika lenne és megoldást keresnének a pénzügyekre is. Továbbá újra kell tárgyalni a minősített többségi döntéshozatal kérdését is.
Az, hogy engedményeket tettek bizonyos országoknak bizonyos kérdésekben, mint például Franciaországnak a döntéshozással kapcsolatban, nem újdonság: Hollandia a RSZ 75. cikke alól kért derogációt a többségi elv alkalmazásában a közlekedésügyi kérdésekre, Németországnak pedig 1964. december 15-én biztosítottak külön vétójogot a vetőmagok ármeghatározásának kérdésében.[301]

A megoldást végül is az 1966-os luxemburgi kompromisszum jelentette, mely gyakorlatilag az 1980-as években is alkalmazásban volt még: megerősítették az egyhangú döntéshozatal elvét és szabályozták a KMP még nyitott kérdéseit[302].

---

[300] GOZARD, 1996. pp. 75-76.
[301] GOZARD, 1996. pp. 77-78.
[302] A dokumentumot eredeti formában ld. TÜRKE András István (szerk.) *De Dunkerque à Amsterdam - Les textes fondamentaux de la politique étrangère et de sécurité commune en Europe 1947-1997* (PDF könyv, angol és francia verzió), Europa Varietas Institute, 2008. p. 89.

VIII. De Gaulle és a Páneurópa Mozgalom

A szupranacionalista – föderalista vonalnak a tábornok általi folytonos lekicsinyléséről már több szó is esett. Mégis érdekesen alakult de Gaulle viszonya a Páneurópa Unió elnökével. A kozmopolita R. N. Coudenhove-Kalerginek, a Páneurópa Unió alapítójának, az európai föderális egység lelkes pártfogójának, a tábornokról írt igen pozitív véleményét[303] olvasva a mai közvélekedéssel ellentétesen sokkal reálisabban és árnyaltabban vehetjük szemügyre de Gaulle szerepét az európai integrációban, aki immár nem az integráció gátolójaként, hanem ellenkezőleg, előremozdítójaként, mégpedig a reális körülményeket figyelembevevő előremozdítójaként tűnik fel[304].

Ennek kapcsán a Fouchet-terv is más megvilágításba kerül. Ugyanakkor Kalergi felhívja a figyelmet a de Gaulle által követett politikában rejlő esetleges veszélyekre, a nacionalizmus túlzott erőre kapására. Az, hogy a de Gaulle-i francia politika *„patriotikus nacionalizmusa”* nem jelent veszélyt Európára nézve, arra éppen csak a tábornok személye a garancia. A de Gaulle-i politika és a későbbi magukat gaullistáknak nevezők politikája között ugyanis jelentős különbségek vannak.

Kalergi[305] rendkívül pontosan írja le az adott helyzetet: *„Amikor de Gaulle 1958. májusában újból hatalomra került, ez az Európa-gondolat élharcosainak a legnagyobb katasztrófát jelentette. Mert de Gaulle a francia nacionalizmus élő szimbóluma volt, mióta a háború alatt a francia patrióták diadalmas ellenállásának élére állt… Én nem osztottam ezeket a feltevéseket, mert a vele való számos beszélgetésből ismertem de Gaulle hozzáállását az európai kérdéshez. De Gaulle mindenekelőtt francia patrióta volt, mint ahogyan Churchill brit patrióta. De,*

---

[303] KALERGI, 1966. pp. 335-345.

[304] *„Je souhaite de l’Europe, mais l’Europe des réalités!”* /Én szeretném Európát – de a realitások Európáját!/ *Peyrefitte,*1994-95. pp. 60-65.

[305] Itt meg kell jegyeznünk, hogy a Coudenhove-Kalergi-féle törekvéseket néhány föderalizmus kutató igencsak kritikusan jellemzi. Mint például Hartmut Marhold a nizzai IEEI (korábbi IEHEI) intézet professzora, mely intézet alapítói Kalergi legfőbb munkatársai Alexandre Marc majd Ferdinand Kinsky. Marhold a szerzőnek több beszélgetés kapcsán is kiejtette, hogy Kalergi lényegében minden fontosabb európai politikusnál « bepróbálkozott » (pl. Mussolinit is ide értve) a Páneurópa Unió tervével és minden szóba jöhető személyt « azonnal » megtett a PU tiszteletbeli tagjává. A meggyőzés fázisában pedig adott személyt a közvélemény előtt gyakran túlzó módon is igyekezett européer politikusnak feltüntetni. - Mindezt nem vitatjuk, de ettől még véleményünk szerint Kalergi politikai érdekek nélkül íródott memoárjaiban (1966) írtak releváns meglátásoknak minősülnek, és visszautasítjuk azt a beállítást, mely Kalergit egyfajta « európai Háry Jánosként » próbálja meg pozícionálni. (Ennek okát részben a Marc és a Coudenhove-Kalergi vonal ellentétének tudjuk be a Páneurópa mozgalmon belül.)

akárcsak Churchill, de Gaulle emellett az Európa-gondolat igaz barátja is volt. De Gaulle-nál egy olyasfajta európai patriotizmus, mint amilyen Robert Schuman álma volt, szóba se jöhetett. Azzal a meggyőződéssel állt hozzá az európai egységhez, hogy Franciaország jövője számára ez nemcsak hasznos, hanem elengedhetetlenül szükséges is… De Gaulle személyiségéről sokat írtak és sokat vitatkoztak. (…) Ezzel kapcsolatban mindig egy szép Nietzsche-idézet jut eszembe: „Minél magasabbra száll fel valaki, annál kisebbnek tűnik azok számára, akik nem tudnak repülni."

És de Gaulle hogyan látta Kalergi törekvéseit? A fenti Kalergi idézet érdekessége, hogy a gróf szinte elhatárolódik az európai gondolat szupranacionalitást sürgető élharcosaitól. Pedig ez a Kalergi-tervezet föderatív Európájának is természetes eleme! Azaz Kalergi és de Gaulle koncepciója éles ellentétben áll egymással! *„…Az én célom mindig is az európai szövetségi állam volt… De Gaulle… célja a szuverén államok szövetsége."*

De Gaulle így fogalmaz: *„Nekünk olyan Európa kell, ami a népek Európája – ez szembenáll a szupranacionális Európával – és ezt össze tudjuk kapcsolni (*affilier*) Kalergi Páneurópa Mozgalmával."*[306] Máshol ezt modja: *„A Páneurópai Bizottság tervei jók, nagyobb sajtót kéne kapniuk."*[307]

Mi adja tehát az ellentmondás feloldását, hogy de Gaulle mégis becsülni tudta Kalergit ill. az de Gaulle-ban nem az európai egység gátlóját látja, társaival ellentétesen? Véleményünk szerint ezek a következő okokra vezethetők vissza:

1. A IV. Köztársaság létrehozóinak többsége annak bukása után a tábornok-államfő ellenfelévé vált. Az V. Köztársaság Európa-politikája gyökeresen különbözött az elődjétől, ezért a korábbi Európa-politika vezetői minden lehetséges fórumon, a sajtó hathatós támogatásával is kritikai össztűznek vethették alá. Talán de Gaulle-ról az általános negatív vélemény elterjedésében - fentebb írtuk : egyes lapok egyenesen fasisztának titulálták - ez játszhatta az egyik fő szerepet.[308]

2. Kalerginek a '20-as években megfogalmazott véleménye (1924 Páneurópa Manifesztum) az idők folyamán, illetve emlékiratainak megfogalmazásakor (1960-as évek) némileg módosulhattak. Ezen a véleményen van Bóka Éva[309] is, az egységgondolat és a Páneurópa Mozgalom elismert kutatója.

---

[306] PEYREFITTE, 1994-95., pp. 60-65. /1960. jún. 12./
[307] PEYREFITTE, 1994-95., pp. 66-70.
[308] A téma további kutatást igényelne.
[309] BÓKA Éva, 2002.

3. Véleményünk szerint a leglényegesebb, hogy de Gaulle és Kalergi elképzelései között az ellentmondás úgy oldható fel, hogy a 2 elképzelés megvalósulása nem egyszerre, hanem egymás után történhet meg. Valószínűleg az vált világossá Kalergi számára, hogy nem lehet rögtön egy föderális Európát létrehozni, hanem szükség van egy köztes lépcsőre, azaz a kezdeti konföderáció bevezetésére. Az egységet fokozatosan, kisebb lépésekben lehet megvalósítani.

Alain Peyrefitte írja könyvében, hogy de Gaulle állítólag egy könyv kiadására készült a Páneurpa Mozgalom égisze alatt. /Ch. de Gaulle: L'Europe des nations, Textes choisis et annotés par Alain Peyrefitte, Comité francais pour l'union paneuropéenne/ De Gaulle – állítólag – azért mondta vissza a könyv megjelentetését, mert egy helyen *„impozáns föderációról"* esik benne szó.[310]

[310] PEYREFITTE , 1994-95. pp. 60-65.

IX. Konklúzió

A Charles de Gaulle európai integrációs elképzeléseit kikristályosító Fouchet-tervek a korban egyedülálló módon próbáltak meg valós és reális válaszokat adni az integrációt érő kihívásokra, illetve az államok közötti együttműködés további elmélyítésére. A politikai unió felvázolt terve figyelembe vette a legmagasabb szintű politikai együttműködés egyébb területekre is kiható pozitív aspektusát (ld. a közös mezőgazdasági piac kiépítésének tárgyalási metódusát) és annak mechanizmusát próbálta meg intézményesíteni, regularizálni, egyszerűsíteni a hatékonyabb integráció és a szorosabb együttműködés érdekében.

A politikai unió terve mindeközben tiszteletben tartotta (volna) a gazdasági együttműködés szerveinek működési mechanizmusát, sőt, mintegy integrálta volna őket a rendszerbe, és - minden ellenekző állítással ellentétben - szupranacionális szintet is épített volna a tervezetbe (Európai Politikai Bizottság vagy Európai Bizottság, esetleg Főtitkárság) nyitvahagyva az utat a jövőben a lépésről lépésre, feltehetőleg hosszabb folyamatban megvalósuló fokozatos föderalizálás felé.

A terv, módosítása folyamán, tekintetbe vette az angol csatlakozás időközben felmerült igényét és a realitásokat maximálisan respektálva próbálta meg politikai síkon megkönnyíteni a a politikai unióban feltételezett közeli angol részvételt is, melyet tehát kívánatosnak tartott az európai államok együttműködésének megerősítésében.

Mint olvashattuk, az angol fél is elégedett volt a francia elképzelésekkel a politikai uniót illetőleg. Azonban részben a hátország és a Nemzetközösség erős nyomása miatt, részben a helyzet téves értékeléséből adódóan a gazdasági téren nem volt hajlandó elfogani a Közös Piac feltételeit, hanem saját feltételrendszerét próbálta meg elfogadtatni a közösséggel, mely természetszerűleg vonta magával két alkalommal is a Bizottság negatív tartalmú állásfoglalását és a francia vétókat. Ezzel a háttérben többen is egyetértettek a Hatok közül, de nyíltan nem merték volna felvállalni az angolokkal való konfrontációt.

A Fouchet-terv jelentőségét kiemeli, hogy egyrészt nem volt alternatívája. Az Ötök verziói a Fouchet-tervek módosított javaslataiból álltak össze és ráadásul lényegében csak kisebb mértékben módosították azt. Másrészt a tervvel szembeni kritikus attitűd logikai szempontból tarthatatlan volt, az angol csatlakozás és a szupranacionalitás egymással ellenkező tételeinek összeházasításának abszurditását e tanulmány tételesen cáfolta.

Harmadrészt jelzésértékű a kritikus attitűd rövid időn belüli megváltozása az ellenzék egyik fő hangadójánál, P. H. Spaaknal aki pár hónappal később immár kész volt az angol csatlakozás nélkül is tárgyalni és a Fouchet-tervekre reflektáló tervet terjesztett be.[311]

Egy terv relevanciáját a leginkább az bizonyítja, ha elemei a későbbiek folyamán – nyilvánvalóan némileg más formában, a kor megváltozott igényeihez igazodva – megvalósulnak.

A terv tanulsága – Jean Claude Masclet szerint – a funkcionális alapokról kiinduló integrációs elmélet tarthatatlansága: *„a gazdasági területen alkalmazott metódusok nem tűnnek úgy, mintha egységesen átvihetőek lennének a külpolitika és a védelempolitika területére."*
Mindez a funkcionalista és neofunkcionalista integrációs elméletet, az átcsordulás (*spill-over*) mechanizmusát kérdőjelezi meg, s de Gaulle-i eszmerendszer is e kételyen alapul: ezért is kritizálta a tábornok az ESZAK majd az RSZ intézményeit.

Szerinte nem a gazdasági integráció az, amely szorosabb integrációra ösztönözve előkészíti a politikai integrációt. Nem! Éppen azért kell megkezdeni a politikai integrációt, hogy a gazdaságit mintegy „kihúzza a kátyúból" és az integráció végre más területeken is elindulhasson.
Nincs szó itt semmilyen átcsordulásról, hiszen az integrációt a nemzeti kormányok felelős, legmagasabb rangú politikusainak (állam és kormányfők) kell irányítania, és nem szupranacionális szerveknek, melyek képtelenek ezt a feladatot ellátni.

Az integráció nem kontrollálatlan, hólabda-szerű mechanizmus, hanem lépésről lépésre születő alaposan átgondolt, egyeztetett és kompromisszumokban kikristályosodott politikai szándékok megvalósulásának sorozata – legalábbis a de Gaulle-i út ezt látszik alátámasztani.
A folyamatos kontroll alatt álló, döntési kompetenciával csak alacsonyabb szinten rendelkező szupranacionális, technikai (technokrata) részletek, pedig aztán törvényszerűen követik és teszik olajozottá az együttműködést.

Az integrációt a kormányköziség minél precízebb intézményesítése, szabályozása jelenti, mely tehát mindvégig kijelöli az integráció útját, mert csak demokratikusan

---

[311] P.H. Spaak 1964 szeptemberében a nehezedő politikai nyomás hatására a belga választási kampányban kijelentette, hogy immár kész lenne tárgyalni a politikai unióról az angol csatlakozás nélkül is. A belga miniszterelnök egy 3-5 éves kísérleti periódust javasolt, melyen belül kéne a politikai unióról egyezségre jutni. Ezalatt egy közösségi intézményt kéne létrehozni, és egy 3 tagú bizottságot, mely előkészítené a kormányok tárgyalásait. Forrás: MASCLET, 1973., p. 89.

választott és politikai felelősséggel bíró tagú közös testület hozhatja meg a legmagasabb szintű (orientáló) döntéseket.

És ez a folyamat, út, végig felfedezhető az integráció megvalósult fázisaiban: a Davignon-jelentés 1970-ben egy Politikai Bizottság felállítását sürgette, és a külügyminiszterek szemeszterenkénti találkozóját, elősegítve a szabályos időközönkénti konzultációt és a jobb kölcsönös megértést. (Mintha ezek az elemek emlékeztetnének a Fouchet tervekre.) A Davignon-jelentés azonban nem ment olyan messze, mint a Fouchet-tervek és nem irányzott elő közösségi szerveket.[312]

Erre 1974-ig kellett várni, amikor közös francia-német javaslat keretében (Helmut Schmitt és Valéry Giscard d'Esteing) intézményesült az Európai Tanács (a Fouchet-tervek legfontosabb eleme) féléves elnökségi rendszerrel (ld. Fouchet terv 4 hónapos és a Közgyűlés strasbourgi módosító jevaslatait a 6 hónapos elnökségre vonatkozólag) és lett kvázi az EU legfőbb szerve napjainkig.
Az 1980-as években az Egységes Akta, majd a maastrichti szerződés és különböző módosításai Nizzával és Lisszabonnal bezárólag mind-mind a kormányközi szervezett együttműködésen – melynek alapjait először a Fouchet-tervek próbálták lefektetni – alapultak, miközben fokozatosan, kellő mértékben és ütemezéssel fejlődtek és vettek részt – de csak másodsorban – az integráció mélyítésében a szupranacionális elemek, intézmények is (pl. monetáris integráció, EKB-elnök stb.) melyek részletes bemutatása azonban sajnos túlfeszítené jelen könyv kereteit.

Befejezésül még annyit, hogy valójában a 2000-es évek elején a Brüsszeli Konvent munkája is csak gyenge elmozdulást jelentett a „de Gaulle-i alapoktól", hiszen a Konvent alkotmányterve önmagában nem állt meg, arról az Európai Tanács kormányközi konferenciái döntöttek. Jelzésértékű az is, hogy számos helyen a számtalan szakértő és konzulens bevonásával készült brüsszeli alkotmányterv mégis módosításra szorult, amit viszont az olasz és az ír elnökség alatti CIG/IGC-k apparátusai végül is sikeresen megoldottak - míg végül a népszavazások elutasították a komplett alkotmányos szerződést és a lisszaboni szerződéssel csak mérsékelt előrelépések történtek.

Milyen hatást gyakorolt de Gaulle az európai fejlődés menetére?

Mennyiben változtatta meg de Gaulle az európai egység fejlődését, mi él ma is a de Gaulle-i elképzelésekből? A kizárólag technokraták által szupranacionális intézményeken alapuló föderális Európa koncepciót véleményünk szerint de Gaulle végképp kerékbe törte. Ha sikerült volna a döntő offenzíva 1962-ben, akkor

[312] MASCLET, 1973. p. 117.

napjainkban ezt felemlegetve valószínűleg csak egy rövid ideig tartó zsákutcáról beszélnénk.
A Tanácsba új életerőt leheltek elképzelései, és manapság az európai alkotmányos szerződés kapcsán talán elmondható volt, hogy belátható közelségbe került az európai parlament valódi döntéshozói jogkörrel rendelkező parlamentté való átalakítása is.

Ma tehát adott nagyvonalakban egy nagyon lassan föderalizálódó unió (de Gaulle ezirányban mindig nyitva hagyott azért egy kiskaput[313]), egy inkább föderatív és egy inkább konföderatív csúcsszervvel, a Bizottsággal és a Tanáccsal, az egyértelműen föderatív jellegű Európai Bírósággal (+ Európai Központi Bank).
És az ezektől jelentőségben testhosszal lemaradó, föderatív jellegeket mutató Parlamenttel, mely szivárványos tagságával egyre hangosabb, ugyanakkor teljesen komolyan még nem vehető és az európai polgárok által komolyan nem is vett intézmény.

A legfontosabb döntéseket a de Gaulle-i elképzeléseknek megfelelően a kormány-, ill. államfők tanácsa hozza, a Bizottság átpolitizáltsága szintúgy nyilvánvaló, tagjainak legitimitása ma is problémás. Az európaiság-tudat stagnál, a közös szervekbe vetett bizalom fokozatosan csökken.
A három csúcsszerv mindegyike külön-külön hatalmas szakapparátust foglalkoztat (összesen kb 20.000. fő körül) és az egyszerüsítés jelszavával időnként kineveznek egy-egy újabb személyt vagy felállítanak egy-egy újabb szervet...
A közös kül- és biztonságpolitika, mint az unió második pillére ma ugyan jelentősebb, de közös állásfoglalást kényes kérdésekben kialakítani gyakorlatilag máig képtelen szegmens : olykor-olykor élesen felbukkannak a de Gaulle által kibékíthetetlennek minősített eltérő nemzetállami alapok.[314]
Hogy a 2008-ban pénzügyi-gazdasági válságba is süllyedő Európai Unióban az adott helyzetben döntő áttörés tudjon bekövetkezni, ahhoz ma legalábbis Charles de Gaulle, Konrad Adenauer, Jean Monnet vagy Robert Schuman kaliberű személyek kellenének, ez utóbbi személyekhez mérhető tervekkel, víziókkal. Eddig is elmondhattuk, az európai integráció folyamata igen lassan, gyakori hátramenti stádiumokkal halad előre, napjainkban pedig egész léte egyre jobban megkérdőjeleződik, annak ellenére, hogy nem igen látni, milyen egyéb, életképes alternatíva maradt még az európai államok számára.

---

[313] Például mikor ezt írja: *„Biztosan nem haszontalan arra gondolni, hogy egy nap majd kontinensünk minden népe egy népet fog alkotni, és akkor létrejöhet az Európai Kormány, de ezt addig nevetséges létrehozni, amíg ez a nap el nem jön."* 1964 júl. 23. sajtótájékoztató, (DE GAULLE, 1999. p. 885.)
[314] pl. Jacques Chirac 1996-os botrányos megnyilatkozása Izraelben, ami nem az Unió állásfoglalását tükrözte.

X. Epilógus - A de Gaulle-i Európa elemei a Brüsszeli Konvent tervében (?)[315]

A Brüsszeli Alkotmányozó Konvent a 2002. február 27-ei informális elnökségi üléssel kezdte működését. Epilógusként azért fűzünk tevékenységéhez néhány megjegyzést, mert a 2000-es évek eleji vitákban számos, már De Gaulle által felvetett - és az 1960-as években a szőnyeg alá söpört - probléma újra felmerült, mely problémákat az Alkotmányos Szerződés (ASZ) bukásával ismét - talán újabb évtizedekre ? - ismét a fiókok mélyére száműztünk.

Eddig:	Ezentúl:	típus	Jogalkotó/kezdeményező
törvény	európai törvény	Általános hatályú, teljes mértékben kötelező	Bizottság + Parlament + Tanács (tagállamok, EP egy csoportja, EKB, EB, EFB)
direktíva	európai kerettörvény	Céljaiban kötelező, eszközeiben fakultatív	
rendelet	európai rendelet	Általános hatályú, adott rendelkezésekre	Európai Tanács, Tanács, Bizottság, EKB
határozat	európai határozat	Teljes egészében kötelező adott államra	Tanács, Bizottság, EKB
Ajánlás	Ajánlás	Nem kötelező	Tanács, Bizottság, EKB
Vélemény	Vélemény	Nem kötelező	

Az ASZ I. cikkelye az elnök Giscard d'Estaing javaslata szerint egy olyan entitást vezet be, amit 4 névvel is lehet illetni, saját magát az utolsó mellett elkötelezve. A négy név azért s fontos mert ez a legszűkebb foglalata az eltérő véleményeknek az EU fejlődéséről és szerepéről:

1. Európai Közösség (*Communauté Européenne* - hagyományos fejlődés, gazdasági preferencia)
2. Európai Unió (*Union européenne* – '92-es kompromisszum)
3. Európai Egyesült Államok (*États-Unis d'Europe* – föderalisták, Bizottság-vonal)
4. Egyesült Európa (*Europe unie* – konföderatív vonal, az államok Európája)

A 4. változat a Fouchet-tervekben foglalt alapelvekre reflektál és Giscard d'Estaing nem titkolta el szimpátiáját ezzel a megnevezéssel szemben. Érvelése szerint: *„Vajon a fiatalok 25 év múlva mely kifejezést fogják preferálni azt hogy Unió vagy azt, hogy Európa?…Olyan nevet kell választani, amelynek karaktere van."*

---

[315] Türke András István: « A Brüsszeli Konvent alkotmánytervének háttere: az EU alkotmányának születését övező viták, megvalósításra nem került tervezetek, és „archaizmusok"», in: *Társadalom és Politika*, 2005/2, pp. 6-35.

Természetesen a viták később eldöntötték, hogy marad az eddigi, második változat (Európai Unió). Ez járt ugyanis a legkevesebb konfliktussal.
Amennyiben viszont akár a „legszélsőségesebb" harmadik változat került volna be az eredeti szövegbe, a tevezetben a vonatkozó a cikk második részében annál is inkább kiviláglott a rafinált kompromisszum: Az itteni félreérthetetlen „magyarázat" hivatott volna megteremteni a konföderáció híveinek lelki egyensúlyát: *„Egy Államok Uniójáról* (ti. konföderációról!) *van szó, mely* ***megőrzi a nemzeti identitást*** **(**identitás: zseniális szó a „szuverenitás" szó elkerülésére, mely pontosabban írja le a nemzeti elem érvényesülését az Unión belül) *szorosan* ***koordinálja politikájukat*** *európai szinten és a föderális világban számos közös kompetenciát irányít. A cikk elismeri* ***az Unió sokszínű karakterét****..."* (Csak e bekezdésben 3:1 az arány a konföderatív, ill. ahhoz közelítő valamint a föderatív terminus technicusok között.)
Mindez tehát nem más, mint egy „föderatív konföderáció" vagy egy „konföderatív föderáció" jogi normák szerinti megalapozása. Nincs ebben semmi rendkívüli, ez a jelenlegi felállás pontos leírása. Az első cikk tehát hű tükre a kettős realitásnak.(...)

Mint a könyvben többször szóba került, az Európai Tanács 1974-es intézményesítésében valósult meg a Fouchet-tervek legfőbb célja: A legfőbb döntések kvázi egy konföderatív szerv keretében valósulnak meg, mely elnökségét a tagállamok állam- ill. kormányfői rotációs rendszerben látják el.

A VGE által szorgalmazott név *„Egyesült Európa"* az *Államok Uniójának* szinonimája. Utóbbit fogalmat pedig éppenséggel az I. és a II. Fouchet-terv is alkalmazza az új európai entitás megnevezéseként.

- I. Fouchet-terv (1961. okt. 19.) I. cikk *« A jelen szerződéssel létrejön az* **Államok Uniója (Union des États)** *– a továbbiakban: Unió. Az Unió felbonthatatlan; a népek és a tagállamok önállóságának (*personnalité*), a jogok és a kötelezettségek egyenlőségének elismerésére épül. »*
- II. Fouchet-terv (1962. febr.-márc.) I. cikk. *« A jelen szerződéssel létrejön az* **Államok** *(és az európai népek)* **uniója** *– a továbbiakban: „európai Unió." »*

További „ismerős" a föderáció és konföderáció szakterminológiáinak ütközése, tudniillik az előbbi a politikák legszorosabb egyesítését, míg utóbbi csak bizonyos közös érdekeltségű kompetenciák egymáshoz való közelítését, közös koordinációját tűzi ki célul: „*szorosan* ***koordinálja*** (***coordonne***: konföderatív *terminus technicus*) *politikájukat európai szinten és a föderális világban számos közös kompetenciát* ***irányít*** (***gerer*** – föderatív t.t.)"

Mindez a II. Fouchet-tervben az Ötök és Franciaország verziójának szembenállásában teoretikus szinten a következőképpen fest:

„Preambulum

(a francia konföderatív verzió)
...késznek mutatkozva az alapvető érdekeik **közelítésére (rapprochement)** - *ami már az Európai Szén- és Acélközösség, az Európai Gazdasági Közösség, az Európai Atomenergia-közösség közös területein megkezdődött.*

(az Ötök föderatív verziója)
...késznek mutatkozva az alapvető érdekeik **egységesítésére (unification)** - *ami már eddig is az Európai Szén- és Acélközösség, az Európai Gazdasági Közösség, az Európai Atomenergia-közösség célját jelentette a közös területeken (...)"*

A felsorolást pedig még lehetne folytatni. Való igaz, végeredményben az alkotmányos szerződés szövege többszörösen is kilúgozódott, a vadhajtásokat lenyesegették. Ugyanakkor az integrációs elméletek, irányzatok érdekes reneszánszát figyelhettük meg a konvent vitáiban és kérdéses, hogy a lisszaboni szerződés egyik leendő alapos felülvizsgálatakor (vagy egy olyan időszakban, amikorra az EU érettebb lesz egy Alkotmányos Szerődés elfogadására) – mert a szöveget mindenképpen egy alapos revíziónak kellene alávetni – mennyire fognak ismét felszínre törni a különböző álláspontok és milyen újabb elemekkel tudják majd gazdagítani az európai integrációt...

Irodalomjegyzék

- ARDAGH J.– JONES C., *A francia világ atlasza.* Bp., Helikon, 1999.
- BENKES Mihály, *Szuperhatalmak kora.* Bp., Korona, 1999.
- BÓKA Éva, *Az európai egységgondolat története.* /Kézirat/ (A könyv megjelent a Napvilág Kiadónál 2002-ben)
- De Boissieu, Laurent: Gérer la construction européenne des autres http://www.gaullisme.net/gaullisme-europe.html
- De Boissieu, Laurent: Le(s) plan(s) Fouchet (1961-1962) in: Construire l'Europe gaulliste. *http://gaullisme.free.fr/GEIAParenthese.htm*
- Commission Européenne : EUROBAROMETRE - L'Opinion publique dans l`Union européenne, Rapport Numéro 52 Parution : Avril 2000 Terrain : Octobre – Novembre 1999
- COUDENHOVE-KALERGI, Richard*, Ein Leben für Europa – Meine Lebenserinnerungen.* Kiepenheuer & Witsch, Köln – Berlin, 1966. pp. 335-345.
- Déclaration de Bonn le 18. juillet 1961.
- DIÓSZEGI-HARSÁNYI-NÉMETH (szerk.), *20. századi egyetemes történet.* II. kötet, Bp., Korona, 1997.
- DUMOULIN, André, *L'UEO et la politique européenne de défense.* (Problemes politiques et sociaux N. 754 8 septembre 1995), La documentation Francaise, 1995.
- *Extrait de discours officiels sur l'origine et le sens actuel de la construction européenne /internetes kiadvány/* European Comission – Forward Studies Unit
- Farkas László: A Christlich-Demokratische Union (A nyugatnémet CDU politikája 1945-1957 között) in: GERGELY JENŐ (szerk.), A keresztény-demokrácia Nyugat-Európában. Bp., Kossuth, 1980.
- DE GAULLE, Charles, *Mémoires d'espoir*. Paris, Plon 1970. (és 1999.)
- GAZDAG Ferenc, *Franciaország története 1945-1995.* Bp., Zrínyi, 1996.
- Gazdag Ferenc: A Mouvement Républicaine Populaire (1944-1958) in: GERGELY Jenő (szerk.), *A kereszténydemokrácia Nyugat-Európában.* Bp., Kossuth, 1980.
- GAZDAG Ferenc, *Az Európai Unió közös kül- és biztonságpolitikája.* Bp., Osiris, 2002.
- Gemeinsame Aussen- und Sicherheitspolitik – Juli 2001, Rat der Europaeischen Union / Generalsekretariat
- GOZARD, Gilles, *De Gaulle face à l'Europe.* Paris, PLON, 1996.
- HORVÁTH Zoltán, *Kézikönyv az Európai Unióról*. Bp., Magyar Országgyűlés, 2002.
- I. Fouchet-terv (1961. október 19.)

- II. Fouchet-terv (1962. febr.-márc.)
- JÁNOSI Rita - TÜRKE András István (szerk.) *Plurimus Unum - Gondolatok Európa egységéről szöveggyűjtemény*. Bp., Európai Bizottság Magyarországi Képviselete, Europa Varietas Alapítvány, 2008.
- JOUVE, EDMOND, *Le général de Gaulle et la construction de l'Europe (1940-1966) I.(-II.*) Paris, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence R. Pichon et R. Durand-Auzias, 1967.
- KENDE Tamás (szerk.), Európai közjog és politika. Bp., Osiris, 2000.
- KISSINGER, Henry, *Diplomácia*. Bp., Panem-Grafo, 1998.
- LACZKÓNÉ Tuka Ágnes, *A „kis Európától" a tizenkettek közösségéig*. Pécs, SPTE – Európa Központ, 1999.
- M. SZEBENI Géza, *Charles de Gaulle - Egy konzervatív forradalmár,* Magyar Szemle Könyvek, 2012.
- MASCLET, Jean-Claude, *L'Union politique de l'Europe.* Paris, P.U.F., 1973.
- Notwendigkeit zum Zusammenschluss Europas, In: KONRAD ADENAUER, *Erinnerungen, 1955-1959.* Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 1967.
- PEYREFITTE, Alain, *C'était de Gaulle I.-II.* Paris, Fayard, 1994-95.
- SERGEANT, Jean-Claude: L'industrie militaire de l'Union Européenne (Előadás a Paris III. Sorbonne Nouvelle-en, 2005. március 25.)
- Sproedt, Joost: Klar zum Gefecht!? Die Europaeische Sicherheits- und
- Verteidigungspolitik vor Laeken – http://www.bits.de/public/briefingnote/bn01-5.htm, BITS Briefing Note 01.5 November 2001.
- Türke András István: « A francia V. Köztársaság alkotmánya napjainkban » , in: *Pp Politikai, Politikatudományi szaklap* 7, pp. 3-8.
- Türke András István: « Az európai alkotmányozási folyamat, a Konvent alkotmányterve », in: *Közpolitika,* 2004. november, pp. 5-30.
- Türke András István: « A Brüsszeli Konvent alkotmánytervének háttere: az EU alkotmányának születését övező viták, megvalósításra nem került tervezetek, és „archaizmusok"», in: *Társadalom és Politika*, 2005/2, pp. 6-35.
- TÜRKE András István: *La politique de sécurité et de défense de l`Union européenne*. Paris, L`Harmattan, 2012.
- VALKI László (szerk.), A NATO. Bp., Corvina, én.

Az illusztrációk forrása:

- EDMOND JOUVE, *Le général de Gaulle et la construction de l'Europe (1940-1966) II*. Paris, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence R. Pichon et R. Durand-Auzias, 1967.

AZ EUROPA VARIETAS INTÉZET SZOLGÁLTATÁSAI

www.europavarietas.org

Kül- és biztonságpolitikai, energiapolitikai (nemzetközi) demográfiai és migrációpolitikai témakörökben rendelhet tőlünk szakelemzéseket magyar, angol, francia nyelven. Különös figyelemmel kísérjük a frankofón és amerikai témákat, naprakész információt nyújtva. További kiemelt szakterületeink: átfogó európai uniós elemzések; az uniós elnökségek kutatása; Közép- és Közép-Kelet Európa kutatások.

Gyorselemzés

Az Europa Varietas Intézet megrendelésre a naprakész tájékoztatást elősegítendő gyorselemzéseket készít 1-4 oldalas terjedelemben.
Adott esetben napi szintű tanácsadást, felkészítést is vállalunk, adott hírek ún. gyorskomment (0,5 oldal) értékelését is.

Elemzés

Intézetünk megrendelésre átfogó elemzéseket, kutatásokat készít megközelítőleg 8-20 oldalas terjedelemben.
EuVI Elemzések : Tekintse át publikus elemzéseinket itt.
Tekintse át a hazai szaksajtóban megjelent szakcikkeinket.

Mélyelemzések

Intézetünk megrendelésre mélyelemzések készítését is vállalja megközelítőleg 30-50, (adott esetben 100-) oldalas terjedelemben.
CERPESC Analyses: Tekintse át francia/angol nyelvű publikus elemzéseinket itt.

Képzések

Az Europa Varietas Intézet külön megrendelésre végez európai uniós ismeretekkel, és nemzetközi kap-csolatokkal foglalkozó képzéseket, tanfolyamokat, előadásokat.

Régiófigyelés

Intézetünk kiemelt feladatának tekinti, hogy Magyarország számára, illetve a nemzetközi kapcsolatok szempontjából különösen fontos régiókkal kiemelten is foglalkozzon. Hasonlóan kiemelt figyelmet fordítunk az Európai Unió tagállamaival kapcsolatos kutatásoknak, a változó világrend vizsgálatának (Egyesült Államok, Oroszország, Kína és a nemzetközi rend), illetve olyan kiemelt régiókkal kapcsolatos kutatásoknak, mint a Közel-Kelet.

Kockázatelemzés

Az Europa Varietas Intézet rendszeres időközönként megismételt (longitudinális) kockázatelemzéseiben nagy hangsúlyt fektet arra, hogy

tényszerű és hiteles képet mutasson az egyes országok változó politikai folyamataiban rejlő kockázatokról.

Média

Intézetünk alapos, színvonalas de ugyanakkor közérthető publicisztikai jellegű politikai elemzések, háttéranyagok összeállítását is vállalja az írott és az elektronikus média számára.
Angol/francia/német/orosz belpolitika események alapján is tudunk médiafigyelést végezni, akár egy speciális téma alapján.
Munkatársaink adott esetben külpolitikai és európai uniós témájú televíziós és rádiós szakmai műsorokban való közreműködést is vállalnak.
Tekintse meg az Europa Varietas Intézet Blogját itt.

Bővebb információ : info@europavarietas.org

...Egyre elterjedtebb az a nézet az európai integrációt kutató történészek között, hogy lényegében válságról válságra való araszolásról beszélhetünk. Sőt, a 2010-es évekre magának az Európai Uniónak a létjogosultságát is egyre többen kérdőjelezik meg. Ilyen válságos időszakokban rendre szükségszerűvé válik a gyökerekhez való visszafordulás, és annak a kérdésnek a feltevése, vajon hol futott az integráció vakvágányra? A jelenlegi, pusztán gazdasági érdekek menti és az európai polgárok akaratával szembe menő integrációs vonal, melyhez olyan uniós vezetők, vagy hangadó politikusok járulnak hozzá, melyek legfőbb erénye a szürkeség, vagy a hozzá nem értés és koncepciótlanság - nos, ez a vonal mindenképpen felülvizsgálatra szorul. E felülvizsgálat egyik kulcseleme lehet Charles de Gaulle tábornok elképzeléseinek felelevenítése, s az ebben rejlő máig érvényes egyes alapelemek megfontolása, esetleges átvétele, vagy a XXI.századi körülményekhez való adaptálása...

A könyv azon túl, hogy bemutatja a tábornok-elnök elképzeléseit, folyamatosan reflektál a poszt-de Gaulle-i korszak eseményeire, napjaink Uniójára is, a francia elnök érveit megcáfolandó vagy megerősítendő. Végre magyar nyelven részletesen bemutatásra kerülnek például olyan, Magyarországon eddig többnyire alig, vagy félreismert kontextusok, mint a franciák speciális felfogása az Észak-atlanti Szövetség és a NATO szerepkörének párhuzamosságáról, a francia nukleáris doktrina alapelemei, vagy az üres székek politikájának francia háttere és érvrendszere.
Az elemzést kiegészítésként a kor jellegzetes karikatúrái illusztrálják.

Institut Europa Varietas

Europa Varietas Alapítvány
1135 Budapest Szent László út 15. 5. em. 8.

info@europavarietas.org
www.europavarietas.org